

ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»
ЗАКЛАД ВИЩОЇ ОСВІТИ «УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА»

Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису

ГОНЧАРИК РОМАН ПЕТРОВИЧ

УДК 711.4(477.86)»1944/1991»

ДИСЕРТАЦІЯ

**АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВІ ЗМІНИ
ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД**

191 Архітектура та містобудування

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело

Р. П. Гончарик

(підпис, ініціали та прізвище здобувача)

Науковий керівник: Савчук Андрій Іванович, кандидат архітектури, доцент кафедри архітектури та будівництва

Івано-Франківськ – 2025

АНОТАЦІЯ

Гончарик Р.П. Архітектурно-просторові зміни Івано-Франківська в радянський період – Кваліфікаційна наукова праця на правах рукопису.

Дисертація на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 191 Архітектура та містобудування. Заклад вищої освіти «Університет Короля Данила», Івано-Франківськ, 2025.

Дисертація присвячена комплексному аналізу архітектурно-просторових змін в Івано-Франківську протягом радянського періоду (1944–1991). Робота базується на системному підході до вивчення міського середовища, який включає поглиблений архітектурно-містобудівний аналіз забудови, особливості планувальних структур міста, виявлення та дослідження закономірностей формування житлової та громадської архітектури, реконструкцію й перетворення центральних територій, а також оцінку впливу радянських містобудівних концепцій та ідей на формування сучасного образу міста.

Значну увагу приділено історико-культурним аспектам, зокрема виявленню й аналізу ключових містобудівних рішень, які визначили ідентичність міста в післявоєнні роки, у період активної індустріалізації та масового житлового будівництва, а також у роки архітектурних експериментів та типізації 1970–80-х років. Детально досліджено соціальні наслідки архітектурно-просторових змін, які проявились у трансформації суспільних просторів, формуванні нових житлових районів та впливі цих змін на соціально-психологічний клімат міського середовища.

У роботі застосовано методи соціологічних опитувань мешканців міста, які дали змогу оцінити сприйняття архітектурних перетворень місцевою громадою, визначити позитивні та негативні наслідки реалізації радянських містобудівних політик. Вперше запропоновано інтегроване використання сучасних GIS-технологій, що дало змогу створити просторові моделі для аналізу й візуалізації архітектурно-просторових трансформацій, а також встановити причинно-наслідкові зв'язки між планувальними рішеннями та сучасними проблемами міста.

Також у дослідженні застосовано екологічний аналіз, який включає оцінку впливу забудови радянського періоду на стан природних компонентів міського середовища, визначення конфліктних територій з погляду екологічного навантаження, та запропоновано рекомендації щодо їх оздоровлення та ревіталізації.

У дослідженні визначено чітку періодизацію розвитку міста в радянський період, що дозволило детально охарактеризувати основні етапи його трансформації. Перший етап – повоєнна реконструкція (1944–1955) – характеризується відновленням міської забудови після руйнацій Другої світової війни. У цей період було здійснено ключові планувальні рішення, що суттєво змінили структуру історичного центру міста, відбулася масштабна заміна зруйнованих будівель на нові типові споруди з характерними рисами сталінського неокласицизму та елементами радянського монументалізму.

Другий етап – період інтенсивного містобудування (1956–1975) – визначається активною реалізацією нових архітектурно-містобудівних концепцій, пов'язаних із масштабною індустріалізацією житлового будівництва, розвитком транспортної інфраструктури та формуванням нових житлових мікрорайонів. У цей період відбулася типізація та стандартизація архітектурних рішень, що значною мірою вплинули на одноманітність образу міста, проте забезпечили швидке вирішення проблеми житлового дефіциту. Водночас саме цей період характеризується масштабними архітектурними експериментами та формуванням сучасного функціонально-просторового каркасу Івано-Франківська.

Третій етап – період архітектурної кризи (1970–1980-ті) – вирізняється загостренням протиріч між типізованим масовим будівництвом та збереженням історико-культурного середовища міста. У цей час відбулося посилення конфліктних ситуацій, пов'язаних із надмірною щільністю забудови, втратою ідентичності окремих районів, погіршенням екологічних умов, а також зниженням якості архітектурно-просторових рішень. Це призвело до формування соціального протесту та усвідомлення необхідності пошуку альтернативних підходів до містобудівного розвитку. Кожен з етапів аналізується в дисертації

через призму конкретних планувальних рішень, архітектурних стилів, що переважали в забудові відповідних періодів, а також з урахуванням їхніх соціальних та екологічних наслідків, що дозволяє отримати повну та систематизовану картину міського розвитку.

Автором запропоновано нову методику класифікації просторових конфліктів, що базується на комплексному аналізі різних аспектів міського середовища та передбачає поетапне дослідження архітектурно-містобудівних, історико-культурних, соціальних та екологічних факторів. Ця методика дозволяє ефективно ідентифікувати та систематизувати проблемні території, які виникли внаслідок надмірного ущільнення забудови, неконтрольованого знищення чи руйнування об'єктів історико-культурної спадщини, а також через суперечності у взаємодії місцевої влади, громади та бізнес-інвесторів [94].

Особливістю авторської методики є використання сучасних GIS-технологій для картографування просторових конфліктів, що дає змогу візуалізувати їх розміщення, масштаб, типологію та інтенсивність впливу на довкілля. За допомогою цієї методики були визначені зони підвищеної конфліктності, які потребують першочергового вирішення, що дозволило запропонувати комплексні містобудівні рішення для гармонізації інтересів усіх зацікавлених сторін.

У межах дослідження детально проаналізовано розвиток житлової архітектури міста Івано-Франківська, зокрема трансформації житлових кварталів та мікрорайонів радянської доби. Окрему увагу приділено аналізу планувальних рішень та архітектурних прийомів, які застосовувалися в житловій забудові різних часових відрізків радянського періоду [160, с. 98]. Автором розглянуто як позитивні, так і негативні аспекти масового типового будівництва, його вплив на соціальну структуру та якість життя населення.

Особливе місце у дослідженні відведено аналізу реконструкції знакових міських об'єктів, зокрема пішохідної зони «Стометрівка», яка стала символічним простором Івано-Франківська. У роботі детально розглянуто архітектурно-планувальні рішення, які вплинули на формування сучасного вигляду вулиці, проаналізовано їхню відповідність регіональному контексту, а також досліджено

вплив реконструкції на соціокультурну ідентичність містян та образ міського простору загалом[161].

Окрім цього, було здійснено аналіз використання художньо-декоративних елементів в архітектурі радянського Івано-Франківська. Автор, визначивши ключові особливості та стилістичні прийоми, які відрізняють міську архітектуру цього періоду, показав, як регіональні традиції взаємодіяли із загальносоюзними тенденціями. Виявлено, що художньо-декоративні елементи використовувалися не лише як естетичний засіб, але й відігравали важливу ідеологічну та соціальну роль, формуючи ідентичність міського середовища [110, с. 14].

Таким чином, запропонована методика дозволила не лише класифікувати просторові конфлікти, а й розкрити механізми їх виникнення, запропонувати комплексні шляхи вирішення, а також обґрунтувати містобудівні рішення з урахуванням культурних, історичних та соціальних особливостей міста Івано-Франківська.

Особливу увагу в дослідженні приділено соціальним трансформаціям міського простору Івано-Франківська, які були наслідком радянських архітектурно-містобудівних рішень. У роботі детально проаналізовано, як радикальні зміни в забудові та просторовій структурі впливали на формування нової міської ідентичності, що часто вступала в протиріччя з історичними та культурними особливостями міста. У результаті масових перебудов, знесення старих кварталів і появи типових мікрорайонів було втрачено значну частину історичної пам'яті містян, що призвело до зниження унікальності та самобутності міського середовища.

Автором було досліджено психологічні та соціальні аспекти цих змін через проведення соціологічних опитувань, анкетувань та аналіз громадської думки. З'ясовано, що мешканці Івано-Франківська часто негативно сприймали радянські містобудівні експерименти, які руйнували традиційні простори та формували анонімне, стандартизоване життєве середовище. Це викликало активізацію громадського спротиву та протестних настроїв, особливо під час реалізації проєктів, що суперечили місцевим традиціям та історико-культурній спадщині.

У рамках дослідження автор детально розглянув випадки, коли суспільство активно протистояло агресивним планувальним рішенням, таким як масове знесення історичної забудови для спорудження типових житлових кварталів чи адміністративних комплексів. Виявлено причини й механізми виникнення конфліктних ситуацій, пов'язаних із цим спротивом, які часто створювались через брак діалогу між владою, архітекторами, громадами та інвесторами.

Окремо вивчено процес формування нових соціальних зв'язків та спільнот, які виникали в умовах масової житлової забудови. Відзначено, що радянська містобудівна політика сприяла не лише трансформації фізичного простору, а й суттєво вплинула на соціальну структуру міста, змінила способи взаємодії між мешканцями, характер сусідських відносин та загальний рівень соціальної згуртованості. У результаті автором розкрито закономірності та наслідки соціальних змін, що стали невід'ємною частиною спадщини радянського періоду розвитку Івано-Франківська.

На основі проведених досліджень у дисертації запропоновано низку конкретних рекомендацій, спрямованих на суттєве вдосконалення містобудівної політики в Івано-Франківську. Перш за все, визначено ключові принципи збереження історико-культурної спадщини міста, що передбачають комплекс заходів для охорони, реставрації та ревіталізації історичних будівель, ансамблів і міських кварталів. Запропоновано системні підходи до інтеграції об'єктів спадщини в сучасну структуру міста, включаючи створення регламентів, які чітко визначають умови реконструкції та нової забудови в історичних зонах, що дасть змогу уникнути повторення помилок радянського періоду, коли автентичні простори руйнувались через неузгоджені рішення.

Окремо наголошено на необхідності формування ефективних механізмів взаємодії між органами влади, місцевою громадою та представниками бізнесу. У дослідженні розроблено модель партнерської комунікації, яка передбачає залучення усіх зацікавлених сторін до прийняття містобудівних рішень на ранніх етапах планування. Це дозволить враховувати інтереси громадян, запобігати конфліктам та забезпечувати соціальну прийнятність нових проєктів.

Запропоновано також створення спеціальних платформ для публічного обговорення проєктів забудови, які забезпечуватимуть прозорість та відкритість процесів ухвалення містобудівних процесів.

Дисертація містить низку містобудівних рішень, спрямованих на суттєве зниження конфліктного потенціалу в Івано-Франківську. Зокрема, автором запропоновано використовувати сучасні підходи до розвитку громадських просторів, благоустрою прибудинкових територій та створення публічних зон, які відповідатимуть актуальним потребам мешканців. Розроблено рекомендації щодо адаптації радянської забудови до сучасних умов шляхом комплексної реконструкції кварталів, застосування нових архітектурних прийомів, що дозволить покращити естетичні та функціональні характеристики міського середовища. Важливе місце займають також рекомендації з екологічного вдосконалення міста, що включають зелені рішення, екологічне проєктування та застосування сучасних екотехнологій.

Таким чином, запропоновані рекомендації сприятимуть формуванню більш комфортного, гармонійного та екологічно збалансованого міського середовища в Івано-Франківську, що відповідатиме сучасним тенденціям розвитку та потребам місцевого населення.

Результати дисертаційного дослідження мають виразне прикладне значення, що зумовлено їхньою практичною спрямованістю та можливістю безпосереднього застосування в містобудівній практиці. Отримані в роботі висновки, методики, аналітичні матеріали та рекомендації можуть бути ефективно використані під час розробки важливих містобудівних документів різного рівня, зокрема генеральних планів, детальних планів територій, зонінгу та проєктів реконструкції міських територій.

Запропоновані в дисертації методичні підходи щодо ідентифікації та класифікації просторових конфліктів можуть слугувати інструментом для органів місцевого самоврядування та фахівців-містобудівників у процесах оцінки територій, які потребують особливої уваги під час планування забудови, реконструкції та ревіталізації. Такий підхід дає змогу своєчасно виявляти

потенційні ризики та проблемні питання, пов'язані з просторовими конфліктами, і пропонувати оптимальні рішення для запобігання негативним соціальним й екологічним наслідкам.

Окрім того, результати дослідження є важливими під час розробки стратегій просторового розвитку міста. Сформульовані в роботі рекомендації щодо збереження історико-культурної спадщини, формування гармонійних архітектурних ансамблів, екологізації міського середовища та посилення громадської участі дають змогу враховувати сучасні тенденції сталого розвитку міст, створюють привабливі умови для інвестиційної діяльності [44, с. 210].

Дисертаційні матеріали також можуть бути використані органами місцевого самоврядування як базові орієнтири в ухваленні конкретних містобудівних рішень, що сприятиме підвищенню ефективності та прозорості цих процесів. Зокрема, впровадження запропонованої автором моделі взаємодії між громадою, владою та бізнесом забезпечить належну комунікацію, зменшення соціальної напруги та підтримку мешканців щодо реалізації нових проєктів і реконструкції наявних територій.

Матеріали дисертації були апробовані в багатьох наукових публікаціях, презентовані на міжнародних та національних конференціях, що підтверджує не тільки актуальність обраної тематики, але й її наукову вагомість та затребуваність серед фахівців з архітектури та містобудування. Отже, виконане дослідження має важливе науково-прикладне значення та може стати основою для подальших розробок і вдосконалення міського планування як в Івано-Франківську, так і в інших містах України.

Ключові слова: архітектура Івано-Франківська, радянська архітектура, містобудування радянського періоду, просторово-планувальна структура, урбаністичні трансформації, промислове будівництво, громадське будівництво, житлова забудова, генеральне планування, реконструкція, архітектурна спадщина, архітектурна трансформація, соціальні наслідки.

Список публікацій здобувача, зарахованих за темою дисертації,

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гончарик Р.П. До проблеми дослідження радянської архітектури в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2014. С. 80-87. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=MTP_2014_53_12.
2. Гончарик Р.П. Архітектурно-містобудівні перетворення Івано-Франківська 1956-1975 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2015. С. 90-104. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=MTP_2015_55_16.
3. Гончарик Р.П. Післявоєнні роки в архітектурі Івано-Франківська 1944-1955 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2015. С. 213-218. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Spam_2015_38_31
4. Гончарик Р.П. Радянська архітектура 70-х-80-х років Івано-Франківська аналіз та проблеми. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2015. С. 131-141. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=MTP_2015_58_20

5. Гончарик Р.П. Художньо-декоративні елементи в архітектурі радянського Івано-Франківська. Регіональні особливості. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2016. С. 324-333. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61ee1cab-a456-473a-b10c-d2d578ad4c09/content>.

6. Гончарик Р. П. Особливості архітектурно-просторових змін Івано-Франківська в радянський період. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2017. Вип. 47. С. 249-264. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Spam_2017_47_36/

7. Гончарик Р. П. Соціальні наслідки та трансформації в міському середовищі Івано-Франківська під впливом радянської архітектури. *Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст»*. Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. 2024. № 6 (187). С. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2024-6-187-75-80>

8. Гончарик Р. П. Архітектурно-просторові зміни в Івано-Франківську в радянський період: основні риси та характеристики. *Polish Journal of Science*. 2023. № 69. С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10400183>

9. Гончарик Р. П. Особливості реконструкції «Стометрівки» як знаковий проект Івано-Франківська в період з 1960 по 1989 роки. Особливості та регіональний контекст. *Науковий вісник національного авіаційного університету. «Теорія та практика дизайну»*. Київ, 2023. № 29–30. С. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2023.29-30.5>

10. Гончарик Р. П. Архітектурно-планувальна організація формування розвитку житлової архітектури Івано-Франківська в період 1944–1989 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і*

архітектури. 2022. № 64. С. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.169-178>

11. Гончарик Р.П. Потреби сучасних інструментів архітектурної візуалізації в специфікації матеріалів. *Сучасні виклики архітектуру та будівельнику*: матеріали круглого столу (м. Івано-Франківськ, 18 березня 2021 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 17-20.

12. Гончарик Р.П. Цифрові інструменти проектування інтер'єрів майбутнього. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки*: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного симпозіуму. (м. Івано-Франківськ, 20 травня 2022 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. С. 126-130.

13. Гончарик Р.П. Вплив радянської архітектури на сучасне міське середовище: соціальні наслідки та перетворення. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки. Післявоєнна відбудова України*: матеріали VII Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2023 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. С. 58-60.

SUMMARY

Honcharyk R.P. Architectural and Spatial Transformations of Ivano-Frankivsk during the Soviet Period. Scientific qualification work with the manuscript copyright.

A dissertation was submitted partially fulfilling the requirements for the Doctor of Philosophy degree in specialty 191 Architecture and Urban Planning. King Danylo University, Ivano-Frankivsk, 2025.

This dissertation presents a comprehensive analysis of the architectural and spatial transformations undergone by Ivano-Frankivsk throughout the Soviet period (1944–1991). The study employs a systematic approach to examining the urban environment, incorporating an in-depth architectural and urban-planning assessment of the city's built structures, the characteristics of its planning systems, the identification

and investigation of patterns in the formation of residential and public architecture, as well as the reconstruction and transformation of central urban areas. The research also evaluates how Soviet urban-planning concepts and ideas have influenced the city's modern image.

Significant attention is devoted to historical and cultural aspects, particularly to identifying and examining the key urban-planning decisions that shaped the city's identity during the post-war years, the phase of intensive industrialization and mass residential construction, and in the period of architectural experiments and standardization from the 1970s to the 1980s. The study thoroughly investigates the social consequences of architectural and spatial changes, as manifested in the transformation of public spaces, the creation of new residential districts, and the impact of these changes on the socio-psychological climate of the urban environment.

Sociological survey methods were applied, targeting residents to evaluate perceptions of the city's architectural changes and identify both the positive and negative effects of Soviet urban planning policies. For the first time, the dissertation proposes the integrated use of modern GIS technologies, which enabled the development of spatial models for analyzing and visualizing architectural and spatial transformations and establishing cause-and-effect relationships between the city's planning decisions and its present-day issues.

Additionally, the study includes ecological analysis to assess the impact of Soviet-era construction on the natural components of the urban environment, identify problem areas concerning environmental stress, and offer recommendations for their remediation and revitalization.

A clear periodization of the city's development during the Soviet period has been established, allowing a detailed characterization of the primary phases of its transformation. The first phase of post-war reconstruction (1944–1955) is marked by rebuilding the city's built environment following the devastation of World War II. During this phase, key planning decisions substantially altered the structure of the historic city center, resulting in the large-scale replacement of destroyed buildings with

standardized structures featuring characteristic elements of Stalinist neoclassicism and Soviet monumentalism.

The second phase, an era of intensive urban development (1956–1975), is distinguished by the active implementation of new architectural and urban-planning concepts tied to the large-scale industrialization of residential construction, transportation infrastructure expansion, and new residential microdistricts. During this period, typification and standardization of architectural solutions significantly influenced the city's image, rendering it more uniform; however, these measures effectively addressed the urgent need for housing. Simultaneously, the period was marked by major architectural experiments and the establishment of Ivano-Frankivsk's modern functional-spatial framework.

The third phase, an era of architectural crisis (1970–1980s), is characterized by mounting contradictions between mass standardized construction and the preservation of the city's historical and cultural environment. This period witnessed intensified conflict over excessive building density, the loss of identity in specific neighborhoods, deteriorating environmental conditions, and declining quality in urban-planning solutions. These circumstances contributed to social protest and an awareness of the necessity for alternative approaches to urban development. The dissertation examines each phase through the lens of specific planning decisions, dominant architectural styles of the respective periods, and associated social and environmental impacts. Such an approach provides a complete and systematic picture of urban development.

A new methodology for classifying spatial conflicts is introduced, grounded in a comprehensive analysis of the diverse facets of the urban environment and following a step-by-step study of architectural, historical-cultural, social, and ecological factors. This methodology enables the practical identification and systematization of problematic areas arising from excessive building density, unregulated demolition or destruction of historical and cultural sites, and conflicting interests among local authorities, the community, and private investors.

A distinctive feature of the author's methodology is the application of modern GIS technologies to spatially map these conflicts, allowing for visualization of their

locations, scale, typology, and intensity of impact on the surrounding environment. Based on this method, zones of heightened conflict were pinpointed for priority intervention, thus facilitating the proposal of comprehensive urban-planning solutions to reconcile the interests of all concerned stakeholders.

Within the scope of the research, a detailed analysis was carried out on the development of residential architecture in Ivano-Frankivsk, including the transformation of Soviet-era residential blocks and microdistricts. Particular attention was paid to planning decisions and architectural techniques applied across various Soviet construction periods. The author considers both the positive and negative aspects of large-scale, standardized development and its influence on the population's social structure and quality of life.

A focal point of the dissertation is the reconstruction of iconic city objects, notably the pedestrian zone known as «Stometrivka,» a symbolic space within Ivano-Frankivsk. The study provides an in-depth examination of the architectural and planning decisions influencing its present appearance, assessing their alignment with regional context, and investigating the effects of reconstruction on the city's socio-cultural identity and overall urban image.

Additionally, decorative and artistic elements were assessed in Soviet-era Ivano-Frankivsk architecture. The author demonstrates how regional traditions converged with all-Union trends, identifying the principal features and stylistic methods that set the city's architecture apart during that era. These decorative elements functioned as aesthetic devices and fulfilled important ideological and social roles in shaping the city's identity.

Thus, the proposed methodology has made it possible to classify spatial conflicts and illuminate the mechanisms behind their emergence, propose comprehensive resolutions, and provide urban-planning strategies attentive to Ivano-Frankivsk's cultural, historical, and social characteristics.

The dissertation emphasizes the social transformations of Ivano-Frankivsk's urban space engendered by Soviet architectural and planning decisions. The analysis delves into how the radical transformation of physical structures and spatial layouts

influenced the formation of a new municipal identity, often contradicting the city's historical and cultural features. As a result of widespread rebuilding, the demolition of older quarters, and the advent of standardized microdistricts, much of the city's historical memory was lost, diminishing the unique and distinctive nature of the urban environment.

Using sociological methods such as resident surveys, questionnaires, and public opinion analysis, the author examined these transformations' psychological and social facets. The findings indicate that inhabitants frequently perceived Soviet-era city-planning experiments negatively, as they disrupted traditional spaces and instilled an anonymous, standardized milieu. This led to the rise of public resistance and protest movements, particularly in projects that conflicted with the local traditions and heritage of the city. Relevant case studies of active civic opposition to aggressive planning, such as mass demolition of historical buildings for constructing standardized residential blocks or administrative compounds, were closely examined to identify the factors and mechanisms driving these conflicts, often exacerbated by inadequate dialogue among authorities, architects, communities, and investors.

Further scrutiny was dedicated to investigating how new social connections and communities were formed within the environment of mass housing developments. It was determined that Soviet urban-planning policy not only reshaped the physical urban space but also profoundly affected the city's social fabric, redefining patterns of resident interaction, neighborly relations, and general social cohesion. The author thereby reveals the correlations and outcomes of these social changes as an integral aspect of Ivano-Frankivsk's Soviet legacy.

The dissertation offers several specific recommendations to substantially improve Ivano-Frankivsk's contemporary urban-planning policies based on the research findings. Chief among these recommendations are fundamental principles for preserving the city's historical and cultural heritage, incorporating a wide range of measures for safeguarding, restoring, and revitalizing historical buildings, complexes, and districts. A systematic approach is proposed to integrate heritage objects into the current city structure by formulating regulations that explicitly define the parameters for

reconstruction and new developments within historic areas. This prevents errors reminiscent of the Soviet era that saw authentic spaces destroyed through uncoordinated decisions.

Moreover, there is an emphasis on effective interaction strategies among municipal authorities, local communities, and private investors. The research outlines a partnership-based communication model designed to involve all interested parties in urban planning decisions from the earliest stages, ensuring the reconciliation of community interests, minimizing conflicts, and establishing broad social acceptance for new projects. Proposals include creating dedicated platforms for open public debates on development projects, fostering transparency and openness in decision-making processes.

The dissertation also discusses various urban-planning proposals that significantly mitigate conflict potential within Ivano-Frankivsk. The author recommends using modern methods for advancing public spaces, improving the upkeep of residential courtyards, and establishing communal zones consistent with contemporary needs. Additionally, suggested measures call for adapting Soviet-era housing to present-day standards through a comprehensive overhaul of existing blocks and adopting new architectural solutions, thus elevating the urban environment in terms of aesthetics and functionality. Notably, ecological improvement of the city forms a prominent part of these strategies, incorporating greening initiatives, environmental design principles, and modern eco-technologies.

Hence, the recommendations proposed in this research will facilitate establishing a more comfortable, harmonious, and ecologically balanced urban environment in Ivano-Frankivsk, aligning with modern developmental trends and meeting residents' needs.

The dissertation's findings hold significant practical relevance and readily apply to urban planning practice. Its conclusions, methodologies, analytical data, and recommendations can be effectively utilized for drafting crucial planning documents at various levels (e.g., master plans, detailed territorial plans, zoning regulations, and urban redevelopment projects). The methodological frameworks proposed for

identifying and classifying spatial conflicts can serve as vital resources for local governments and urban planners in identifying priority areas for potential reconstruction or revitalization, enabling the timely resolution of problems associated with spatial conflicts and preventing their adverse social and environmental repercussions.

Furthermore, the research outcomes prove valuable in shaping urban spatial-development strategies. The dissertation's recommendations concerning safeguarding historical and cultural heritage, forming cohesive architectural ensembles, ecological urban-management practices, and enhancing civic engagement converge with the current paradigm of sustainable urban development, promoting improved living conditions for inhabitants and cultivating an inviting sphere for investment.

Finally, the dissertation materials have undergone substantial verification through numerous academic publications and conference presentations at both national and international levels, signifying the pertinence of the selected topic and its high scholarly significance and popularity among specialists in architecture and urban planning. Consequently, this research bears critical scientific and applied potential. It may underpin further endeavors in refining and developing modern urban planning practices in Ivano-Frankivsk and other Ukrainian cities.

Keywords: Architecture of Ivano-Frankivsk, Soviet architecture, Soviet-era urban planning, spatial-planning structure, urban transformations, industrial construction, public construction, residential development, master planning, reconstruction, architectural heritage, architectural transformation, social consequences.

List of the publications of the doctoral candidate

that feature the main scientific results of the thesis:

1. Honcharyk R.P. Do problemy doslidzhennia radianskoi arkhitektury v Ukraini. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury: Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Kyiv, 2014. S. 80-87. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=

10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA
=&2_S21STR=MTP_2014_53_12.

2. Honcharyk R.P. Arkhitekturno-mistobudivni peretvorennia Ivano-Frankivska 1956-1975 rokiv. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury: Mistobuduvannia ta terytorialne planuvannia. Kyiv, 2015. S. 90-104. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=MTP_2015_55_16.

3. Honcharyk R.P. Pisliavoienni roky v arkhitekturi Ivano-Frankivska 1944-1955 rokiv. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury: Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. Kyiv, 2015. S. 213-218. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Spam_2015_38_31

4. Honcharyk R.P. Radianska arkhitektura 70-kh-80-kh rokiv Ivano-Frankivska analiz ta problemy. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury: Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. Kyiv, 2015. S. 131-141. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=MTP_2015_58_20

5. Honcharyk R.P. Khudozhno-dekoratyvni elementy v arkhitekturi radianskoho Ivano-Frankivska. Rehionalni osoblyvosti. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury: Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. Kyiv, 2016. S. 324-333. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61ee1cab-a456-473a-b10c-d2d578ad4c09/content>.

6. Honcharyk R. P. Osoblyvosti arkhitekturno-prostorovykh zmin Ivano-Frankivska v radianskyi period. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury: Suchasni problemy arkhitektury ta mistobuduvannia. 2017. Vyp. 47. S. 249-264. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Spam_2017_47_36/

7. Honcharyk R. P. Sotsialni naslidky ta transformatsii v miskomu seredovyschi Ivano-Frankivska pid vplyvom radianskoi arkhitektury. Naukovo-tekhnichnyi zbirnyk «Komunalne hospodarstvo mist». Kharkivskyi natsionalnyi universytet miskoho hospodarstva imeni O. M. Beketova. 2024. № 6 (187). S. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2024-6-187-75-80>

8. Honcharyk R. P. Arkhitekturno-prostorovi zminy v Ivano-Frankivsku v radianskyi period: osnovni rysy ta kharakterystyky. Polish Journal of Science. 2023. № 69. S. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10400183>

9. Honcharyk R. P. Osoblyvosti rekonstruktsii «Stometrivky» yak znakovyi proekt Ivano-Frankivska v period z 1960 po 1989 roky. Osoblyvosti ta rehionalnyi kontekst. Naukovyi visnyk natsionalnoho aviatsiinoho universytetu. «Teoriia ta praktyka dyzainu». Kyiv, 2023. № 29–30. S. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2023.29-30.5>

10. Honcharyk R. P. Arkhitekturno-planuvalna orhanizatsiia formuvannia rozvytku zhytlovoi arkhitektury Ivano-Frankivska v period 1944–1989 rokiv. Naukovyi visnyk Kyivskoho natsionalnoho universytetu budivnytstva i arkhitektury. 2022. № 64. S. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.169-178>

11. Honcharyk R.P. Potreby suchasnykh instrumentiv arkhitekturnoi vizualizatsii v spetsyfikatsii materialiv. Suchasni vyklyky arkhitekturu ta budivelnyku: materialy kruhloho stolu (m. Ivano-Frankivsk, 18 bereznia 2021 roku). Ivano-Frankivsk: Redaktsiino-vydavnychyi viddil Universytetu Korolia Danyla, 2021. S. 17-20.

12. Honcharyk R.P. Tsyfrovi instrumenty proektuvannia interieriv maibutnoho. Kontseptualni problemy rozvytku suchasnoi humanitarnoi ta prykladnoi nauky: materialy VI Vseukrainskoho naukovo-praktychnoho sympoziumu. (m. Ivano-Frankivsk, 20 travnia 2022 roku). Ivano-Frankivsk: Redaktsiino-vydavnychyi viddil Universytetu Korolia Danyla, 2022. S. 126-130.

13. Honcharyk R.P. Vplyv radianskoi arkhitektury na suchasne miske seredovyshe: sotsialni naslidky ta peretvorennia. Kontseptualni problemy rozvytku suchasnoi humanitarnoi ta prykladnoi nauky. Pisliavoienna vidbudova Ukrainy: materialy VII Mizhnarodnoho naukovo-praktychnoho sympoziumu (m. Ivano-Frankivsk, 25 travnia 2023 roku). Ivano-Frankivsk: Redaktsiino-vydavnychyi viddil Universytetu Korolia Danyla, 2023. S. 58-60.

ЗМІСТ

ВСТУП.....	23
-------------------	-----------

РОЗДІЛ 1. СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВИХ ЗМІН ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА В ДОРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД.....	32
---	-----------

1.1. Аналіз стану дослідження та літературних джерел.....	32
1.2. Архітектурний розвиток та становлення статусу Івано-Франківська в умовах урбанізації дорадянського періоду	46
1.3. Методологія дослідження архітектурно-просторових змін та категоріально понятійний апарат.....	61
Висновки до розділу 1.....	70

РОЗДІЛ 2. ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ОЦІНКА АРХІТЕКТУРНО- ПРОСТОРОВИХ ПРОЦЕСІВ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ	
--	--

У 1944-1989 РР.....	73
----------------------------	-----------

2.1. Архітектурні зміни в житловій забудові радянського періоду	73
2.2. Архітектурно-просторові особливості промислового будівництва радянського періоду	86
2.3. Архітектура громадських будівель, простір міста та зміни природно- ландшафтних зв'язків міста.....	98
2.4. Розбудова інфраструктури.....	110
2.5. Закономірності змін в архітектурі та просторі міста.....	116
Висновки до розділу 2.....	128

РОЗДІЛ 3. РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ, ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ РАДЯНСЬКОЇ СПАДЩИНИ.....	131
---	------------

3.1. Принципи реформування та розвитку міста у нових соціокультурних і просторових умовах.....	131
---	-----

3.2. Загальні принципи адаптації радянської архітектурної спадщини: прийоми реалізації та методики збереження.....	139
3.3. Проектна апробація положень дисертації.....	164
Висновки до розділу 3.....	174

ВИСНОВКИ.....	177
----------------------	------------

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	180
---	------------

ДОДАТКИ А	198
------------------------	------------

ДОДАТКИ Б.....	204
-----------------------	------------

ДОДАТКИ В.....	218
-----------------------	------------

ДОДАТКИ Г.....	245
-----------------------	------------

ДОДАТКИ Д.....	247
-----------------------	------------

ДОДАТКИ Е.....	248
-----------------------	------------

ДОДАТКИ Є.....	249
-----------------------	------------

ВСТУП

Обґрунтування вибору теми дослідження. Івано-Франківськ є прикладом західноукраїнського міста, яке зазнало радикального перепланування в радянський період. Цей процес ознаменувався характерними для архітектури процесами: руйнуванням історичних кварталів, упровадженням типових мікрорайонів, ідеологічною стандартизацією громадських просторів. Архітектурні рішення того часу супроводжувалися глибокими соціальними трансформаціями, зокрема формуванням нових моделей проживання, знеціненням громадських центрів, зміною історичної пам'яті. Саме ці зміни зумовлюють тривалу кризу міської ідентичності, фрагментацію соціального простору та зниження якості урбаністичного середовища. Для радянської архітектури характерним було також надмірне ущільнення забудови, дефіцит зелених зон, порушення природного дренажу, що вплинуло на якість життя в місті донині. Аналіз цих аспектів дасть змогу запропонувати рекомендації щодо формування сталого просторового розвитку й трансформації радянської архітектури відповідно до сучасних вимог, зокрема ідей сталого розвитку [61].

З огляду на зазначене, наукова актуальність роботи обумовлюється науково-методологічною потребою комплексного осмислення трансформацій міського середовища, які відбулися під впливом радянської ідеології, соціальної політики та централізованого планування. Незважаючи на наявність окремих досліджень про архітектурні об'єкти радянського періоду та етапи їх розвитку, немає цілісного аналізу, що охоплює еволюцію просторової структури Івано-Франківська впродовж усього післявоєнного періоду. Така прогалина перешкоджає формуванню обґрунтованої наукової картини змін у міському середовищі й обмежує можливості адаптації радянської спадщини відповідно до новітніх потреб [62, с. 215].

Практична значущість теми полягає в її безпосередньому зв'язку з викликами урбаністики. Сучасний Івано-Франківськ перебуває у фазі активної трансформації, що передбачає ревіталізацію радянської забудови, реконструкцію промислових зон і розвиток нових функціональних центрів. Результати

дослідження можуть бути використані у формуванні концепцій просторового планування з урахуванням історико-культурної спадщини та потреб громади. Як наслідок, застосування міждисциплінарного підходу – поєднання архітектурного аналізу з GIS-технологіями, соціологічними та екологічними методами – дає змогу створити гнучкий інструментарій для аналізу урбаністичних змін. Отримані результати мають потенціал для екстраполяції на інші міста України, у яких відбувалися подібні радянські трансформації.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами. Дисертаційна робота виконана в межах науково-дослідних програм, планів та тематичних напрямів, що реалізуються на кафедрі архітектури та будівництва Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила», й відповідає пріоритетним завданням наукових досліджень, зокрема темі «Сучасні проблеми та перспективи розвитку архітектури, містобудування та дизайну» (номер державної реєстрації: 0120U105634). Робота узгоджується також зі стратегічними завданнями загальнонаціональних програм розвитку міст України, зокрема відповідає напрямам «Стратегії сталого розвитку міст України до 2030 року», «Державної стратегії регіонального розвитку на 2021–2027 роки», «Стратегії розвитку міста Івано-Франківська до 2030 року», затвердженої рішенням Івано-Франківської міської ради «Програми охорони культурної спадщини Івано-Франківська на 2022–2027 роки».

Мета і завдання дослідження. Мета дослідження полягає у здійсненні комплексного аналізу архітектурно-просторових змін Івано-Франківська в радянський період (1944–1991 рр.), виявленні їх закономірностей, визначенні позитивних та негативних наслідків для міського середовища, а також розробці науково обґрунтованих рекомендацій щодо оптимізації сучасних містобудівних рішень, спрямованих на ревіталізацію міських територій та інтеграцію радянської архітектурної спадщини в контекст сучасного розвитку міста. Досягнення поставленої мети передбачає вирішення таких завдань:

- здійснити історико-теоретичний аналіз та систематизацію архітектурно-просторових змін, що відбулися в Івано-Франківську впродовж

радянського періоду, визначити їхні ключові особливості, періоди та містобудівні концепції, які лежали в їх основі;

- виявити закономірності й специфіку формування просторово-планувальної структури міста у післявоєнний час, період інтенсивної забудови та архітектурної кризи, з'ясувавши вплив радянських планувальних рішень на формування сучасного образу Івано-Франківська;

- охарактеризувати соціальні наслідки радянських містобудівних трансформацій, зокрема проаналізувати вплив архітектурно-просторових змін на формування нових соціальних зв'язків, міської ідентичності, втрату історичної пам'яті та виникнення суспільних протестів;

- запропонувати нову комплексну методику ідентифікації, класифікації та аналізу просторових конфліктів у міському середовищі, яка дасть змогу враховувати архітектурно-містобудівні, історико-культурні, соціальні та екологічні аспекти розвитку міста;

- визначити роль та місце в сучасній структурі Івано-Франківська радянської архітектурної спадщини, розглянути способи її інтеграції, збереження та ревіталізації, зокрема в контексті сучасних містобудівних тенденцій і викликів;

- розробити конкретні рекомендації щодо вдосконалення сучасної містобудівної політики в Івано-Франківську, які спрямовані на збереження та інтеграцію історико-культурної спадщини, гармонізацію інтересів громади, влади та інвесторів, а також на мінімізацію просторових конфліктів у міському середовищі;

- оцінити екологічні наслідки радянського містобудування й визначити проблемні території з погляду екологічного навантаження, розробити рекомендації щодо їхнього оздоровлення та сталого розвитку в умовах сучасного міського середовища;

- сформулювати загальнонаукові та методичні підходи, що можуть бути використані під час розробки містобудівної документації, стратегій просторового розвитку, генеральних планів, детальних планів територій та проєктів

реконструкції міських кварталів як в Івано-Франківську, так і в інших містах з аналогічною проблематикою.

Об'єкт дослідження – архітектурно-містобудівна структура Івано-Франківська в період 1944–1991 рр. як прояв урбаністичних процесів радянської епохи.

Предмет дослідження – архітектурно-просторові трансформації міського середовища Івано-Франківська в радянський період, їхні ідеологічні, соціальні, функціонально-планувальні, екологічні та естетичні особливості, механізми формування й наслідки для сучасного розвитку міста.

Методи дослідження. Для вирішення поставлених завдань дисертації використано комплексну методологічну систему, яка забезпечує всебічний аналіз об'єкта та предмета дослідження з урахуванням сучасних наукових підходів у галузі архітектури й містобудування України. До складу використаних методів увійшли:

історико-генетичний метод, що дав змогу встановити хронологію та основні етапи розвитку міської структури Івано-Франківська, визначити характер змін просторової організації міста протягом дорадянського й радянського періодів; завдяки цьому методу стало можливим простежити еволюцію містобудівної структури, виявити її генетичні ядра, первинні планувальні рішення та їх трансформації під впливом історичних умов і чинників;

морфологічний аналіз використано для виявлення основних елементів міського простору (вулиці, квартали, площі, архітектурні домінанти), встановлення взаємозв'язків між ними та розкриття особливостей формування архітектурно-просторової композиції міста, проведення періодизації морфологічних змін міста за ключовими часовими зрізами: 1944, 1960, 1975 та 1989 роки;

порівняльно-історичний метод застосовано для аналізу змін у містобудівній структурі та архітектурних стилях різних історичних періодів, наочного представлення відмінностей та спільних рис забудови, визначення наслідків

впливу радянської містобудівної політики, ідентифікації історико-культурних нашарувань у сучасному міському просторі;

картографічний метод та аналіз архівних джерел були важливими для дослідження просторових трансформацій; використовувалися історичні плани, генеральні плани радянського періоду та сучасні картографічні матеріали, зокрема й супутникові знімки; це дало змогу візуально й аналітично оцінити масштаб і характер містобудівних змін, визначити території, що зазнали найбільших трансформацій або залишилися практично незмінними;

соціологічний підхід, представлений методами анкетування та інтерв'ювання мешканців, був застосований для визначення суб'єктивного сприйняття змін у міському просторі; результати цих досліджень допомогли ідентифікувати проблемні та конфліктні аспекти містобудівної політики радянського періоду, а також сучасні потреби громади, важливі для подальшого розвитку міста;

натурні дослідження, зокрема й польові обстеження, фотофіксація, опис і картографування архітектурних об'єктів радянської доби, дали змогу провести порівняльний аналіз між теоретичними й фактичними даними, виявити ступінь збереженості радянського архітектурного спадку та визначити перспективи його подальшої ревіталізації;

статистичний аналіз застосовувався для кількісного опрацювання архівних і соціологічних даних; з його допомогою об'єктивізовано оцінку масштабів та інтенсивності архітектурно-просторових трансформацій, встановлено динаміку змін кількості населення, житлового фонду й територій забудови;

геоінформаційні технології (GIS), використані для збору, аналізу й візуалізації просторових даних, сприяли створенню детальних цифрових карт, визначенню закономірностей просторових трансформацій, виявленню проблемних зон та аналізу екологічного навантаження різних територій міста.

Запропонована методологія дослідження забезпечила комплексний, системний і всебічний аналіз архітектурно-просторових трансформацій міста Івано-Франківська у радянський період, дала змогу встановити характер впливу цих змін на сучасну містобудівну ситуацію та створила наукову основу для

обґрунтованих рекомендацій щодо подальшого просторового зростання, охорони, ревіталізації та сталого розвитку міського середовища.

Наукова новизна дисертаційної роботи полягає в комплексному аналізі архітектурно-просторових трансформацій міста Івано-Франківська в радянський період (1944–1991 рр.), розробці нових теоретичних і методичних підходів до аналізу просторових конфліктів та запропонуванні практичних рекомендацій щодо збереження й удосконалення просторової структури міста. Найважливішими елементами наукової новизни є такі положення:

вперше:

- здійснено комплексний морфологічний аналіз розвитку архітектурно-просторової структури міста Івано-Франківська за радянського періоду з виокремленням трьох основних етапів (повоєнної реконструкції, інтенсивного містобудування та періоду архітектурної кризи), що дало змогу виявити та систематизувати основні закономірності й типові ознаки розвитку середніх міст західноукраїнського регіону в умовах радянської урбаністики;

- запропоновано авторську методику класифікації просторових конфліктів, яка передбачає поетапний аналіз архітектурно-містобудівних, історико-культурних, соціальних та екологічних аспектів, з використанням сучасних GIS-технологій для їх візуалізації, що дозволило виокремити конфліктні території та розробити ефективні містобудівні рішення для їх гармонізації;

- уведено в науковий обіг значний масив архівних картографічних матеріалів, генеральних планів радянського періоду та сателітарних знімків, які дали змогу простежити просторову динаміку міста в досліджуваний період;

удосконалено:

- підходи щодо визначення періодизації розвитку міських структур у радянський період, зокрема уточнено критерії та параметри аналізу планувальних рішень, типів забудови, стилістичних особливостей та соціальних наслідків, що допомогло детально охарактеризувати особливості кожного етапу розвитку міста;

- методику оцінки соціальних наслідків містобудівних рішень на основі комплексних соціологічних досліджень та опитувань мешканців, що сприяло

виявленню закономірностей та механізмів формування громадського спротиву щодо типових радянських проєктів забудови, втрати ідентичності міста та історичної пам'яті;

- методичні підходи щодо аналізу використання художньо-декоративних елементів у радянській архітектурі в регіональному контексті, визначено їхню роль у формуванні ідеологічних та соціальних функцій міського середовища;

набуло подальшого розвитку:

- використання інтегрованого міждисциплінарного підходу до аналізу архітектурно-просторових змін, що передбачає залучення історико-генетичного, морфологічного, картографічного, натурного, соціологічного та GIS-методів, які дають змогу створювати комплексні просторові моделі містобудівного розвитку та простежити причинно-наслідкові зв'язки між минулими планувальними рішеннями та сучасним станом міського середовища;

- формування методологічних засад ревіталізації типових житлових та громадських просторів радянського періоду з використанням принципів збереження історико-культурної спадщини, екологічної стабільності, гармонізації соціальних і функціональних аспектів, що може бути поширено на інші міста України зі схожими проблемами розвитку;

- рекомендації щодо організації ефективної комунікації між органами влади, громадами та бізнес-структурами в процесі прийняття рішень, пов'язаних з архітектурно-містобудівними перетвореннями, що значно знизить соціальну напругу та забезпечить суспільну підтримку важливих проєктів реконструкції та розвитку міста.

Практичне значення одержаних результатів полягає в тому, що сформульовані та обґрунтовані в роботі положення, висновки та пропозиції можуть бути використані в: 1) процесі розроблення містобудівної документації, генеральних планів міст, стратегій просторового розвитку, детальних планів територій, зонінгу та проєктів реконструкції міських просторів (довідка про впровадження від Департаменту містобудування та архітектури Івано-

Франківської міської ради від 03.04.2025). Матеріали дисертаційної роботи використовуються в навчальному процесі Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила», зокрема при викладанні курсів «Історія архітектури та містобудування», «Теоретичні та методичні основи архітектурного проектування», «Основи містобудування» (акт впровадження від 30.04.25), а також науково-дослідній та експертно-аналітичній роботі Науково-дослідного інституту імені академіка УАН І.М. Луцького при виконанні наукових програм розвитку Університету Короля Данила (довідка про впровадження від 09.04.25).

Апробація результатів дисертації. Ключові положення та висновки дисертації обговорювалися на засіданнях кафедри архітектури та будівництва Закладу вищої освіти «Університет Короля Данила», де було виконано дисертацію, а також оприлюднено на міжнародних науково-практичних конференціях, симпозіумах, круглих столах, зокрема: «Проблеми та перспективи розвитку проектної діяльності: теорія, практика, інновації: «Архітектурна освіта: проблеми та перспективи розвитку: матеріали звітнього науково-практичного семінару» (Івано-Франківськ, 19 листопада 2015 р); Всеукраїнська науково-технічна конференція «Проблеми архітектури і містобудування в умовах глобалізації» (Харків, 15–16 листопада 2016 р.); «Сучасні виклики архітектури та будівельнику: матеріали круглого столу» (м. Івано-Франківськ, 18 березня 2021 року); «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного симпозіуму» (м. Івано-Франківськ, 20 травня 2022 року); «Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки. Післявоєнна відбудова України: матеріали VII Міжнародного науково-практичного симпозіуму» (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2023 року).

Публікації. Основні результати дисертації висвітлено в 13 наукових публікаціях, що презентують основний зміст дисертації, з яких: 9 – статті в наукових фахових виданнях України, 1 стаття в науковому періодичному виданні іншої держави, 3 тез доповідей на конференціях і семінарах.

Структура дисертації обумовлена логікою проблеми та завданнями дослідження. Робота складається із вступу, трьох розділів, що містять 11 підрозділів, висновків, списку використаних джерел і додатків. Загальний обсяг дисертації складає 251 сторінку, з них основний текст 162 сторінок. Список використаних джерел налічує 188 найменувань і займає 17 сторінок. Додатки займають 54 сторінки.

РОЗДІЛ 1

СТАН ДОСЛІДЖЕННЯ ТА МЕТОДОЛОГІЯ АНАЛІЗУ АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВИХ ЗМІН ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА В ДОРАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД

1.1 Аналіз стану дослідження та літературних джерел

Дослідження архітектурно-просторових трансформацій міст займають значне місце в сучасній містобудівній науці та є предметом численних наукових праць і досліджень. У світовій науковій літературі сформувалися різні підходи до аналізу таких змін, що відображають міждисциплінарний характер проблематики та різноманітність методологічних інструментів.

Дослідження архітектурного процесу 20–30-х років (С. О. Хан-Магомедов, В. Е. Хазанова, А. А. Стригальов, М. Й. Астафьева-Длугач та ін.) досить комплексно обґрунтовують генеалогічне дерево формотворчо-стилістичної проблематики радянського авангарду. На наступному етапі (після постанови «Про перебудову літературно-художніх організацій», 1932 р.), який традиційно пов'язують з неокласичними тенденціями (де академік І. В. Жолтовський виявився їх ідеологічним апологетом), особливо актуальною виявляється проблема стилеутворення. Технократична спрямованість радянської архітектури після одіозної хрущовської постанови «Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві» (листопад 1955 р.), що аж ніяк не порушує стилістичних питань, не викликає сумніву, і через її внутрішню, феноменологічну «нецікавість» просто оминається. Під назвою соціалістичного реалізму ситуація 30–50-х перебуває в такому вигляді не лише у вузівських підручниках (за редакцією М. П. Билінкіна), а й у сучасних аналітичних працях, присвячених цій епосі [133].

Проблеми архітектурного стилю в розумінні «великої» семантичної спільноти (як бароко або класицизм) в історії «радянської архітектури» дивним чином не існує, оскільки саме поняття «радянська архітектура» репрезентує відсутність будь-яких сумнівів щодо наявності стилю взагалі.

Побудова нового суспільства не могла не відбитися на культурі країни в цілому і на архітектурі зокрема. Радянська архітектура пройшла кілька етапів розвитку, вона знала злети і падіння, але в будь-якому разі вона стала важливою подією у світових архітектурних спільнотах, яких у СРСР було кілька найвищого рівня. Окремі з них можна побачити і сьогодні на теренах пострадянського простору. Проаналізуємо, як формувалися й розвивалися стилі радянської архітектури.

Після Жовтневого перевороту 1917 року новий уряд країни активно взявся за зміну всіх сфер життя. Деякий час всім було не до архітектури, але дуже скоро стало зрозуміло, що вона теж повинна виконувати ідеологічну функцію, як і все інше мистецтво. У 20-х роках перед архітекторами не ставилися прямо завдання формування нового простору, але творці гостро відчували, що настав час нових форм, і почали вести пошуки вираження ідей змін. Однак згодом радянська архітектура була покликана на службу ідеям соціалізму. Усе мистецтво в СРСР повинно доводити єдино правильний шлях розвитку – соціалістичний, що і зумовило основні особливості радянської архітектури, які, перш за все, були ідейним, а далі – красивим. Якщо на перших порах творцям ще вдавалося поєднувати користь, ідею й красу, то естетика поступово поступилася місцем утилітарності, і це призвело до занепаду в потенціалі великої архітектури [141, с. 5].

Періодизація розвитку радянської архітектури включає такі основні етапи:

- авангардний період (1920-ті – початок 1930-х років) – конструктивізм і раціоналізм;
- сталінський неокласицизм (середина 1930-х – середина 1950-х років) – монументальна архітектура в стилі соціалістичного реалізму;
- типове масове житлове будівництво (кінець 1950-х – 1970-ті роки) – спрощення архітектури, функціоналізм, типові проекти;
- кризовий період та паперова архітектура (1980-ті роки) – застій, експериментальна архітектура, нездійснені проекти.

Детально проаналізуємо кожен з цих періодів.

Авангардний період (1920-ті – початок 1930-х років) – перший період розвитку радянської архітектури, позначений активними пошуками нових форм і переосмисленням класичних архітектурних прийомів. У цей час сформувалися два основних авангардних напрями: конструктивізм і раціоналізм. Конструктивізм набув широкого поширення завдяки своїй функціональності та простоті, тоді як раціоналізм, лідерами якого були М. Ладовський і В. Кринський, приділяв значну увагу психології сприйняття архітектури людиною. Однак наприкінці 1930-х років авангардні течії були визнані ідеологічно невідповідними радянському мистецтву й поступово припинили своє існування, хоча певні ідеї раціоналізму пізніше були реабілітовані у 1960-х роках [141, с. 3].

Сталінський неокласицизм (середина 1930-х – середина 1950-х років). У середині 1930-х років радянська архітектура перейшла до нового етапу, пов'язаного з необхідністю масової реконструкції та зведення нових масштабних архітектурних комплексів (громадських центрів, адміністративних споруд, бібліотек, виставкових павільйонів). Авангард змінив монументальний стиль сталінського ампіру, який поєднував елементи класицизму, бароко та ар-деко. Цей стиль вирізнявся монументальністю, урочистістю й символікою, яка відтворювала ідеологічну велич радянської держави. Після Другої світової війни сталінський ампір став домінантним у містобудівних реконструкціях і формував образ багатьох міст СРСР.

Типове масове житлове будівництво (кінець 1950-х – 1970-ті роки). Починаючи з кінця 1950-х років перед радянською архітектурою гостро постала проблема масового забезпечення населення житлом. Це завдання вирішувалося через здешевлення та типізацію проєктів, застосування функціоналістського підходу й впровадження збірних залізобетонних конструкцій, що дало змогу значно прискорити будівельні темпи. Однак естетична якість споруд суттєво погіршилася, оскільки всі творчі прояви архітекторів розглядалися як надлишкові. Радянські міста почали заповнюватися типовими, безликими багатоповерхівками, що символізувало загальну кризу радянської архітектури [108].

Кризовий період і паперова архітектура (1980-ті роки). У 1980-х роках радянська архітектура переживала глибоку кризу. Переважання типових проєктів та адміністративні обмеження практично унеможливлювали реалізацію творчих ідей. Це спричинило появу «паперової архітектури» – руху молодих архітекторів, які створювали інноваційні та футуристичні проєкти без надії на втілення [149, с. 49–50]. Представники цього напрямку активно брали участь у міжнародних конкурсах, здобуваючи визнання завдяки концептуальному та експериментальному підходу. Паперова архітектура стала символом творчого спротиву й внесла суттєвий вклад у модернізацію архітектурного мислення кінця ХХ століття.

Таким чином, радянська архітектура пройшла шлях від авангардних пошуків до ідеологічно визначеного сталінського неокласицизму через масову типізацію житла й завершилася кризовим етапом паперової архітектури, яка заклала основу для подальших змін у пострадянський період.

Одним із ключових підходів у дослідження відповідних процесів є історико-культурний аналіз, який представлений у працях таких авторів, як К. Лінч, який у своїй праці «Образ міста» (1960) («The Image of the City», 1960) акцентує увагу на сприйнятті міського простору й формуванні його ідентичності. Він виокремлює п'ять основних елементів, які визначають структуру міського простору:

- шляхи (paths) – вулиці, пішохідні маршрути, дороги, за допомогою яких мешканці рухаються містом;
- межі (edges) – фізичні або візуальні межі, які визначають території;
- райони (districts) – ділянки міста з характерними рисами, що роблять їх впізнаваними;
- вузли (nodes) – важливі пункти перетину шляхів, такі як площі, перехрестя;
- орієнтири (landmarks) – визначні споруди чи природні елементи, що допомагають орієнтуватись у просторі.

Праця К. Лінча «The Image of the City» стала класичною для урбаністичної науки, оскільки заклала основи для вивчення сприйняття міського простору мешканцями [181].

Іншим фундаментальним напрямом є морфологічний підхід, представлений працями Майкла Роберта Гюнтера Концена, який розглядав міста як складні морфологічні системи. Дослідник зосередився на аналізі міської структури, її кварталів, вулиць і просторових зв'язків, що дало змогу детально описати закономірності просторових трансформацій міст у часі. Основними положеннями морфологічного підходу були:

- історичний аналіз містобудівної структури – акцент на зміні міських форм у різні історичні періоди;
- місто як шарова структура – кожен етап розвитку міста формує власний «шар», що накладається на попередні.

Виокремимо три основні елементи міської морфології:

- планувальна структура (міські вулиці, квартали, ділянки);
- форма забудови (будинки, споруди, архітектурні ансамблі);
- землекористування (розподіл функцій у міському просторі).

Концен також розробив поняття «морфогенезу міста» – процесу його формоутворення та поступових просторових змін [176 с. 98].

Значний вплив на розвиток досліджень архітектурно-просторових трансформацій мав просторовий синтаксис (Space Syntax), розроблений Б. Хіллієром і Дж. Гансоном. Цей підхід сприяв вивченню просторових конфігурацій міст, їхню соціальну взаємодію, а також аналізу зв'язку між просторовою організацією та соціальною поведінкою мешканців [178, с. 128].

У контексті дослідження архітектурних та містобудівних трансформацій в умовах постсоціалістичних змін особливої уваги заслуговують праці І. Станілова та К. Недович-Будич, присвячені аналізу особливостей розвитку міст Центральної та Східної Європи в постсоціалістичний період. Автори визначають специфіку змін планувальної структури, трансформацію архітектурних образів міського середовища під впливом нових економічних, політичних та соціокультурних

умов. Їхнє дослідження є важливим внеском у розуміння урбаністичних процесів, що відбувалися у країнах постсоціалістичного простору після розпаду централізованої системи планування та переходу до ринкової економіки.

Основні аспекти, які висвітлюються у працях зазначених авторів:

- особливості та динаміка змін планувальної структури й архітектурного образу постсоціалістичних міст;
- аналіз впливу економічних та політичних чинників на міські просторові трансформації;
- специфіка змін у просторовій організації міст та їхнього функціонального зонування;
- виклики, з якими стикнулися міста в процесі переходу від централізованого до ринкового типу містобудівного регулювання;
- проблеми й перспективи сталого розвитку міст у нових умовах глобалізації та європейської інтеграції.

Фундаментальна праця І. Станілова та К. Недович-Будич є важливим джерелом аналізу постсоціалістичного міського розвитку, що дає змогу комплексно розглянути характерні особливості архітектурних і містобудівних трансформацій у Центральній та Східній Європі, зокрема в контексті розвитку українських міст, у тому числі Івано-Франківська [187, с. 357].

В українському науковому просторі архітектурно-просторові трансформації активно досліджували такі науковці, як Ю. Білоконь, В. Тимофієнко, Г. Петришин та М. Габрель, які розглядали питання розвитку міської структури та архітектури українських міст у різні історичні періоди, зокрема у дорадянський, радянський та пострадянський час. Їхні праці є важливими джерелами для розуміння специфіки містобудівного розвитку в українських умовах, що є особливо актуальним в контексті аналізу Івано-Франківська.

Вагомим внеском у вивчення архітектурно-просторових трансформацій міських середовищ, необхідно відзначити праці Михайлишин Ольги Леонідівни, доктора архітектури, яка послідовно розробляє проблематику архітектурної ідентичності в контексті урбаністичних перетворень. У її монографії

«Архітектурна ідентичність міста: структура, семантика, трансформації» (Рівне: НУВГП, 2021) [123]. аналізуються теоретико-методологічні основи поняття ідентичності міського простору та виявляються особливості її формування в умовах соціальних і політичних змін. Її підходи щодо формування публічних просторів та трансформації середовища з урахуванням локальних ідентичностей є важливими у контексті розгляду проблем ревіталізації міського простору Івано-Франківська в пострадянський період. Черкес Богдан Степанович, доктор архітектури, у своїх численних працях акцентує увагу на концепції архітектурної спадщини як ресурсу сталого розвитку міста. Особливо варто виділити його фундаментальну монографію «Ідентичність архітектури міста» (Львів: ЛНУ «Львівська політехніка», 2015) [171], де обґрунтовано методику осмислення міського простору через призму колективної пам'яті, символічної репрезентації та образу міста. Ці ідеї знаходять практичне застосування при переосмисленні радянської спадщини в умовах сучасної гуманістичної урбаністики, зокрема у контексті трансформацій таких міст, як Івано-Франківськ. Слепцов Олег Семенович, доктор архітектури, зосереджує увагу на дослідженні еволюції житлової та громадської забудови в Україні XX століття. У його наукових розвідках, зокрема у праці «Архітектура житла в Україні у XX столітті: типологія, морфологія, тенденції» (Київ: КНУБА, 2013) [152], висвітлюються методологічні засади реконструкції та реновації об'єктів радянського періоду, а також формулюються принципи адаптивного використання індустріальної спадщини. Ці напрацювання є цінним джерелом для формування стратегії ревіталізації таких об'єктів, як Фурнітурний завод в Івано-Франківську, який розглядається у цій дисертації як приклад для апробації запропонованих методик.

Місто, яке є об'єктом цього дослідження, упродовж своєї історії мало різні офіційні назви. Вперше згадано у 17 столітті як Станиславів, воно зберігало цю назву до 1962 року. У період Австро-Угорщини, Польської Республіки та під час входження до складу УРСР назва Станиславів (або Станіслав) була офіційною та вживалась в адміністративних, картографічних і архітектурно-планувальних документах.

У 1962 році, в рамках відзначення 300-ліття заснування міста, Постановою Верховної Ради УРСР назву було змінено на Івано-Франківськ на честь українського письменника й громадського діяча Івана Франка. Відтоді саме ця назва є чинною в офіційних документах та науковій літературі.

З огляду на необхідність збереження термінологічної єдності, а також з метою полегшення сприйняття тексту, у межах цього дослідження в подальших розділах використовується виключно сучасна назва – Івано-Франківськ, незалежно від історичного періоду, до якого належить конкретний етап розвитку міського середовища. У тих випадках, коли це виправдано контекстом (наприклад, при цитуванні архівних джерел або історичних карт), історична назва Станиславів може бути використана з відповідним поясненням.

Комплексне дослідження архітектурно-просторового розвитку Івано-Франківська передбачає використання різних груп джерел, які класифікуємо на три основні категорії.

Власне архітектурні (чисті) – це архітектурні матеріали: креслення, архітектурні проекти, містобудівні плани, схеми забудови, документація будівельних рішень, конструктивні деталі.

Генеральний план Івано-Франківська (Дод. А, Іл. 1.5) є ключовим стратегічним документом, який визначає основні напрямки та принципи розвитку міста на перспективний період. Цей план містить комплексні містобудівні рішення, що охоплюють функціональне зонування територій, організацію міської транспортної мережі, інженерну інфраструктуру, а також схеми озеленення та благоустрою територій.

У генеральному плані представлені детальні містобудівні схеми, що дають змогу аналізувати просторове планування та розподіл функціональних зон (житлова, громадська, промислова, рекреаційна) [120 с. 47]. Особлива увага приділяється питанням сталого розвитку міста, зокрема створенню комфортних умов для проживання, раціональному використанню території, покращенню екологічного стану та забезпеченню ефективних транспортних комунікацій [45].

Цей документ також дає змогу оцінити перспективи подальшого розвитку Івано-Франківська, визначити пріоритетні напрямки містобудівних трансформацій та окреслити важливі соціально-економічні й екологічні аспекти розвитку. Аналіз генерального плану є необхідним для наукових досліджень міської структури, архітектурних і просторових змін, що відбуваються в місті, а також для прийняття обґрунтованих містобудівних рішень.

Історико-архітектурні – наукові праці, дослідження, монографії, статті, які аналізують архітектуру та містобудування в історичному, культурному, соціально-економічному контекстах.

Критичний аналіз джерел з історії Івано-Франківська (історичного Станиславова) передбачає систематичний огляд та оцінку наукових, історико-документальних, архівних, картографічних та іконографічних матеріалів, що висвітлюють різні аспекти його розвитку в різні історичні періоди [109 с. 300].

Історичні дослідження Івано-Франківська представлені широким спектром праць, які аналізують різні аспекти формування та розвитку міста у різні історичні періоди [59 с. 85]. Особливу цінність мають роботи місцевих істориків та краєзнавців, які здійснили вагомий внесок у формування фактичних даних, аналіз соціально-культурних, економічних і політичних процесів, що впливали на розвиток міського середовища [170, с. 14].

Праці Володимира Грабовецького [70, 88, 89, 90] охоплюють широкий історичний період і вирізняються ґрунтовним аналізом історико-економічних процесів, які визначали формування і розвиток міста [35, 59]. Роботи Зеновія Федунківа фокусуються на аналізі локальних історичних подій і процесів і значну увагу приділяють документальним джерелам та їх критичному аналізу [167, с. 178-181]. Марія Грималюк досліджувала питання міського простору, архітектури та планувальних рішень, що дало змогу краще зрозуміти просторову динаміку розвитку міста [49].

У другій половині 1980-х років у контексті горбачовської політики «перебудови» та поступової лібералізації суспільно-політичного клімату українські історики почали більш рішуче дистанціюватися від ідеологічних догм

радянської історіографії [107, с. 14]. У їхніх дослідженнях акценти зміщуються від соціально-економічної проблематики до вивчення національно-визвольного руху, боротьби за українську мову та освіту, формування національної свідомості. Показовим у цьому контексті є допис Володимира Грабовецького «Перша українська», опублікований у грудні 1986 року в газеті «Прикарпатська правда», у якому автор здійснив спробу висвітлити складний і тривалий процес заснування першої української гімназії у Станиславові на початку XX століття [74].

У подальшій співпраці з О. Карпенком В. Грабовецький підготував до 325-річчя міста працю під назвою «Сходінками історії – у майбутнє», де основну увагу зосередив на другій половині XIX – початку XX ст., коли українська громада Станиславова активізувала суспільно-культурну діяльність і розпочала цілеспрямовану боротьбу за свої національні інтереси [70].

Поглиблення дослідницької уваги до локальної історії та культурної спадщини міста зумовило появу у 1989 році однієї з перших узагальнювальних праць про Станиславів – «Нариси історії Івано-Франківська. З найдавніших часів до початку XX століття» [90]. У цьому виданні систематизовано й детально проаналізовано основні віхи історичного розвитку міста від моменту його заснування на території села Заболоття до часу проголошення Західноукраїнської Народної Республіки. Праця стала важливим етапом у формуванні модерної концепції локальної історії Івано-Франківська.

У 1999 році вийшло друком доповнене та значно розширене видання праці Володимира Грабовецького під назвою «Історія Івано-Франківська (Станиславова). З найдавніших часів до початку XX століття» [74 с. 57], що стало логічним продовженням і водночас переосмисленням попередньої публікації 1989 року. Це дослідження набуло статусу фундаментального історико-краєзнавчого узагальнення, у якому автор систематизував наявні джерела, значно уточнив хронологію подій і розширив аналіз соціокультурних процесів у місті.

Важливий внесок у локальне вивчення історії Івано-Франківська здійснив також краєзнавець Володимир Полек, який у своїх працях запропонував нестандартний історико-просторовий ракурс дослідження, ґрунтуючись на

локальних характеристиках міського середовища. Зокрема, у монографії «Майданами та вулицями Івано-Франківська» (Львів, 1994) [142] автор висвітлює історію міста через ретроспективний аналіз еволюції окремих площ, вулиць і урбанонімів, що дає змогу глибше зрозуміти трансформацію культурної та просторової структури Івано-Франківська, особливо у ХІХ столітті. Подібний мікроісторичний підхід, орієнтований на вивчення міського простору через його топоніміку, архітектоніку та етнокультурне наповнення, є широко апробованим в українській і зарубіжній історіографії. Він довів свою ефективність як метод реконструкції життєвого світу міста на перетині взаємозв'язків «людина – простір – ідентичність».

У цьому ж напрямку плідно працював дослідник Михайло Головатий, який зосередив свою увагу на вивченні урбаністичних змін Івано-Франківська на рівні окремих районів, мікрорайонів і вулиць. У його працях «Етюди старого Станиславова» (2007) [48] та «200 вулиць Івано-Франківська» (2010) [47 с. 56] представлено докладну реконструкцію історичних локацій міста, що не лише зберігають архітектурну пам'ять, а й відображають соціальну динаміку, зміну функціональних значень і трансформацію міського ландшафту впродовж кількох століть. Праці Михайла Головатого, який дослідив низку важливих історичних та культурних аспектів життя міста [16, 40, 89, 90], демонструють взаємодію різних етнічних громад та їхній вплив на міську культуру.

Аналізуючи ці джерела, необхідно враховувати можливу суб'єктивність авторів, що може бути зумовлено специфічними регіональними чи культурними особливостями, а також їхньою особистою дослідницькою позицією. Це особливо важливо під час використання праць, які відображають певні історичні періоди, що були чутливими до політичних чи ідеологічних впливів.

Таким чином, критичне ставлення до аналізу та інтерпретації наведених даних у працях місцевих дослідників є необхідною умовою для досягнення об'єктивних і науково обґрунтованих висновків щодо історії та розвитку Івано-Франківська.

Історичні та інші (допоміжні) – архівні документи, адміністративні акти, картографічні (історичні плани міста), іконографічні матеріали (фотографії, малюнки, гравюри), які використовуються для перехресної перевірки інформації та додаткового ілюстрування.

Картографічні джерела, зокрема історичні плани міста, є важливими документами, які дають змогу простежити етапи розвитку його планувальної структури. Цінні матеріали щодо цього зберігаються в Державному архіві Івано-Франківської області та Центральних державних історичних архівах України у Львові та Києві. Проте картографічні матеріали потребують ретельної критичної оцінки, зокрема щодо точності та автентичності, а також щодо коректності інтерпретації просторових змін, відображених на картах різних періодів. Архівні документи, серед яких адміністративні акти, нормативні документи, будівельна та інженерна документація, а також матеріали міського самоврядування, є одними з основних джерел для поглибленого вивчення соціально-економічної, політичної та архітектурно-просторової історії Івано-Франківська [87]. Вони здатні надати фактичну основу, відобразити механізми управління містом, регламентацію будівництва, хід містобудівних проєктів, а також показати умови й обставини прийняття конкретних рішень у різні періоди [86].

Водночас критичне ставлення до цих документів є надзвичайно важливим, оскільки вони можуть відображати не лише реальні обставини, а й політичні або ідеологічні установки, що були притаманні певним історичним епохам [75, с. 58]. Такі установки часто виявлялися в адміністративних актах і нормативних документах, написаних під впливом домінантної державної ідеології чи панівних політичних доктрин.

Потенційні неточності в записах можуть бути зумовлені цензурою, відсутністю належного контролю, недостатньо кваліфікованим персоналом або ж політичними мотивами, що могли визначати зміст документа. Крім того, не всі факти та події могли належно відображатися в будівельній і проєктній документації в умовах дефіциту ресурсів, швидких змін адміністративних кордонів чи впливу військових дій [88].

Відповідно, працюючи з архівними матеріалами, дослідники мають враховувати складний історичний контекст їх створення, аналізувати можливу заангажованість і прагнути перехресної перевірки з іншими джерелами, зокрема з даними археологічних розкопок, картографічними та іконографічними матеріалами, спогадами очевидців чи сучасників тих подій[101]. Такий критичний підхід гарантує більш повне й об'єктивне уявлення про зміни в архітектурному та містобудівному розвитку Івано-Франківська [76, с. 50].

Іконографічні матеріали, зокрема історичні фотографії, гравюри та малюнки, відіграють вагомую роль у дослідженні візуальної історії Івано-Франківська та реконструкції його архітектурного образу в різні історичні періоди. Такі джерела нерідко дають змогу відтворити вигляд будівель, вулиць, площ і різноманітних громадських просторів, а також з'ясувати, як саме виглядала міська забудова в певний момент часу, які домінанти та акценти формували панораму міста.

Водночас, вважаємо, що варто критично аналізувати іконографічні матеріали, оскільки вони можуть бути створеними у специфічних умовах або з певною метою, що впливає на характер зображуваних об'єктів. Зокрема, варто брати до уваги:

- *авторство та достовірність*: ілюстрації та фотографії можуть мати різне походження (офіційне чи приватне, професійне чи аматорське), що впливає на якість, повноту й точність представленої інформації;
- *дату створення*: часовий контекст є вирішальним для адекватної інтерпретації зображення; встановлення чіткої хронології допомагає визначити, які саме просторові зміни або архітектурні об'єкти зображені, та співвіднести їх із відомими історичними подіями;
- *умови зображення*: кут зйомки, технічні параметри або художні засоби відтворення можуть викривляти реальні пропорції чи деталі забудови;
- *ідеологічні або суб'єктивні чинники*: іконографічні джерела можуть відображати певні політичні чи пропагандистські настанови або особисті смаки автора, що необхідно враховувати під час аналізу.

Висвітлення прогалин у дослідженнях.

Аналіз стану дослідження архітектурно-просторових змін Івано-Франківська дає змогу визначити низку аспектів, які недостатньо представлені в науковій літературі та потребують поглибленого вивчення. Однією з основних прогалин є недостатня увага до комплексного аналізу взаємодії соціально-політичних чинників з архітектурними та просторовими трансформаціями міста. Зокрема, немає детальних досліджень про вплив різних політичних режимів та адміністративних реформ на архітектурно-просторову структуру Івано-Франківська, особливо в перехідні періоди (міжвоєнний, післявоєнний, пострадянський).

Недостатньо дослідженими залишаються питання порівняльного аналізу містобудівних трансформацій Івано-Франківська в контексті загальноєвропейських та регіональних тенденцій [78, с. 20]. Це включає порівняння змін у планувальній структурі та архітектурних стилях міста з іншими містами Галичини та Центрально-Східної Європи, що сприяло б кращому розумінню особливостей його розвитку [15, с. 14].

Не достатніми є дослідження, присвячені ролі окремих етнічних громад у формуванні архітектурного образу міста. Зокрема, внесок вірменської та єврейської громад у містобудівні процеси та їх вплив на просторові характеристики Івано-Франківська потребують більш глибокого й системного аналізу.

Ще однією важливою прогалиною є недостатнє використання сучасних цифрових інструментів, таких як GIS-технології, для комплексного аналізу архітектурно-просторових трансформацій міста. Впровадження сучасних методів візуалізації та аналізу дасть змогу отримати нові емпіричні дані, підвищити точність досліджень та створити інтерактивні моделі розвитку міста [188].

Таким чином архітектурно-просторові трансформації Івано-Франківська є складним, багатовимірним явищем, яке вивчалось здебільшого з історико-культурних і містобудівних позицій. У дослідженнях акцентовано увагу на характерних рисах архітектури радянського періоду, таких як конструктивізм,

сталінський ампір та типова забудова, при цьому окремі аспекти розвитку міста залишаються недостатньо висвітленими. Зокрема, бракує комплексних робіт, присвячених впливу політичних і соціальних факторів на архітектурну та просторову структуру міста в різні історичні періоди.

Недостатньо представлений порівняльний аналіз трансформацій міста в контексті загальноєвропейських та регіональних урбаністичних процесів, що є важливим для визначення його місця в ширшій містобудівній традиції [186 с. 158]. Не отримали належного висвітлення роль і вплив етнічних громад на формування архітектурного середовища міста, що потребує поглиблених досліджень. Водночас архівні, картографічні та іконографічні матеріали, які використовуються як допоміжні джерела, вимагають критичного підходу через можливі суб'єктивні й ідеологічні чинники, що могли спотворювати їх зміст.

Для подальших досліджень перспективним напрямом вважаємо більш активне використання сучасних цифрових методів аналізу, таких як GIS-технології, які значно підвищують ефективність і точність наукових результатів. Вирішення зазначених прогалин сприятиме формуванню цілісного та глибокого розуміння архітектурно-просторових змін Івано-Франківська.

1.2 Архітектурний розвиток та становлення статусу Івано-Франківська в умовах урбанізації дорадянського періоду

З метою системного аналізу архітектурного та містобудівного розвитку Івано-Франківська в дорадянський період пропонуємо виокремити такі основні етапи його еволюції:

- *період заснування та раннього розвитку міста (XVII–XVIII ст.)* – формування первинної планувальної структури, що базувалася на регулярній прямокутній сітці навколо площі Ринок і фортифікаційних спорудах;
- *період австрійського та австро-угорського правління (1772–1918 рр.)* – суттєва трансформація містобудівної структури, ліквідація фортеці, розширення

меж міста, активна забудова нових районів, інтенсивний промисловий та культурний розвиток, який визначив подальшу європейську орієнтацію міста;

- *міжвоєнний період польського правління (1919–1939 рр.)* – подальша модернізація просторової структури міста, поява нових стилістичних тенденцій (сецесія, конструктивізм, функціоналізм), активна розбудова інфраструктури та формування нових соціально-культурних та етнічно визначених міських просторів, що підготувало базу для радянських трансформацій після 1944 року [122].

Розвиток міського розселення на Прикарпатті, зокрема Івано-Франківська, має глибоке історичне коріння, яке формувалося під впливом природно-географічних умов, соціально-економічних чинників і політичних подій [2, с. 357]. Цей процес нерозривно пов'язаний із загальними тенденціями розвитку регіону, становленням шляхів сполучення, розвитком ремесел і торгівлі, а також геополітичними обставинами [1, с. 457].

Прикарпаття здавна було заселеним регіоном завдяки сприятливим природно-кліматичним умовам. Близькість до Карпатських гір, значні ресурси лісів, водойм і родючих земель створювали сприятливі умови для розвитку сільського господарства, ремесел та торговельних відносин [133 с. 64]. Місцевість, на якій виникло місто Станиславів, мала важливе стратегічне значення, оскільки перебувала на перетині торговельних шляхів, що сполучали Центральну Європу з Балканами та Східною Європою. Це стало визначальним фактором заснування поселення [72, с. 150].

Перші поселення на території сучасного Івано-Франківська виникли ще в давньоруський період [3, с. 247]. Археологічні дослідження підтверджують наявність тут людських поселень, мешканці яких займалися землеробством, рибальством і ремісництвом [72, с. 98]. У XIII–XIV століттях цей край входить до складу Галицько-Волинського князівства, що сприяло формуванню перших постійних поселень, таких як Заболоття (згадується 1437 року) та Княгинин (згадується 1449 року), які стали попередниками майбутнього міста. Вони були типовими представниками українського сільського розселення, що

характеризувалося наявністю господарських угідь, приміщень для зберігання продукції та релігійних об'єктів [159, с. 34-37].

Формування міської структури Івано-Франківська, історично відомого як Станіславів, було визначене комплексом природно-географічних, історичних, соціально-економічних та політичних чинників, які суттєво вплинули на його архітектурний і урбаністичний розвиток [131, с. 220]. Територія сучасного міста знаходиться у межиріччі Бистриць Надвірнянської та Солотвинської і первісно була заболоченою місцевістю, не дуже придатною для інтенсивного землеробства, проте мала значні стратегічні переваги завдяки природному захисту і наявності важливих торговельних шляхів, що поєднували Галич із Тисменицею, Коломиєю та іншими торговими центрами регіону [117].

Археологічні дослідження території свідчать про заселення цієї місцевості ще в період трипільської культури [4, с. 367]. Пізніші поселення, що стали передумовою появи майбутнього міста, з'являються в добу Середньовіччя, зокрема села Заболоття (вперше згадується у 1437 році), Княгинин і Пасічна. Саме на основі цих поселень польський магнат Анджей (Андрій) Потоцький, спираючись на стратегічні розрахунки свого батька Станіслава Ревери Потоцького, заснував у 1662 році нове місто-фортецю Станіславів, якому було надано Магдебурзьке право [5, с. 289].

Архітектурно-містобудівний розвиток Івано-Франківська в період австрійського та австро-угорського правління (1772–1918 рр.) став вирішальним етапом у становленні сучасного вигляду міста. Включення Галичини до складу Австрійської імперії принесло нові соціально-економічні, культурні та містобудівні тенденції, що суттєво змінили вигляд міста, його функціональні характеристики та архітектурне обличчя [98].

У 1772 році, після першого поділу Речі Посполитої, Станіславів втратив статус фортифікаційного центру, що визначало його розвиток у попередні століття. Австрійська адміністрація розпочала масштабну трансформацію міста. Фортеця, яка раніше була ключовим елементом міського простору, поступово втратила своє стратегічне значення. Частину оборонних споруд було

демонтовано, а території, що звільнилися, переоблаштували під громадські простори. Зокрема, вал навколо міста був перетворений на громадський парк, відомий як Гетьманські вали, який став популярним місцем відпочинку для містян [148, с. 202].

Розширення міських меж стало одним із ключових процесів цього періоду. Передмістя Заболоття та Княгинин, які раніше були окремими поселеннями, поступово інтегрувалися в міську структуру. Це сприяло зростанню житлової забудови та створенню нових житлових кварталів. Водночас австрійська адміністрація ініціювала створення нових планів забудови міста, які враховували не лише його функціональні потреби, а й перспективи розвитку. З'явилися перші постійні вуличні мережі, що забезпечували зручну комунікацію між різними частинами міста.

Період правління Австро-Угорської імперії ознаменувався масштабним будівництвом громадських споруд. Нова ратуша, зведена у 1871 році, стала не лише адміністративним центром, а й важливим архітектурним акцентом міста. Будівлі суду, поштового відділення, залізничного вокзалу відображали нові функціональні та естетичні підходи до міського будівництва. Одночасно розвивалася житлова забудова. Вона поступово еволюціонувала від індивідуальних будинків до багатоповерхових кам'яниць, які відповідали стандартам європейської архітектури того часу [150, с. 117].

Важливою складовою розвитку міста була його багатонаціональна структура. Українці, поляки, євреї, вірмени – всі ці громади зробили свій внесок у формування архітектурного ландшафту. Кожна з них створювала свої культові споруди, які стали знаковими для міста. Вірменський костел, римо-католицькі костели, греко-католицька катедрa та синагоги демонстрували багатокультурність Івано-Франківська.

Промисловий розвиток став ще одним визначним аспектом цього періоду. З прокладанням залізничної колії Львів – Чернівці у 1866 році місто перетворилося на важливий транспортний вузол. Це стимулювало розвиток промисловості та створення нових робочих місць. Локомотиворемонтний завод,

який став одним із ключових промислових об'єктів, сприяв економічному зростанню міста.

Культурний розвиток Івано-Франківська також досягнув нового рівня. Відкриття театрів, бібліотек, шкіл і гімназій підняло статус міста як освітнього й культурного центру. У 1891 році було відкрито театр імені Олександра Фредро, що став осередком культурного життя міста. Івано-Франківськ також активно інтегрувався в інтелектуальне середовище Галичини, про що свідчить діяльність численних літературних та наукових товариств [6, с. 54].

Архітектурний стиль міста за часів Австро-Угорської імперії характеризувався класицизмом, історизмом і сецесією. Декоративність фасадів, увага до деталей і якісні матеріали будівництва визначали загальний вигляд забудови. Ці архітектурні рішення, значною мірою збережені до сьогодні, визначають історичний образ центральної частини Івано-Франківська [32, с. 123].

Переломним етапом у процесі урбанізації стало будівництво міста як міцної фортеці бастіонного типу, що відповідало сучасним європейським концепціям ренесансного містобудування. Проєкт було доручено французькому військовому інженеру Франсуа Корассіні, який спроектував фортецю у формі шестикутника з бастіонами, редутами й широкими оборонними ровами. Навколо фортеці було споруджено міцні земляні вали, які для більшої надійності обкладалися цегляною кладкою [51]. Важливими елементами фортифікаційної структури стали дві головні брами – Галицька і Тисменицька, що з'єднували місто із зовнішнім світом. Центральною громадською площею став ринковий майдан, навколо якого сформувалася регулярна планувальна мережа вулиць, характерна для європейських міст тієї епохи [29, с. 36–42].

Важливим етапом наступних урбаністичних трансформацій Івано-Франківська стало XVIII–XIX століття, коли територія Прикарпаття перебувала у складі Австрійської, а згодом Австро-Угорської монархій. У цей період місто отримало значний поштовх до адміністративного і соціально-економічного розвитку й стало центром однойменного адміністративного округу. Особливо суттєво вплинуло на розвиток міста будівництво залізниці у другій половині XIX

століття, що сприяло інтенсивній промисловій розбудові, розвитку ремесел і торгівлі, а також значному зростанню чисельності населення [50, с. 67].

У цей час Івано-Франківськ активно розширював свою територію за межі старого середмістя, формувалися нові райони відповідно до європейських архітектурних стилів – класицизму, еkleктики й сецесії [128, с. 90]. Паралельно з цим відбувався розвиток соціальної інфраструктури, створювалися нові школи, лікарні, громадські, культурні та релігійні заклади, що сприяло формуванню міста як сучасного адміністративного та культурного центру регіону [46, с. 457].

Соціально-економічні передумови розвитку Івано-Франківська у XVII–XVIII століттях формувалися на основі активної діяльності ремісничих цехів, що спеціалізувалися на виготовленні продукції зі шкіри, текстилю, металу та дерева [54, с. 57]. Важливу роль у розвитку економічного життя міста відігравала торгівля, яка значною мірою була забезпечена вірменськими та єврейськими купцями, що підтримували широкі міжнародні торговельні зв'язки [125, с. 345]. Багатонаціональний склад населення Івано-Франківська (українці, поляки, євреї, вірмени) сприяв формуванню мультикультурного середовища [52]. Представники кожної з національних громад активно залучалися до розбудови міста, зокрема до зведення культових споруд, адміністративних будівель і торговельно-ремісничих кварталів, що надавало місту специфічного культурного колориту та багатогранності.

Соціально-економічні та культурні передумови розвитку Івано-Франківська в дорадянський період створили підґрунтя для формування сучасної архітектурно-просторової структури міста. Історичний Івано-Франківськ, як і більшість галицьких міст, відігравав роль важливого центру торгівлі, ремесел і культури [53]. Його економічне зростання було обумовлене вигідним геополітичним розташуванням, багатонаціональним складом населення, а також політичними та економічними процесами, які відбувалися в Центральній та Східній Європі [74, с.43].

Заснований у XVII столітті як оборонне місто-фортеця, Івано-Франківськ поступово трансформувався у великий торговельно-культурний центр. Надання

Магдебурзького права у 1662 році стало важливим стимулом для розвитку ремесел і торгівлі. Через місто проходили важливі торговельні шляхи, що забезпечували активну участь регіону в міжнародних торговельних відносинах. Значний вплив на економічний розвиток міста мали вірменська, єврейська та польська громади, представники яких активно займалися торговельною діяльністю, ремісничим виробництвом і банківською справою. У цей період у Івано-Франківську діяли понад двадцять ремісничих цехів, серед яких шевські, кушнірські, кравецькі та ковальські. Ці об'єднання не лише забезпечували економічне процвітання, але й суттєво впливали на соціальну структуру та культурне життя міста [34, с. 147].

Залізничне сполучення, налагоджене в другій половині XIX століття, стало потужним стимулом для економічного зростання. У 1866 році місто отримало залізничний вузол, що з'єднав його з іншими частинами Австрійської імперії. Цей розвиток сприяв індустріалізації: в Івано-Франківську з'явилися заводи, фабрики та майстерні, які забезпечували роботою як місцеве населення, так і новоприбулих робітників [90]. Промисловий розвиток стимулював появу нових житлових кварталів для робітничого класу.

Багатонаціональний склад населення міста сприяв його культурному розмаїттю. Українці, поляки, євреї, вірмени та німці не лише співіснували, але й взаємодіяли, залишаючи свій слід в архітектурному та культурному обличчі міста. Культові споруди різних громад, такі як вірменський костел, синагоги, римо-католицькі костели та греко-католицька катедрa – знакові об'єкти міського простору. Вони не лише виконували релігійні функції, але й ставали архітектурними домінантами міського середовища [71, с. 390].

Культурний розвиток Івано-Франківська також був пов'язаний зі створенням освітніх і культурних установ. Відкриття шкіл, гімназій і бібліотек забезпечувало підвищення рівня освіти серед населення. У 1905 році була заснована перша українська гімназія, яка стала осередком національної освіти та інтелектуального життя. Театри, літературні товариства та громадські організації, такі як «Просвіта», сприяли формуванню активного культурного середовища.

Зокрема, театр імені Олександра Фредро, відкритий у 1891 році, став важливим центром культурного життя міста [89, с. 117].

Архітектурне обличчя Івано-Франківська в дорадянський період формувалося під впливом європейських стилів. Класицизм, історизм, сецесія домінували в громадських і житлових спорудах, що прикрашали центр міста. Кам'яниці, зведені за австрійськими стандартами, демонстрували увагу до деталей та якість будівельних матеріалів [49, с. 113]. Забудова міста відображала не лише його економічний і культурний розвиток, але й соціальні зміни: розширення житлових районів відповідало потребам населення, яке зростало, а громадські будівлі акцентували важливість адміністративної й культурної функції міста [73].

Архітектурно-просторові зміни, що відбувалися в Івано-Франківську у радянський період, значною мірою були зумовлені наявними дорадянськими архітектурними традиціями, містобудівною структурою та історично сформованими культурно-просторовими характеристиками міста. Радянські урбаністичні рішення не реалізовувалися ізольовано, а накладалися на вже сформований простір міста, тісно взаємодіючи та конфліктуючи з його історико-культурною спадщиною [55, с. 254].

На момент входження до складу СРСР Івано-Франківськ мав уже усталену просторово-планувальну структуру, що сформувалась упродовж тривалого дорадянського періоду під впливом європейських архітектурних стилів, таких як бароко, класицизм, еклектика та сецесія [144, с. 267]. Місто зберігало чітке регулярне планування історичного центру, закладеного ще в XVII столітті, з характерними ансамблями забудови, культурними та архітектурними домінантами, вулицями та площами європейського зразка [95, с. 87].

Однією з ключових особливостей дорадянської архітектури Івано-Франківська була її виразна міська ідентичність, що сформувалася завдяки багатонаціональному середовищу та європейським культурним впливам [50, с. 457].

Публічні простори міста, такі як центральна площа Ринок, будівлі ратуші, культові споруди (костели, церкви, синагога), освітні й адміністративні установи стали важливими орієнтирами, які радянські архітектори були змушені враховувати у плануванні нових об'єктів і просторів.

Після завершення Другої світової війни радянське містобудування орієнтувалося переважно на ідеологічні пріоритети: демонстрацію могутності держави, швидке вирішення житлових і соціальних потреб та створення нової, радянської ідентичності. Проте реальні архітектурно-просторові рішення, які приймалися в радянський період, змушені були адаптуватися до сформованого історичного середовища, що стало причиною постійного взаємного впливу між дорадянською та радянською архітектурою [8].

У перші повоєнні роки (1944–1955) під час активної реконструкції міста радянські архітектори часто використовували класичні архітектурні прийоми, що частково відображали європейські традиції дорадянського періоду, зокрема стилістику класицизму та еkleктики. Характерні риси сталінського неокласицизму, такі як монументальність, симетрія, декоративність, були певною мірою співзвучними з попередньою архітектурою міста, що дало змогу уникнути різкого просторового дисонансу [126, с. 145–146].

У період інтенсивного масового житлового будівництва (1956–1975 рр.), коли домінували типові проєкти й індустріальні методи будівництва, взаємодія радянських рішень з дорадянською архітектурою була складнішою.

У цей час переважали модерністські підходи, типізація й стандартизація форм, що суттєво контрастували з історичною забудовою. Однак, попри активну модернізацію, міські планувальні рішення радянського періоду все ж враховували наявну дорожно-вулицеву мережу, основні міські вісі та ключові громадські простори дорадянського періоду, що дало змогу зберегти певну спадкоємність у планувальній структурі міста [26].

У 1970–1980-х роках в умовах архітектурної кризи й посилення суперечностей між радянськими типізованими проєктами та історико-культурною автентичністю міста вплив дорадянської архітектури став більш вираженим. Саме

в цей період розгорнулися дискусії про збереження історичної спадщини, активізувався громадський спротив проти знесення історичних кварталів та їх заміни типовими мікрорайонами. Це сприяло формуванню нових підходів до містобудування, які мали б більш уважно ставитися до історичного міського середовища [7, с. 157].

Зміни в архітектурно-просторовій структурі Івано-Франківська у переддень радянського періоду були результатом поступового, але інтенсивного розвитку впродовж другої половини XIX – початку XX століття, коли місто входило до складу Австро-Угорської імперії, а згодом – міжвоєнної Польщі. Цей період став важливим підґрунтям для подальших трансформацій радянської доби, оскільки саме тоді були закладені базові принципи функціонального зонування, забудови, інженерної інфраструктури та містобудівного мислення, які частково або повністю були успадковані або трансформовані радянською владою [111].

Важливим фактором, що визначав характер архітектурно-просторових трансформацій міста напередодні радянського періоду була *зміна адміністративно-політичних умов* у Івано-Франківську. Упродовж 1921–1939 рр. місто перебувало під юрисдикцією Польщі й виконувало роль воєводського центру у складі польської держави [43, с. 189-203]. Це означало, що Станиславів був типовим галицьким провінційним центром із домінуванням польських адміністративних структур, які безпосередньо формували його просторово-планувальний розвиток [69, с. 210].

Адміністративні органи влади, базуючись на політичних та ідеологічних засадах польської державності, активно впроваджували містобудівні та архітектурні рішення, які мали на меті продемонструвати й утвердити символічну присутність Польщі в цьому регіоні [42, с. 75]. Архітектурно-просторові зміни в місті цього періоду були тісно пов'язані з потребами репрезентації польської адміністрації: з'являлися нові громадські та адміністративні споруди, формувалися репрезентативні простори, площі та вулиці, що отримували символічне значення. Будівництво споруд у стилях модернізму та функціоналізму

стало одним із проявів прагнення польської влади продемонструвати свою модерність, європейську ідентичність та цивілізаційну належність.

Адміністративно-політичні умови впливали також на соціально-просторову структуру міста: населення формувалося за етнічними та соціальними ознаками, що простежувалось у різних районах Івано-Франківська. Польська адміністрація, керуючись власними нормативно-правовими актами та містобудівними регламентами, здійснювала цілеспрямоване зонування міста, яке створювало просторові рамки для розселення польської, єврейської та української громад. Це призводило до появи виразної соціальної стратифікації в міському просторі та впливало на подальший розвиток архітектурних типологій і квартальної структури [114, с. 120].

Важливим науковим аспектом у дослідженні цього періоду є аналіз того, як польська адміністративна політика та її ідеологічне підґрунтя безпосередньо впливали на архітектурну стилістику та вибір конкретних містобудівних стратегій. Через аналіз нормативних документів, архівних джерел та матеріалів, можна простежити прямий зв'язок між політикою влади та архітектурно-просторовими рішеннями, які змінювали місто і готували його до майбутніх трансформацій радянського періоду.

Науковий підхід до аналізу зміни адміністративно-політичних умов у переддень радянського періоду передбачає також порівняльне вивчення містобудівних і архітектурних практик періоду польського та радянського домінування, що дає змогу краще зрозуміти подальші радикальні перетворення, які місто зазнало з приходом радянської влади. Такий підхід дає змогу побачити спадкоємність, конфлікт або контраст між цими двома періодами й, відповідно, глибше усвідомити процеси урбаністичної еволюції міста у XX столітті.

Містобудівна структура та розвиток Івано-Франківська напередодні радянського періоду базувалася на регулярному плануванні XVII–XVIII століть із чіткою прямокутною сіткою кварталів навколо площі Ринок, яка виконувала адміністративну, торговельну та громадську функції [136, с. 68]. У міжвоєнний період місто розширювало територію через периферійні райони, зокрема

Княгинина-Колонії, адаптуючи традиційну структуру до нових економічних і соціальних потреб. Важливими чинниками трансформацій стали промисловість і транспортна інфраструктура, зокрема залізниця. Таким чином, регулярна планувальна структура XVII–XVIII століть слугувала містобудівним каркасом, що забезпечив збереження просторової ідентичності й водночас дав змогу інтегрувати нові функціональні вимоги модернізації XX століття [11, с. 153].

Архітектурна стилістика та тенденції в Івано-Франківську в період, що передував радянській добі, формувалися під значним впливом як європейських архітектурних течій, так і локальних умов розвитку міста. Домінантним напрямком, який довгий час визначав архітектурне обличчя міста, залишався історизм. Цей стиль, популярний у XIX – на початку XX століть, передбачав використання та переосмислення форм і елементів минулих епох, створюючи атмосферу монументальності, традиційності та стабільності міського простору. Архітектура історизму проявлялась як у житлових спорудах, так і в репрезентативних громадських будівлях, характеризуючись симетричністю композиції, чіткою структурою фасадів, декоративним оздобленням, використанням класичних ордерних форм [13].

З початку XX століття, особливо в період між двома світовими війнами (1919–1939), на архітектурний образ міста суттєво вплинули нові європейські стилістичні напрями – сецесія (ар-нуво), конструктивізм і функціоналізм. Архітектура сецесії стала одним з перших зразків модернізації міського середовища, привнісши до нього гнучкі та органічні форми, рослинні мотиви, декоративну пластику фасадів і витончені деталі. Сецесійні споруди з'являлись переважно у вигляді приватних вілл, житлових будинків та громадських споруд, що свідчило про відкритість місцевого суспільства до європейських культурних впливів [132, с. 120].

Пізніше, у міжвоєнний період, значну роль в архітектурному вигляді Івано-Франківська почали відігравати конструктивізм і функціоналізм, що стали виразниками модернізації, індустріалізації та нових соціально-економічних викликів [14, с. 88]. Ці напрями пропагували раціоналізм, функціональність та

економічність у будівництві. Основними рисами функціоналізму були простота форм, мінімалізм декоративних елементів, великі віконні отвори, плоскі дахи та чітка функціональна організація простору. Ці тенденції виразно реалізовані в спорудах адміністративного призначення, фінансових установах, а також у житловій забудові, де акцент зроблено на практичності та зручності планування.

Одним із найяскравіших прикладів архітектури функціоналізму у міжвоєнному Івано-Франківську є будівля польського товариства «Сокіл». Ця споруда характеризувалася простими геометричними формами, лаконічним вирішенням фасадів і чітко вираженим призначенням простору. Подібні архітектурні принципи було застосовано і в будівлях державних польських адміністративних установ (наприклад, нинішня будівля на вул. Грушевського), комплексі банку РКО, які стали не лише функціональними та естетичними акцентами в архітектурному просторі міста, але й важливими символами політичних та ідеологічних амбіцій польської влади [9, с. 45].

Значне поширення набуло будівництво приватних вілл, житлових кооперативних комплексів та багатоквартирних будинків, у яких функціоналізм став домінантним напрямком. Раціональне планування таких споруд відповідало новим уявленням про комфорт та якість життя міського населення. Саме в міжвоєнний період Івано-Франківськ отримав багато будівель, що поєднували традиційні елементи з сучасними функціональними рішеннями, завдяки чому місто набуло виразного архітектурного образу, який згодом став фундаментом для наступних трансформацій вже в радянську епоху [138, с. 125].

Соціально-культурні трансформації Івано-Франківська напередодні радянського часу визначалися значними змінами в міському способі життя, соціальних зв'язках та культурних практиках. Передвоєнний період (1919–1939 рр.) супроводжувався інтенсивною активізацією громадського життя міста, що позначилося на характері та різноманітності архітектурних об'єктів. [10, с. 54]. Ці зміни відобразилися у створенні нових типів громадських споруд, які раніше не були поширені в такій кількості та розмаїтті. До них належали театри, кінотеатри, спортивні комплекси, освітні установи та інші заклади культури, які

активно впливали на спосіб життя городян, формуючи нові соціальні практики та культурні традиції [89].

Поява театральних і кінематографічних споруд засвідчувала трансформацію суспільних смаків та прагнення мешканців до нових форм дозвілля і розваг, що були невід'ємними рисами модернізації міського життя [18, с. 20]. Ці заклади ставали центрами громадської активності, місцями зустрічей, культурного обміну та соціальної взаємодії. Спортивні об'єкти (зокрема, спортивні зали, футбольні стадіони) підкреслювали важливість фізичного виховання і спорту як частини суспільного життя, що відповідало тогочасним європейським тенденціям до здорового способу життя та фізичної культури [19, с. 22].

Паралельно з культурним розвитком у місті відбувалися виразні зміни в соціальній структурі населення. Івано-Франківськ був багатонаціональним містом, де жили представники різних етнічних груп, серед яких переважали українці, поляки та євреї [20, с. 47]. Ця етнічна різноманітність позначилася на містобудівній структурі, спричинивши формування кварталів із чітко виокремленими соціально-культурними ознаками [22]. Наприклад, існували традиційні єврейські квартали з характерною забудовою, торговими зонами та культовими спорудами (синагогами), а також польські адміністративні райони, які формувалися навколо державних установ і були центрами політичного й культурного впливу польської влади. Українське населення концентрувалося переважно в передмістях і робітничих районах, створюючи власні соціально-культурні осередки, де активно розвивалися громадські товариства, культурні організації та освітні заклади [21, с. 40].

Інфраструктурні зміни, що відбувалися в Івано-Франківську напередодні радянського періоду, суттєво вплинули на архітектурно-просторовий розвиток міста, його планувальну структуру та якість міського середовища. У міжвоєнний період особлива увага приділялася модернізації транспортної мережі, яка стала важливим фактором просторового розвитку та функціонального перетворення міста [25, с. 210]. Це проявилось у будівництві нових доріг, прокладанні мостів та вдосконаленні вуличної мережі, що забезпечило кращу внутрішньоміську

комунікацію та активізувало економічні й соціальні зв'язки всередині міської території.

Особливе значення мала розбудова та розширення залізничного вузла, який ставав ключовим фактором економічного зростання Івано-Франківська. Завдяки розширенню залізничної інфраструктури місто поступово інтегрувалося в ширші транспортні та економічні системи регіону й країни, що сприяло зростанню його економічної ваги, залученню інвестицій та стимулювало подальший просторовий розвиток. Залізниця також впливала на формування нових районів, які виникали поблизу станцій і депо, визначаючи їхню промислову та житлову спеціалізацію.

Паралельно з транспортною системою розвивалися й інженерні мережі, що мало стратегічне значення для урбанізації міста. Зокрема, було значно розширено й удосконалено водопровідні та каналізаційні мережі, що покращило санітарно-гігієнічні умови життя мешканців і дало змогу здійснювати більш щільну та багатоповерхову забудову в центральній частині міста. Водночас поширення електрифікації створило умови для розвитку нових виробництв, удосконалення громадського транспорту, освітлення вулиць, що змінило ритм та стиль життя міських жителів, зробило місто більш сучасним і комфортним.

Зазначені інфраструктурні зміни стали важливим етапом у формуванні міського середовища, визначили напрямки подальших архітектурних і містобудівних рішень та створили фундамент для майбутніх масштабних трансформацій, які відбулися вже в радянський період розвитку Івано-Франківська [27, с. 170]. Завдяки реалізації цих інфраструктурних проєктів місто на момент приходу радянської влади мало достатньо розвинену технічну основу, що дало змогу швидше й масштабніше впроваджувати нові містобудівні програми та архітектурні рішення.

Таким чином, дорадянський період розвитку Івано-Франківська можна охарактеризувати як поступову, але послідовну інтеграцію європейських урбаністичних та архітектурних практик у місцевий контекст, що дало змогу місту набути чіткої просторової, функціональної та культурної структури. Ці структурні, стилістичні та соціально-культурні особливості міського простору

стали важливим базисом, що визначив характер наступних архітектурно-просторових трансформацій радянського періоду. Аналіз спадкоємності, конфліктів та адаптації дорадянських містобудівних рішень щодо радянських реалій відкриває перспективи для більш глибокого розуміння урбаністичної морфогенези Івано-Франківська у XX столітті, а також створює науково-методологічне підґрунтя для подальших досліджень та збереження історико-культурної спадщини міста в умовах сучасних урбаністичних процесів.

1.3 Методологія дослідження архітектурно-просторових змін та категоріально понятійний апарат

Вивчення архітектурно-просторових змін в історичному контексті Івано-Франківська потребує комплексного підходу, що дає змогу інтегрувати різні аспекти розвитку міста – історико-культурні, соціально-економічні, містобудівні. У цьому дослідженні використано низку методологічних підходів, які доповнюють один одного та забезпечують об'єктивність аналізу.

Методологічний підхід, використаний у дослідженні, передбачає комплексний аналіз архітектурно-просторових трансформацій міського середовища Івано-Франківська шляхом інтеграції історико-культурного, морфологічного та просторового аспектів [95, с. 46].

Історико-культурний аналіз спрямований на виявлення та інтерпретацію процесів формування міського середовища крізь призму історичних подій, соціально-політичних змін, культурних традицій, етнічного складу населення та ідеологічних впливів. У контексті Івано-Франківська це передбачає детальне вивчення різних історичних періодів розвитку міста – від його заснування та формування у період Речі Посполитої, через часи австрійського й польського панування, міжвоєнного періоду, радянської доби і до сучасних трансформацій. Особливу увагу зосереджено на аналізі впливу культурних та політичних чинників, які зумовлювали зміни архітектурно-просторової структури. Наприклад, містобудівна структура Івано-Франківська, закладена у XVII столітті

на замовлення магнатів Потоцьких, сформувала основу компактного планування у формі бастіонної фортеці, що визначило характер центральної частини міста. Архітектурні особливості дорадянського періоду, визначені впливом австрійської та польської культур, чітко простежуються на прикладі окремих знакових споруд, таких як сучасна будівля філармонії, виконана в стилі класицизму, характерного для Австро-Угорської доби.

Морфологічний аналіз включає дослідження формальних і структурних особливостей міського середовища, таких як планувальна структура, забудова кварталів, мережа вулиць, площі, міські ансамблі й окремі архітектурні об'єкти [119]. У рамках дослідження морфологічний аналіз дозволяє простежити закономірності формування міського простору Івано-Франківська, виявити особливості регулярної планувальної структури XVII–XVIII століть, а також зміни, які відбувалися в забудові міста впродовж подальших історичних періодів. Цей аспект аналізу дає змогу визначити, як історична забудова міста вплинула на формування його сучасної просторової організації.

Просторовий аналіз передбачає вивчення міського середовища крізь призму взаємозв'язків між архітектурними об'єктами, функціональними зонами та просторовими домінантами. Це виявляє специфіку сприйняття міського простору, характер функціонального зонування, просторові акценти, а також особливості взаємодії центральних і периферійних районів міста. Наприклад, у дорадянський період центр міста був осередком громадських та культурних функцій, тоді як периферія мала переважно житловий характер. Просторовий аналіз дав змогу з'ясувати, як ці функції трансформувалися під впливом радянських містобудівних практик, таких як створення мікрорайонів та розвиток промислових зон.

Використання архівних матеріалів та порівняльного методу дослідження. Методологія вивчення архітектурно-просторових змін Івано-Франківська передбачає активне залучення та критичний аналіз архівних матеріалів і використання порівняльного методу дослідження. Це дозволяє простежити характер і масштаби просторових трансформацій, які відбувалися в місті у різні історичні періоди, та ідентифікувати основні тенденції цих змін.

Залучення архівних джерел відіграє вирішальну роль у дослідженні, адже вони містять первинні дані, необхідні для об'єктивного аналізу міського середовища. Основною джерельною базою виступають архівні документи, які зберігаються в Державному архіві Івано-Франківської області, а також у центральних державних історичних архівах України (у Львові та Києві) [45, 145, 155, 191, 205]. Це генеральні плани міста різних історичних періодів, планувальна документація, будівельні креслення, проєктна документація, адміністративні звіти, акти міської влади, нормативні документи, а також описові документи, що стосуються управління містом та його архітектурно-містобудівного розвитку [81, 82, 83].

Важливим елементом методології є використання картографічних матеріалів, які дають змогу реконструювати просторову структуру міста у минулому та порівняти її із сучасним станом. До таких матеріалів належать історичні карти, плани фортифікаційних укріплень XVII–XVIII століть, кадастрові плани австрійського періоду, польські генеральні плани міста періоду між двома світовими війнами, карти та схеми радянського періоду. Використання цих матеріалів допомагає простежити закономірності змін у міській структурі, характер забудови, трансформації кварталів і вулиць, а також розвиток інфраструктури (Дод. А, Іл. 1.1-1.4).

Окрім того, у дослідженні активно використовуються історичні фотографії та іконографічні матеріали, які дають змогу не тільки зафіксувати вигляд міста у певні історичні періоди, але й здійснити порівняльний візуальний аналіз архітектурних об'єктів і просторів. Фотографії є цінним джерелом інформації для вивчення стилістичних, конструктивних та функціональних змін міського середовища.

Порівняльний метод, що базується на аналізі архівних і картографічних матеріалів, забезпечує можливість систематично порівнювати особливості архітектурно-просторових змін Івано-Франківська в дорадянський, радянський та сучасний періоди. Завдяки цьому методу можна встановити, як історичні події,

політичні режими, культурні та соціально-економічні процеси впливали на просторову організацію міста, його забудову та архітектурний вигляд.

Застосування GIS-технологій для вивчення планувальної структури. Важливим методологічним інструментом дослідження архітектурно-просторових змін Івано-Франківська є застосування геоінформаційних систем (GIS), які уможливають комплексно аналізувати та візуалізувати просторові характеристики міського середовища. Використання цих сучасних цифрових технологій дає змогу поєднати різноманітні просторові й атрибутивні дані в єдину інформаційну систему та здійснити багатофакторний аналіз міського простору.

У сучасному дослідженні змін міського середовища GIS-технології є важливим інструментом, завдяки якому можна провести просторовий аналіз із використанням картографічних і кількісних даних.

Історичні карти та їх обробка є невід'ємною складовою комплексного дослідження архітектурно-просторових змін Івано-Франківська. Місто володіє значним архівним фондом, який містить різноманітні історичні плани дорадянського та радянського періодів. Ці матеріали відіграють ключову роль у реконструкції процесів містобудівного розвитку та дають змогу простежити закономірності та характер трансформацій планувальної структури міста протягом тривалого часу.

Наприклад, план Івано-Франківська XVIII століття, що зберігається в архіві міської ради, є важливим джерелом інформації (Дод. А, Іл. 1.1). На плані відображено стан міста й прилеглих територій вкінці XVIII ст (чіткої дати немає). У монографії Жанни Комар про архітектуру Івано-Франківська карту датовано періодом перед 1800 роком [180, с. 43]. План 1904 року (Дод. А, Іл. 1.2), на якому показано межі території міста Івано-Франківська з передмістями, приміськими селами, а також підміськими територіями поза межами кордонів міста, демонструє первинну бастионну структуру міста, визначену оборонними спорудами того часу [180, с. 407]. Аналіз цього плану у порівнянні з картографічними матеріалами 1931 р. (Дод. А, Іл. 1.3) та 1941 р. (Дод. А, Іл. 1.4) чітко демонструє, як первісна бастионна планувальна схема вплинула на подальше

формування та розташування вуличної мережі, площ та основних громадських просторів. Зокрема, сучасна структура центральної частини Івано-Франківська значною мірою успадкувала фортифікаційну основу, що продовжує визначати її унікальний характер.

Завдяки використанню GIS-технологій історичні плани проходять процес оцифрування та геоприв'язки. Цей метод сприяє створенню єдиного цифрового простору для порівняльного аналізу різних періодів розвитку міста і забезпечує точну та наочну візуалізацію просторових змін. Такий підхід дає змогу ідентифікувати, систематизувати та кількісно оцінити масштаби й характер трансформацій, а також наочно демонструвати зв'язок між історичними подіями та змінами в міській структурі Івано-Франківська.

Аналіз щільності забудови із застосуванням GIS-технологій є важливим етапом дослідження архітектурно-просторових змін Івано-Франківська, оскільки дає змогу здійснити кількісну оцінку інтенсивності використання території міста в різні історичні періоди. Зокрема, за допомогою геоінформаційних систем можна простежити, як змінювалася щільність житлової та громадської забудови і як ці зміни корелювали з соціально-економічними та політичними процесами.

Наприклад, у 1950–1960-х роках значно зросла щільність багатоповерхової житлової забудови на околицях Івано-Франківська. Цей процес був безпосередньо пов'язаний із політикою індустріалізації радянської доби, що сприяла притоку населення, збільшенню чисельності робітників на промислових підприємствах та, відповідно, розширенню житлових зон. Використовуючи GIS-технології, можна візуально та кількісно визначити, які саме райони міста зазнали найбільших змін у щільності забудови, а також виокремити головні осередки інтенсивного містобудівного розвитку. Це дає змогу зрозуміти, як формувалися сучасні житлові райони і на які території припадало основне навантаження міського зростання.

Візуалізація просторових змін є одним із ключових елементів застосування GIS-технологій у дослідженні архітектурно-просторових трансформацій Івано-Франківська. Використання геоінформаційних систем дозволяє створювати детальні, наочні й аналітично змістовні порівняльні карти та схеми, що

демонструють динаміку змін просторової структури міста в різні історичні періоди.

Завдяки візуалізації можна простежити, як протягом часу змінювалися межі міської території, як розвивалася й трансформувалася структура вуличної мережі, де відбувалися зони інтенсивного розвитку та забудови і як змінювалися функціональне зонування й розподіл міських функцій. Порівняльні карти допомагають виокремити етапи розширення території міста, розвиток нових кварталів та мікрорайонів, трансформацію забудови і просторових зв'язків між центром і периферійними територіями.

GIS-технології забезпечують можливість комплексного підходу до аналізу просторових змін через інтеграцію різних даних, таких як історичні карти, супутникові знімки, планувальні документи та результати натурних обстежень. На основі цієї інформації формуються інтерактивні цифрові моделі, які демонструють послідовність та характер просторових трансформацій. Це створює можливості для глибокого розуміння закономірностей і тенденцій містобудівного розвитку, дає змогу оцінити вплив різноманітних факторів (соціально-економічних, політичних, культурних) на формування сучасної просторової структури міста.

Архівні джерела, включаючи історичні плани, проєктну документацію, нормативні документи та фотографічні матеріали, які зберігаються у фондах та архівах, після оцифрування та геоприв'язки у GIS-середовищі, дозволяють детально простежити просторові зміни, які відбувалися в різні історичні періоди. Плани 1920-х і 1940-х років є особливо важливими для порівняльного аналізу трансформацій міського простору у міжвоєнний та післявоєнний періоди [113]. Геоінформаційні системи надають можливість здійснювати порівняльний просторовий аналіз, ідентифікувати конкретні зони та ділянки, що зазнали найбільших змін, а також оцінювати масштаб і характер цих трансформацій.

Наприклад, використовуючи GIS-технології, можна простежити, як змінилися планувальні рішення центральної частини міста після Другої світової війни, коли радянська містобудівна політика запровадила нові підходи до

організації громадських просторів, адміністративних зон і транспортних зв'язків. Порівняння оцифрованих та геоприв'язаних архівних планів дорядянського і радянського періодів у GIS-середовищі дає можливість чітко побачити вплив соціально-політичних факторів на зміни в структурі та функціональному зонуванні міста (Дод. А, Іл. 1.6).

Категоріально-понятійний апарат дослідження архітектурно-просторових змін передбачає визначення та систематизацію ключових термінів і категорій, що використовуються для наукового аналізу містобудівних процесів та трансформацій міського середовища Івано-Франківська. Чітке визначення понять забезпечує об'єктивність, узгодженість і точність опису архітектурно-просторових явищ, що є необхідним для формулювання наукових висновків та практичних рекомендацій.

Основними поняттями і категоріями, що використовуються в дослідженні, є:

- *архітектурно-просторові трансформації*, які за словами Р. Франківа полягають у процесах зміни структури, форми та функціонального призначення архітектурного і міського середовища під впливом різноманітних історичних, соціальних, політичних, економічних і культурних факторів [168, с.194].
- *містобудівна структура* – система взаємопов'язаних просторових елементів міста (вулиці, квартали, площі, громадські простори), що визначають його планувальні особливості та просторову організацію [82].

Ю. Ідак вважає, що *морфологія міста* – це вчення, яке в теорії містобудування розглядається як сукупність теоретико-методологічних і методичних положень, в основі яких лежить систематизація знань про форму та будову матеріальної структури міста. Вона вивчає фізичну форму міського середовища, включаючи просторові характеристики забудови, структуру кварталів, форму вулиць, площ, міських ансамблів та інші складові міського простору [123].

У сучасному архітектурному та філософському контексті поняття «Геній місця» (*«genius loci»*) популяризував норвезький архітектор і теоретик Крістіан Норберг-Шульц. У своїй знаковій праці «Towards a Phenomenology of Architecture»

вчений розглядає *genius loci* як екзистенціальне ядро місця – його унікальний просторово-атмосферний характер, що створює умови для «бути вдома у світі». У його інтерпретації:

- місце – це не просто географічна точка, а поєднання просторової форми, значення та духу, які формують людське відчуття присутності;
- геній місця – це атмосфера простору, що виражається через природу, архітектуру, ландшафт, світло, матеріал, тишу або шум;
- архітектор має завдання не створити місце, а віднайти і виразити його суть, зробити *genius loci* видимим [184, с. 29].

Функціональне зонування – розподіл території міста за функціональним призначенням (житлові, промислові, громадські, рекреаційні зони), що забезпечує оптимальне та ефективне використання міських територій [129, с. 123]. Це визначення узгоджується з нормативними документами, зокрема з Державними будівельними нормами України, які регламентують планування та забудову територій. Зокрема, [83, с. 140] встановлює вимоги до функціонального зонування, підкреслюючи його роль у формуванні раціональної структури міста та забезпеченні комфортних умов для проживання населення.

На думку І. Мартинюк, «соціально-просторова структура міста – це система просторового розподілу та взаємодії соціальних і етнічних груп населення в межах міського середовища. Вона охоплює особливості розміщення житлових, громадських, виробничих та рекреаційних зон, що формуються під впливом соціально-економічних, культурних та історичних факторів. Ця структура визначає характер міської забудови, доступність інфраструктури та рівень інтеграції різних соціальних груп у міському просторі» [119 с.115]. Це визначення акцентує на взаємозв'язку соціальної стратифікації з просторовою організацією міста, що є важливим для аналізу внутрішньоміських конфліктів і процесів маргіналізації.

У науковій літературі термін «соціально-просторова організація міст» охоплює не лише взаємне розміщення об'єктів у межах міського середовища, але й способи структуризації та використання фізичного простору міста загалом. Це

поняття включає аналіз того, як і ким простір поділений, організований і експлуатується як з архітектурної, так і з соціально-економічної точки зору [172].

Згідно з визначенням І. Братуся, В. Михалевича та А. Гуньки, історико-культурний контекст – це «сукупність історичних подій, культурних традицій та соціально-політичних умов, що впливали на формування та зміни в міському середовищі, які були присутні в даному історичному періоді» [23, с. 433].

Це визначення можна продуктивно застосовувати для аналізу трансформацій архітектурно-просторового середовища в містах пострадянського періоду.

У навчальній літературі *просторовий аналіз* розглядається як метод дослідження просторових взаємозв'язків між архітектурними об'єктами, функціональними зонами та громадськими просторами. Такий підхід дає змогу виявити особливості їхньої взаємодії, ефективність функціонування та характер сприйняття міського середовища, що є важливим у контексті містобудівного проєктування та реконструкції [164, с. 127-134].

Згідно з матеріалами платформи EOS Data Analytics, просторовий аналіз визначається як процес моделювання, інтерпретації та візуалізації просторових даних з метою виявлення закономірностей, тенденцій і взаємозв'язків у географічному просторі. Його основна мета – перетворення геоданих на змістовну інформацію для ухвалення обґрунтованих рішень у сфері землекористування, урбаністики, екології тощо.

У цьому контексті просторовий аналіз виступає важливим інструментом дослідження взаємозв'язків між просторовими об'єктами, зокрема при плануванні міського середовища, аналізі транспортної доступності, зонуванні та прогнозуванні розвитку територій [147].

Як зазначають R. Meyer, M. A. Höllerer, D. Jancsary та T. Van Leeuwen, архітектурна ідентичність міста формується як набір характеристик, що створюють візуально-перцептивний образ міського середовища та відображають соціокультурну унікальність міста в очах мешканців і зовнішніх спостерігачів [183]. У дослідженні на прикладі Барселони та Бостона автори демонструють, як

архітектура може бути медіумом для репрезентації міської ідентичності в умовах глобалізованого світу.

У контексті вивчення історичних трансформацій міського середовища важливим аналітичним інструментом виступає періодизація містобудівного розвитку, що дає змогу систематизувати етапи формування урбаністичної структури відповідно до історичних змін. У навчальній та науковій літературі це поняття трактується як визначення послідовних історичних періодів розвитку міста, які відзначаються характерними змінами у планувальній структурі, архітектурних стилях, типології забудови, а також соціально-політичних умовах, що вплинули на формування сучасного образу міського простору [164, с. 201].

Застосування такого підходу у містобудівному аналізі додає змогу встановити причинно-наслідкові зв'язки між архітектурно-просторовими трансформаціями та історичним контекстом, а також визначити ключові чинники, що зумовили зміни в міській структурі на різних етапах її розвитку. Це має особливу актуальність для пострадянських міст, у яких є як нашарування попередніх планувальних парадигм, так і сучасні процеси ревіталізації, що вимагають переосмислення спадщини через призму періодизації.

Таким чином, у дисертації застосовано комплексну методологію, що інтегрує історико-культурний, морфологічний, просторовий аналіз та сучасні цифрові інструменти, зокрема GIS-технології. Це дало змогу простежити динаміку архітектурно-просторових змін Івано-Франківська у контексті історичних трансформацій. Використання архівних, картографічних і візуальних джерел підвищило точність реконструкції просторової структури міста. Сформований категоріально-понятійний апарат забезпечив термінологічну чіткість і наукову обґрунтованість дослідження.

Висновки до розділу 1

Аналіз наукових джерел та літератури показав, що дослідження архітектурно-просторових трансформацій міст є комплексним процесом, який поєднує міждисциплінарні підходи, зокрема історико-культурний, морфологічний

та просторовий аналізи. У сучасній науковій літературі широко висвітлені концепції, що аналізують просторову організацію, структуру та сприйняття міського середовища, а також соціально-культурні та історичні контексти розвитку міст. Водночас питання стилістичних змін і формотворчих тенденцій у радянській архітектурі, їх зв'язок з ідеологічними чинниками та вплив на сучасний стан міського простору є недостатньо розкритими й потребують додаткових наукових досліджень.

Критичний аналіз історичних джерел, пов'язаних з Івано-Франківськом, засвідчив значний потенціал використання місцевих історико-краєзнавчих праць, архівних документів, картографічних матеріалів, історичних планів міста та іконографічних джерел (фотографій, гравюр, малюнків). Водночас у процесі використання цих матеріалів необхідна ретельна їхня перевірка, оскільки вони можуть містити суб'єктивні оцінки, ідеологічні нашарування та потенційні неточності. Це визначає необхідність критичного підходу для формування об'єктивних висновків щодо архітектурно-просторового розвитку міста.

Проведений аналіз дав змогу виявити основні прогалини в дослідженнях, зокрема недостатню увагу до впливу різних політичних режимів на архітектурно-просторові трансформації Івано-Франківська, а також недостатній розвиток порівняльного аналізу містобудівних процесів у регіональному та європейському контекстах. Крім того, глибше вивчення потребує внесок окремих етнічних громад (українців, поляків, євреїв, вірмен) у формування архітектурного середовища міста.

Період австрійського (австро-угорського) правління став часом активної модернізації Івано-Франківська, який трансформувався в європейське місто зі сформованою містобудівною структурою, що заклала основу для подальших архітектурно-просторових трансформацій у дорадянський та радянський періоди. Цей період визначив перетворення міста на значний регіональний центр із власною архітектурною і культурною ідентичністю.

Архітектурна спадщина дорадянського періоду відіграла значну роль у формуванні радянських містобудівних підходів, вплинувши як на стилістичні

рішення раннього етапу післявоєнної відбудови, так і на адаптацію типових радянських проєктів до історичного контексту міста. Розуміння цього взаємозв'язку дає змогу ефективніше інтегрувати історико-культурні особливості в сучасні містобудівні стратегії.

Соціально-культурні трансформації міжвоєнного періоду істотно вплинули на просторово-планувальну структуру Івано-Франківська, створивши багатовимірний соціальний простір і визначивши специфіку функціонального зонування міста. Ці процеси стали підґрунтям для подальших урбаністичних перетворень радянського періоду.

Застосування сучасних методів, зокрема геоінформаційних систем (GIS), дає змогу проводити більш точний і системний аналіз містобудівних змін, забезпечуючи наукову обґрунтованість висновків і практичних рекомендацій. Використання GIS-технологій значно посилює можливості візуалізації просторових змін та є ефективним інструментом для формування обґрунтованих стратегій розвитку міста.

Категоріально-понятійний апарат дослідження сформований на основі чітко визначених та обґрунтованих понять, які забезпечують системність і точність аналізу архітектурно-просторових трансформацій. Використання таких категорій, як містобудівна структура, морфологія міста, геній місця, функціональне зонування, архітектурна ідентичність та періодизація містобудівного розвитку, створює цілісну методологічну основу для подальших досліджень.

Комплексний підхід до вивчення архітектурно-просторових змін Івано-Франківська, заснований на інтеграції архівних джерел, сучасних методів аналізу та чітко визначеного категорійно-понятійного апарату, дозволяє сформулювати науково обґрунтовані висновки та рекомендації щодо перспектив розвитку міського середовища.

РОЗДІЛ 2

ЗАКОНОМІРНОСТІ ТА ОЦІНКА АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВИХ ПРОЦЕСІВ В ІВАНО-ФРАНКІВСЬКУ У 1944-1989 РОКАХ

2.1. Архітектурні зміни в житловій забудові радянського періоду

У рамках аналізу архітектурних змін у житловій забудові Івано-Франківська радянського періоду пропонується виокремити декілька етапів, кожен з яких має свої характерні містобудівні, архітектурні та соціально-економічні особливості:

- ранній етап житлового будівництва (1944–1955 рр.);
- перехід до типового проєктування (1956–1970 рр.);
- етап великого будівництва (1971–1989 рр.).

Ранній етап житлового будівництва (1944–1955 рр.) в Івано-Франківську характеризувався значними трансформаціями міського середовища, що були зумовлені необхідністю відновлення та розширення житлового фонду після руйнувань, спричинених Другою світовою війною.

У цей період особливо гостро постало питання відновлення зруйнованого житлового фонду. Масштаб руйнувань, завданих військовими діями, був значним, багато житлових будівель було повністю або частково знищено. Першочерговими завданнями стало забезпечення мешканців міста придатними для проживання умовами, що вимагало швидкого ремонту та реконструкції існуючих пошкоджених будівель. Ці заходи включали як капітальний ремонт із заміною пошкоджених конструкцій та комунікацій, так і пристосування будівель під нові житлові стандарти, які поступово запроваджувалися в післявоєнний період [127].

Відновлювальні роботи проводилися за чітко визначеними планами і часто супроводжувалися створенням тимчасового житла для населення. Ремонтні бригади формувалися з місцевих будівельних організацій, що дозволяло більш оперативно вирішувати нагальні потреби. Зазвичай використовувалися місцеві

будівельні матеріали (цегла, дерево), що дало змогу знизити витрати і пришвидшити темпи робіт.

Особлива увага приділялася центральній частині міста, яка зазнала найбільших пошкоджень. Відновлення тут мало стратегічне значення не тільки для забезпечення житлових потреб, але й для відновлення функціонування адміністративного, соціального та культурного життя міста [30, с. 20]. Таким чином, відновлювальні роботи стали початковим етапом масштабних архітектурно-просторових змін, що визначили подальший розвиток Івано-Франківська в наступні десятиліття.

Будівництво так званих «сталінських» багатопверхівок із декоративними елементами в стилі соціалістичного реалізму в Івано-Франківську (тодішньому Станіславі, а з 1962 року – Івано-Франківську) стало важливим і знаковим етапом в архітектурно-просторовому розвитку міста у післявоєнний радянський період. Цей процес тривав переважно з кінця 1940-х до середини 1950-х років і відобразив характерні особливості архітектури СРСР того часу, а також ідеологічні установки нової радянської влади [8, с. 59].

Стиль соціалістичного реалізму, що активно впроваджувався в радянській архітектурі в цей період, був ідеологічно зумовлений і мав продемонструвати масштабність, силу, ідеологічну правильність та переваги соціалістичного суспільного устрою. У контексті Івано-Франківська це проявилось в будівництві житлових будинків із багатими фасадними декораціями, які містили елементи історичних архітектурних стилів, переважно неокласицизму та ампіру, переосмислені крізь призму радянської ідеології [31, с. 44].

Типологічно житлова забудова того періоду представлена багатоквартирними цегляними будинками з відносно комфортним плануванням квартир, високими стелями, просторими сходовими клітками, великими віконними прорізами, балконами, лоджіями та декоративними елементами фасадів. Декоративне оформлення цих будівель включало класичні мотиви – колони, пілястри, ліпні фризи, карнизи, декоративні балюстради, барельєфи, декоративну пластику, а також характерну радянську символіку (зображення

зірок, колосся, шестерень, символічних фігур працівників і селян), які символізували новий ідеологічний контекст доби.

З містобудівного погляду «сталінські» будинки були покликані вирішити проблему гострого дефіциту житла, який існував після війни, і водночас закласти основи для формування нового образу радянського міста. Вони створювали нову, соціально-репрезентативну якість міського середовища, формували вулиці-коридори з чіткими червоними лініями забудови та квартальною структурою, яка значно відрізнялася від попередніх типів забудови [33, с. 32].

У науковому аспекті вивчення цих будівель дає змогу краще зрозуміти соціально-культурні, ідеологічні та економічні процеси повоєнного розвитку міста. Також воно відкриває можливості для аналізу містобудівних принципів радянської доби, естетичних уподобань періоду сталінського соціалістичного реалізму, розкриває способи адаптації архітектурної спадщини в сучасних умовах і дозволяє визначити подальші напрями охорони й ревіталізації цього архітектурного шару в сучасній містобудівній політиці міста Івано-Франківська.

Одним із ключових містобудівних процесів повоєнного розвитку міста, що істотно вплинув на його подальшу архітектурно-просторову структуру, стало формування перших масових житлових кварталів у центральній частині Івано-Франківська. Внаслідок значних руйнувань житлового фонду під час Другої світової війни гостро постала проблема забезпечення мешканців доступним і якісним житлом. Для її вирішення радянська влада вдалася до масштабного житлового будівництва в межах центральних районів міста, що відповідало як практичним, так й ідеологічним завданням нового суспільного ладу. Перші житлові квартали були орієнтовані на масове, типізоване, але водночас комфортне будівництво, спрямоване на формування сучасного міського середовища [148].

Планувально-просторова організація цих кварталів базувалась на чітких принципах радянського містобудування, а саме регулярній квартальній забудові, із чітко визначеними межами вулиць, внутрішніми дворовими просторами та громадськими зонами. Новостворені квартали формувалися переважно багатоповерховими будинками в стилі так званої «сталінської» архітектури, які

мали композиційно завершений характер та створювали суцільний архітектурний ансамбль. Важливим містобудівним принципом був акцент на периметральній забудові вулиць із чітким дотриманням червоних ліній забудови, що забезпечувало цілісність архітектурного образу вулиць і площ.

Функціонально ці квартали були зорієнтовані не лише на задоволення житлових потреб населення, але й на забезпечення комплексного благоустрою та формування нового типу громадського простору. Внутрішні дворові території кварталів озеленювалися та облаштовувалися як місця для дозвілля, дитячі ігрові майданчики, спортивні зони та рекреаційні території, що відповідало радянській концепції організації суспільного простору.

У центральній частині Івано-Франківська такі перші масові квартали було створено переважно вздовж ключових вулиць і проспектів: Незалежності (колишня Радянська), Січових Стрільців, Грушевського, Василянок, Гаркуші. Це сприяло формуванню нової просторової структури міста, що базувалась на ідеях єдиного архітектурного ансамблю з чітко визначеною функціональною ієрархією [28]. Масові квартали цього періоду заклали основи для подальших трансформацій міської забудови у наступні десятиліття, визначивши характер просторового розвитку міста аж до сучасного етапу [155, с. 30].

З погляду наукового аналізу формування перших масових житлових кварталів є важливим для розуміння містобудівних, соціально-економічних та ідеологічних чинників, що впливали на архітектуру і планування радянського періоду. Аналіз цього явища також дає змогу простежити, як місто адаптувалося до радянських містобудівних норм і принципів, які до сьогодні значною мірою визначають його архітектурно-просторову структуру.

Перехід до типового проектування (1956–1970 рр.):

- *Упровадження хрущовських панельних будинків як результат курсу на зменшення витрат у будівництві.*

Перехід до типового проектування (1956–1970 рр.) став важливим етапом у розвитку житлової архітектури Івано-Франківська та був зумовлений радикальними змінами в містобудівній політиці Радянського Союзу, які

розпочалися після прийняття відомої постанови 1955 року «Про усунення надмірностей у проектуванні та будівництві». Новий курс радянського керівництва був спрямований на максимальну економію ресурсів, швидкі темпи будівництва та вирішення гострої житлової проблеми [163, с. 58].

В Івано-Франківську це проявилось у широкому впровадженні масового житлового будівництва із застосуванням типових проєктів, перш за все, так званих «хрущовок» – типових п'ятиповерхових панельних будинків, що отримали свою неофіційну назву від прізвища керівника країни Микити Хрущова (Дод. Б, Іл. 2.1, 2.2). Головним принципом такого типового проєктування стало використання серійних уніфікованих конструктивних елементів – бетонних панелей і плит перекриття, які вироблялися в заводських умовах і монтувалися безпосередньо на будівельних майданчиках, що суттєво скорочувало терміни та вартість зведення житла.

Архітектурно-просторові характеристики «хрущовських» будинків в Івано-Франківську були типові для всього СРСР цього періоду. Будинки мали максимально прості прямокутні форми, пласкі дахи, стандартні віконні отвори без декоративних елементів [174]. Планування квартир також було спрощеним: мінімальна площа житлових кімнат, суміщені санвузли, маленькі кухні, відсутність ліфтів у п'ятиповерхових будинках. Це дозволило максимально зменшити витрати, але водночас суттєво знизило якість житлового середовища, формуючи житло як суто функціональний простір без будь-яких естетичних та індивідуальних рис (Дод. Б, Іл. 2.1, 2.2).

З містобудівного погляду, перехід до типового проєктування вплинув і на організацію кварталів, що почали формуватися за принципом вільного планування з будинками, орієнтованими за напрямками інсоляції, а не згідно з традиційною периметральною забудовою вулиць. Ці житлові комплекси здебільшого будувалися на нових територіях – тодішніх околицях міста (мікрорайони навколо вул. Бандери, Коновальця, Галицької, Хоткевича та інших), що забезпечувало подальше просторове розширення Івано-Франківська [79, с.13].

Впровадження хрущовських типових проєктів у житловому будівництві мало вагомі соціально-економічні наслідки: з одного боку, вдалося швидко вирішити гостру житлову проблему, забезпечити населення доступним житлом; з іншого – це призвело до появи одноманітних, позбавлених архітектурної виразності міських територій. На сьогодні ці квартали продовжують формувати значну частину житлового фонду міста і є важливим об'єктом дослідження для розуміння наслідків типового проєктування та розроблення стратегій реновації й ревіталізації сучасного міського середовища [81].

Формування мікрорайонів із базовою інфраструктурою (школи, магазини, дитячі садки) в Івано-Франківську в період 1956–1970 років стало одним із ключових етапів реалізації радянської містобудівної концепції, яка базувалася на принципах комплексної забудови житлових територій. Цей період позначений переходом від забудови окремих кварталів до масштабного створення нових типів міського середовища – мікрорайонів.

Ідея формування мікрорайонів полягала у створенні житлових територій, що забезпечували б мешканців повним набором базових соціальних послуг та інфраструктурою у межах пішохідної доступності. Усі об'єкти повсякденного обслуговування, такі як школи, дитячі садки, магазини, спортивні та дозвіллієві об'єкти, передбачалося розташовувати безпосередньо у мікрорайоні, в той час як трудова діяльність населення була винесена за його межі, у промислові та адміністративні зони. Таким чином, мікрорайони мали чітку функціональну і просторову ідентичність, виступаючи як самодостатні одиниці міського планування [96].

В Івано-Франківську створення мікрорайонів супроводжувалось активним впровадженням типового житлового будівництва («хрущовки», пізніше – дев'ятиповерхові панельні будинки), яке забезпечувало швидке та відносно економічне розселення населення [40, с. 37]. Типовими рисами цих мікрорайонів стали відкритість забудови, наявність великих міжбудинкових просторів, зелених зон, внутрішніх дворів, майданчиків для ігор та відпочинку, які формували новий тип просторової організації житлових територій. Водночас, архітектурна

одноманітність забудови значно обмежувала естетичну виразність міського середовища [41, с. 32].

Інфраструктура мікрорайонів була стандартизованою, її склад визначався містобудівними нормативами. У кожному мікрорайоні обов'язково передбачалося будівництво загальноосвітньої школи, кількох дитячих садків, магазинів продовольчих і промислових товарів, закладів громадського харчування та побутового обслуговування [99 с. 60.]. Об'єкти інфраструктури розташовувалися за принципом рівномірності та максимальної наближеності до житла, забезпечуючи комфортне проживання населення.

В Івано-Франківську першими реалізованими масштабними мікрорайонами стали житлові масиви вздовж сучасних вулиць Галицької, Коновальця, Бандери, Хоткевича, а також у районах «Пасічна», «Позитрон», «Каскад» [118, с. 122]. Ці райони до сьогодні продовжують виконувати свої базові функції, хоча сучасні процеси трансформації міста вимагають їх подальшої модернізації та ревіталізації (Дод. Б, Іл. 2.5 - 2.9).

З наукової точки зору, формування мікрорайонів у період 1956 –1970-х років є важливим об'єктом аналізу для розуміння принципів радянського містобудування, впливу ідеологічних і соціально-економічних факторів на просторову організацію міста, а також дає можливість вивчити сучасні виклики щодо реновації таких територій відповідно до сучасних вимог до міського середовища.

Етап великого будівництва (1971–1989 рр.):

- *масова забудова спальних районів, таких як БАМ і Пасічна.*

Етап великого будівництва (1971–1989 рр.), який відбувався в Івано-Франківську, характеризувався масштабним зведенням житлових масивів з використанням індустріальних технологій будівництва, передусім великих залізобетонних конструкцій. У цей період відбувається остаточне формування планувальної структури міста з чітким функціональним розмежуванням на центральну частину та периферійні спальні райони.

З метою забезпечення зростаючого населення житлом у найкоротші терміни було широко впроваджено серійне панельне житлове будівництво, що передбачало виробництво у заводських умовах стандартизованих будівельних елементів, які швидко монтувалися на будмайданчиках [38, с. 60]. Саме великопанельна технологія стала основним будівельним методом цього періоду, що забезпечувала максимальну економію часу та ресурсів, але водночас призводила до одноманітності й естетичної бідності архітектурних форм [8].

Найбільш інтенсивно великопанельне будівництво розгорнулося на території спальних районів Івано-Франківська, таких як БАМ (названий за аналогією з радянським проєктом Байкало-Амурської магістралі через масштабність і швидкість будівництва) і Пасічна. Ці райони стали типовими прикладами радянського підходу до формування житлових територій у вигляді великих мікрорайонів із багатоквартирною багатоповерховою забудовою [146].

Архітектурно-просторова організація цих спальних районів базувалася на принципах вільного планування з багатоповерховими будинками, що розташовувалися на значних відстанях один від одного з урахуванням норм освітлення, інсоляції та провітрювання. Простір між будівлями заповнювали зелені зони, дитячі майданчики, спортивні об'єкти, заклади освіти та соціальної інфраструктури, що відповідало нормативам того часу [157, с. 78]. Житлові будинки мали типові планування квартир і конструктивних елементів, що дозволяло значно спростити процес будівництва і здешевити житло, хоча й суттєво знижувало його архітектурну та просторову якість (Дод. Б, Іл. 2.9, 2.10).

З погляду містобудування, будівництво районів БАМ і Пасічна визначило подальший напрям просторового розвитку Івано-Франківська, оскільки саме завдяки цим районам місто суттєво розширило свої межі. Це призвело до формування характерних «спальних» периферійних зон, які були орієнтовані виключно на житлову функцію, тоді як місця зайнятості були розташовані переважно в інших районах, що зумовлювало формування транспортних потоків і щоденних маятникових міграцій.

Науковий аналіз цього етапу важливий для розуміння наслідків радянської політики масового будівництва та дає можливість оцінити сучасний стан житлових районів, виявити наявні проблеми (зокрема, погіршення фізичного стану будинків, нестача громадських просторів, низька архітектурно-естетична якість забудови), а також сформулювати рекомендації щодо їх подальшої реновації, ревіталізації та адаптації до сучасних умов розвитку міського середовища [239].

Зростання щільності забудови та стандартизація архітектурних рішень у період великопанельного будівництва (1971–1989 рр.) стали ключовими тенденціями містобудівного розвитку Івано-Франківська та були безпосередньо зумовлені соціально-економічними та політичними умовами радянської держави, що прагнула максимальної оптимізації витрат у житловому будівництві [39, с. 57].

У зазначений період міська влада та архітектурно-планувальні інституції активно впроваджували політику підвищення щільності житлової забудови з метою більш ефективного використання територій, що пояснювалося як економічними причинами (максимізація житлового фонду на обмеженій площі), так і ідеологічною настановою на забезпечення населення типовим, стандартизованим житлом у максимально короткі терміни. Це призвело до того, що спальні райони міста, такі як БАМ, Пасічна, Каскад, Позитрон, почали забудовуватися великопанельними дев'яти- та пізніше чотирнадцятиповерховими житловими будинками, розташованими максимально компактно, з мінімально допустимими відстанями між спорудами, визначеними радянськими нормативами (Дод. Б, Іл. 2.11, 2.12).

Архітектурні рішення в цей період характеризувалися високим ступенем уніфікації та стандартизації, що було зумовлено впровадженням типових серій панельних будинків. Усі елементи таких споруд (панелі стін, плити перекриттів, сходові марші та ін.) виготовлялися за типовими проектами на заводах великопанельного домобудування, а потім доставлялися на будівельні майданчики, де здійснювався їх швидкий монтаж. Ця технологія гарантувала значні економічні переваги – скорочення термінів будівництва та зниження

собівартості житла, проте водночас спричинила архітектурну одноманітність та відсутність виразних індивідуальних рис забудови.

З точки зору містобудівної практики, підвищення щільності забудови призводило до створення просторово одноманітних житлових районів, які не мали яскраво виражених архітектурних домінант, втрачали індивідуальність і були позбавлені чітких візуальних орієнтирів. Нормативи забудови зосереджувалися насамперед на забезпеченні формальних вимог (освітленість, інсоляція, протипожежні розриви), але при цьому питання архітектурно-естетичної якості та комфорту житлового середовища здебільшого не враховувалися.

Науковий аналіз цього періоду є важливим для розуміння масштабних соціально-просторових наслідків, які сьогодні проявляються в наявності великих монофункціональних районів із щільною одноманітною забудовою, де мешканці стикаються із нестачею громадських просторів, соціальної інфраструктури та рекреаційних зон. У подальшому такі райони вимагають комплексної ревіталізації та переосмислення підходів до розвитку, що включає диверсифікацію їхніх функцій, покращення якості громадських просторів і вдосконалення архітектурного образу, аби підвищити комфорт проживання й сформувати більш гармонійне й сучасне міське середовище [103, с. 55].

Обмеження архітектурної варіативності через типові проекти в період великопанельного будівництва (1971–1989 рр.) стало однією з визначальних рис містобудівної політики радянського часу, яка суттєво вплинула на формування архітектурно-просторового середовища Івано-Франківська.

У зазначений період будівництво житлових будинків здійснювалося на основі обмеженого набору стандартизованих, державою затверджених типових проектів. Такий підхід був пов'язаний з економічними та ідеологічними цілями радянського керівництва, серед яких були мінімізація будівельних витрат, скорочення термінів зведення споруд, забезпечення швидкого розв'язання житлової проблеми. Як наслідок, архітектурно-планувальні рішення стали максимально уніфікованими, спрощеними й орієнтованими виключно на функціональність та економічність.

Типові проєкти житлових будинків цього періоду базувалися на серійному виготовленні залізобетонних конструктивних елементів, які мали чітко визначені параметри розмірів, планувань квартир та фасадних елементів. Це значно обмежувало архітекторів у можливостях творчого пошуку та індивідуалізації архітектурних рішень. Фасади будівель не мали виразних елементів декору, різноманітності форм та матеріалів, через що міська забудова набувала одноманітного, монотонного й маловиразного характеру. Більшість будинків була виконана у вигляді типових п'ятиповерхових, дев'ятиповерхових та згодом чотирнадцятиповерхових споруд, які повторювалися по всіх житлових районах міста [162, с. 87-89].

На містобудівному рівні наслідком застосування типових проєктів стала втрата архітектурної ідентичності районів, що призводило до формування великих монотонних зон без чітких просторових акцентів і без можливості формування унікального міського образу. Райони БАМ, Пасічна, Каскад та інші спальні райони Івано-Франківська, забудовані за типовими проєктами, демонструють цю одноманітність, що в сучасних умовах негативно впливає на сприйняття міського простору як мешканцями, так і відвідувачами.

З наукового погляду, аналіз наслідків впровадження типових проєктів важливий для розуміння проблем і обмежень радянського масового житлового будівництва, які сьогодні формують виклики щодо ревіталізації та реконструкції таких районів [168, с. 195]. Виявлення цих обмежень дозволяє розробляти ефективні стратегії реновації, що включають індивідуалізацію архітектурних рішень, диверсифікацію функцій житлових масивів, покращення просторової якості середовища і, відповідно, підвищення комфортності та естетичної привабливості міського простору Івано-Франківська.

Проблеми житлової забудови:

Дефіцит якісного житла через надмірну стандартизацію є однією з ключових проблем житлової забудови Івано-Франківська радянського періоду, що сформувалася внаслідок тривалого застосування типових проєктів і масового будівництва з мінімальними витратами.

У період з 1956 по 1989 рік пріоритетним напрямком житлової політики Радянського Союзу було максимальне здешевлення та прискорення процесу будівництва, що реалізовувалося через застосування типових, стандартизованих архітектурних рішень [57, с. 97]. Це зумовило широке використання уніфікованих великопанельних конструкцій, мінімальне планування квартир, обмежений набір варіантів планувальних та фасадних рішень, що значно спростило процес зведення житлових будинків, але одночасно суттєво погіршило якість житлового фонду.

Типове житло в Івано-Франківську, зокрема «хрущовки» та пізніше панельні будинки 1970–1980-х років, мали значні функціональні та просторові обмеження. Зокрема, квартири вирізнялись мінімальною житловою площею, низькими стелями, малими кухнями та санвузлами, що призводило до значного зниження комфорту та житлових стандартів. Відсутність різноманіття архітектурних рішень і недостатнє врахування індивідуальних потреб мешканців зумовили формування одноманітного й психологічно некомфортного житлового середовища, яке, попри масштабність будівництва, не забезпечувало повноцінні умови для якісного життя [56].

Сучасний науковий аналіз показує, що дефіцит якісного житла через надмірну стандартизацію спричинив низку довгострокових проблем: значне погіршення стану житлового фонду, зниження соціальної привабливості таких районів, відсутність гнучкості щодо модернізації будівель, а також виклики щодо їх реконструкції та ревіталізації відповідно до сучасних містобудівних стандартів. Ці проблеми нині потребують комплексних заходів, зокрема програми реновації типового житла, модернізації інфраструктури, вдосконалення громадських просторів і впровадження нових підходів до планування та проєктування, що враховують індивідуальні та соціально-культурні потреби мешканців.

Недостатня увага до естетики та благоустрою житлових районів є однією з визначальних проблем, що виникла внаслідок архітектурно-містобудівної політики радянського періоду та має суттєвий вплив на якість сучасного житлового середовища Івано-Франківська [77].

У період масового типового будівництва (1956–1989 рр.) головними пріоритетами містобудування стали швидкість, економічність та функціональна раціональність забудови. Такий підхід, зумовлений гострою необхідністю забезпечити житлом значну кількість населення в умовах ресурсних обмежень, призвів до того, що питання архітектурної виразності, естетичної якості та ландшафтно-просторового благоустрою районів були значною мірою відсунуті на другий план або взагалі не розглядалися [91, с. 300].

Типові панельні будинки, які масово будувалися в районах БАМ, Пасічна, Позитрон та Каскад, характеризувалися однотипністю, мінімалізмом декоративного оздоблення, відсутністю унікальних фасадних рішень і архітектурних акцентів. Це призвело до формування монотонного й візуально невиразного міського середовища, в якому мешканці позбавлені просторових орієнтирів та емоційно-психологічної прив'язаності до місця проживання.

Крім архітектурних рішень, недостатньо продуманим був і благоустрій внутрішньоквартальних просторів. Хоча типові норми радянського містобудування передбачали наявність дитячих майданчиків, зелених зон, елементів соціальної інфраструктури, на практиці ці простори часто облаштовувались формально, без належної уваги до якості ландшафтного дизайну, озеленення та створення комфортних умов для мешканців. З часом це призвело до занепаду, деградації таких територій та формування проблемних зон міського середовища з низькою якістю життя [97, с. 86].

З наукової точки зору, аналіз цих процесів дозволяє визначити причини сучасних проблем районів радянського періоду. Виявлено, що недостатня увага до естетики та благоустрою негативно впливає на соціально-психологічний стан мешканців, сприяє виникненню просторів, які не сприймаються як привабливі для життя і дозвілля, що призводить до зниження соціальної згуртованості громади та її ідентифікації з місцем проживання [173, с. 65-69].

Для подолання цих наслідків необхідна реалізація комплексних програм міської ревіталізації, які включають модернізацію архітектурних фасадів, благоустрій і якісне озеленення прибудинкових територій, створення

різноманітних громадських просторів, що відповідають сучасним стандартам міського комфорту. Це дозволить не лише суттєво підвищити естетичну цінність житлових районів, але й створить умови для розвитку комфортного, здорового та соціально активного середовища для мешканців.

Таким чином, житлова забудова Івано-Франківська радянського періоду зазнала поетапної трансформації від декоративно-репрезентативної «сталінської» архітектури до стандартизованого масового будівництва індустріальної доби. Впровадження типових проєктів та великопанельних технологій забезпечило вирішення проблеми житлового дефіциту, але водночас спричинило одноманітність архітектурного середовища та втрату просторової ідентичності міських районів. Недостатня увага до естетики, благоустрою та індивідуальних потреб мешканців сформувала низку соціально-просторових проблем, що зберігаються до сьогодні. Науковий аналіз цього періоду дозволяє визначити напрями подальшої реновації та ревіталізації житлового фонду з урахуванням принципів сталого та людиноцентричного урбаністичного розвитку.

2.2. Архітектурно-просторові особливості промислового будівництва радянського періоду

Архітектурно-просторові особливості промислового будівництва радянського періоду формувалися під впливом соціально-економічних трансформацій, ідеологічних настанов та стратегій планової економіки. У межах розвитку міського середовища ці особливості виявлялися поетапно, відповідно до ключових періодів промислової експансії. Перший етап – повоєнний період відбудови та початкового промислового розвитку (1944–1960 рр.) – визначався пріоритетом реконструкції інфраструктури й формуванням нових виробничих об'єктів на основі типових проєктів. Другий етап – фаза активної індустріалізації та розширення промислових зон (1960–1980 рр.) – позначився стандартизацією архітектурних рішень, масштабністю будівництва та інтеграцією промислових комплексів у міську структуру [37, с. 36].

Власне, період 1944–1960 рр. характеризувався значною активізацією будівництва великих індустріальних об'єктів, що суттєво вплинуло на архітектурно-просторову структуру міста та визначило основні напрямки його подальшого розвитку.

Цей етап розвитку пов'язаний з післявоєнною радянською індустріалізацією, яка охопила більшість регіонів СРСР, зокрема й Західну Україну, яка була приєднана до Радянського Союзу після Другої світової війни. В Івано-Франківську розпочалося масштабне будівництво промислових підприємств, що мало на меті інтеграцію міста до загальносоюзної економічної системи, створення робочих місць та забезпечення швидких темпів економічного зростання [106, с. 61].

Одним із найбільших та найважливіших підприємств цього періоду став Івано-Франківський локомотиворемонтний завод, заснований на базі залізничних майстерень. Завод відіграв важливу роль у формуванні індустріального профілю міста, оскільки забезпечував капітальний ремонт та модернізацію локомотивів і рухомого складу для залізниць, які були стратегічною галуззю економіки СРСР. Будівництво цього об'єкта супроводжувалося створенням масштабного промислового комплексу, що займав значні території міста, з відповідною інфраструктурою, залізничними шляхами, виробничими корпусами, складами та адміністративними спорудами.

Архітектурно-просторова структура нових промислових підприємств формувалась відповідно до типових радянських принципів організації виробничих зон, що характеризувалася чітким функціональним зонуванням території, з великими виробничими цехами, допоміжними будівлями та внутрішніми транспортними комунікаціями. Архітектурне рішення промислових споруд було підпорядковано виключно функціональним і технологічним вимогам, що визначило лаконічність форм, мінімалізм декоративних елементів та переважання конструктивних, технологічних і інженерних рішень над естетикою [112, с. 302].

Розвиток промислових зон, зокрема району локомотиворемонтного заводу, призвів до суттєвої трансформації просторового середовища міста: поруч із заводами виникали робітничі поселення, формувались нові транспортні зв'язки, зростала необхідність у додатковій соціальній інфраструктурі (житлових будинках, дитячих садках, школах, закладах охорони здоров'я та громадського харчування).

З наукового погляду, аналіз періоду промислового розвитку Івано-Франківська у післявоєнний час є важливим для розуміння масштабів та характеру впливу радянської індустріалізації на просторову структуру міста, зокрема процесів формування його функціонально-планувальних зон. Це дає можливість визначити сучасні виклики, пов'язані з подальшою трансформацією та реновацією цих територій, а також виявити перспективні напрямки розвитку постіндустріальних зон у нових містобудівних умовах [219].

Розвиток інфраструктури для забезпечення робітничих потреб (гуртожитки, житлові райони) у період промислового розвитку Івано-Франківська (1944–1960 рр.) став важливим містобудівним процесом, який був безпосередньо пов'язаний зі стрімкою індустріалізацією та необхідністю розміщення великої кількості працівників новозбудованих промислових підприємств.

В умовах інтенсивної індустріалізації міста гостро постала потреба швидкого та економного забезпечення житлом значної кількості робітників, що прибували до Івано-Франківська із різних регіонів України та інших республік СРСР. Для вирішення цього завдання радянська влада розпочала спорудження спеціалізованих житлових районів, а також тимчасового та постійного житла у вигляді гуртожитків [145, с. 78].

Архітектурно-просторові рішення гуртожитків та житлових районів відповідали типовим радянським підходам того періоду та характеризувалися функціональністю, економічністю й раціональністю. Здебільшого ці споруди мали максимально прості архітектурні форми та мінімальний рівень комфортності, розраховані на масове проживання з типовими планувальними рішеннями, спільними санітарно-побутовими приміщеннями (кухні, душові, санвузли). Такі

гуртожитки були переважно дво-, три- або чотириповерховими будівлями коридорного або секційного типу з кімнатами, розрахованими на кількох мешканців.

Паралельно з будівництвом гуртожитків виникали повноцінні робітничі житлові райони поблизу великих підприємств. Вони формувалися як квартали багатоквартирних будинків із покращеними умовами, що були призначені для постійного проживання сімей робітників. Така забудова часто здійснювалася за типовими проєктами дво-, три- та чотириповерхових житлових будинків, у період до середини 1950-х років ще оформлених у характерній стилістиці соціалістичного реалізму, а з кінця 1950-х – у більш спрощених архітектурних формах.

Разом із житловою забудовою в цих районах формувалася базова соціальна інфраструктура – заклади побутового обслуговування, магазини, їдальні, медичні установи, дитячі садки та школи. Таким чином, ці території були призначені не лише для розміщення робітників, але й для забезпечення їх повсякденних соціально-побутових потреб, що відповідало радянській містобудівній політиці формування комплексних житлових середовищ.

Водночас, з погляду сучасного архітектурно-містобудівного аналізу житлово-соціальна інфраструктура, створена в той період, мала певні обмеження. Житло, побудоване за типовими проєктами, часто не відповідало сучасним стандартам комфортності, мало мінімальні планувальні рішення та було недостатньо пристосоване для довготривалого проживання. Обмеженість громадських просторів та низький рівень благоустрою прилеглих територій спричиняли формування досить монотонного й естетично бідного середовища, що негативно впливало на якість життя мешканців [108, с. 47].

Отже, науковий аналіз цього процесу дає змогу зробити висновок, що розвиток житлової інфраструктури для робітників у післявоєнний період вирішив нагальні соціально-економічні завдання, пов'язані з індустріалізацією Івано-Франківська, але водночас створив низку довгострокових містобудівних і соціальних викликів. Сучасна архітектурна практика потребує переосмислення та

ревіталізації цих територій, покращення якості громадських просторів і адаптації житлової інфраструктури до сучасних стандартів міського середовища.

Упродовж другого періоду – етапу активної індустріалізації та розширення промислових зон (1960–1980 рр.) – спостерігається цілеспрямоване формування нових промислових кластерів у периферійних частинах міста. Одним із ключових напрямів цього процесу стало створення масштабних виробничих об'єктів у районах Хриплин і Каскад, що відповідало загальносоюзній моделі просторового розподілу індустріальних потужностей. Зазначені території були обрані з урахуванням логістичних переваг, наявності інженерної інфраструктури та можливості забезпечення трудовими ресурсами. Розміщення нових підприємств сприяло не лише економічному зростанню, а й трансформації функціональної структури міста.

Формування промислової зони Каскад у північно-східній частині Івано-Франківська тісно пов'язане із загальним процесом радянської індустріалізації 1960–1980-х років, що передбачав створення високотехнологічних підприємств і супутніх житлових районів. Центральним елементом, що визначив розвиток цієї зони, став завод «Позитрон» (Івано-Франківський завод радіотехнічної апаратури), заснований у 1968 році як підприємство електронної промисловості, яке спеціалізувалося на виробництві телевізійної та радіотехнічної апаратури [117, с. 189].

З точки зору містобудівної науки, створення заводу «Позитрон» мало принципове значення для формування поліфункціонального міського району, де було реалізовано комплексний радянський підхід до організації промислово-житлових територій. Виробничий комплекс заводу було спроектовано з урахуванням тогочасних тенденцій модерністської промислової архітектури, що характеризувалися використанням типової каркасно-панельної технології, залізобетонних конструкцій та функціонального зонування території. Архітектурний вигляд корпусів заводу вирізнявся стриманістю та лаконічністю форм, що відповідали стандартам промислового модернізму періоду 1960–1980-х

років, із домінуванням великих площ стрічкового застосування, які забезпечували достатню природну освітленість виробничих приміщень [185].

Особливе місце у містобудівному контексті займала реалізація соціально-інфраструктурної складової цього проєкту. Навколо заводу розгорнулося інтенсивне будівництво житлових мікрорайонів, які отримали назву «Каскад». Архітектурно-просторова організація цих кварталів передбачала створення комфортного житлового середовища, що відповідало принципам радянського мікрорайонного планування. Зокрема, житлові масиви були забезпечені необхідною соціально-побутовою інфраструктурою: школами, дитячими садками, торговельними та культурними закладами, а також зеленою рекреаційною зоною [35]

Таким чином, промислова зона Каскад стала прикладом реалізації радянської концепції інтегрованого містобудівного розвитку, коли промислове виробництво та житлове будівництво планувалося як єдина взаємопов'язана містобудівна система. Створення підприємства «Позитрон» сприяло не лише технологічному й економічному розвитку Івано-Франківська, але й суттєво вплинуло на архітектурно-просторове формування сучасного міського середовища, визначивши перспективні напрямки його подальшого розвитку.

Промислова зона Хриплин. Формування промислової зони в районі Хриплин на південно-східній периферії Івано-Франківська стало важливим етапом розширення промислово-містобудівної структури міста у повоєнний період і, особливо, у період інтенсивної індустріалізації 1960–1980-х років [182]. Особливістю цієї промислової зони було її формування навколо центрального підприємства – машинобудівного заводу «Автоливмаш», що стало визначальним фактором для архітектурно-просторового розвитку території (Дод. Б, Іл. 2.13, 2.14).

Завод «Автоливмаш», заснований у 1945 році, спеціалізувався на виробництві ливарного обладнання, металоконструкцій та автомобільних компонентів і посідав важливе місце в структурі промисловості Західної України. Архітектурна організація цього підприємства відповідала типовим для

післявоєнної радянської промислової архітектури рішенням, які характеризувалися раціональними формами, великими виробничими площами, використанням великопрольотних конструкцій із залізобетону, та цегляними фасадами без значних декоративних елементів. Просторова композиція заводу була продиктована потребами технологічного процесу, а головною рисою стало функціональне зонування території, що дало змогу ефективно організувати виробничий цикл і внутрішню логістику (Дод. Б, Іл. 2.15).

З погляду містобудування, формування промислової зони Хриплин було зумовлене стратегічними перевагами її територіального розташування. Район мав важливе значення через близькість до залізничних шляхів (залізнична станція «Хриплин») та ключових автомобільних доріг, що істотно вплинуло на вибір цього місця для створення великого промислового вузла. Наявність розвинених транспортних комунікацій дозволила оперативно вирішувати питання транспортування сировини та продукції, забезпечила зручний доступ для працівників заводу та сприяла активному розвитку допоміжної інфраструктури [70].

Навколо заводу «Автоливмаш» поступово утворився потужний промисловий комплекс, що включав численні допоміжні підприємства та організації, логістичні та складські центри, об'єкти малої промисловості. Це сприяло формуванню повноцінної багатофункціональної виробничої території, яка не лише задовольняла виробничі потреби міста, але й суттєво вплинула на соціально-економічний розвиток прилеглих територій [68].

Таким чином, промислова зона Хриплин стала яскравим прикладом повоєнної індустріальної політики та містобудівних підходів, характерних для радянського періоду. Створення великого виробничого комплексу навколо заводу «Автоливмаш» визначило нові просторові орієнтири розвитку Івано-Франківська, сприяло територіальному розширенню міста у південно-східному напрямку, стало чинником формування сучасної міської структури та архітектурно-просторової організації регіону.

Формування промислових районів Хриплин і Каскад у 1960–1980-х роках суттєво змінило містобудівну структуру Івано-Франківська, сприяло територіальному розширенню міста, забезпечило значний приріст населення та створило умови для розвитку соціальної інфраструктури. Завдяки створенню цих промислових об'єктів, місто отримало потужний імпульс до економічного зростання та розвитку індустріального потенціалу. Водночас формування цих районів відобразило типові підходи радянського періоду до містобудування, які передбачали комплексне освоєння територій, поєднуючи виробничі підприємства, житлову забудову та соціальну інфраструктуру [89].

Підключення залізничної інфраструктури до промислових зон. У контексті архітектурно-просторового розвитку промислового будівництва радянського періоду особливу увагу заслуговує підключення промислових зон до залізничної інфраструктури. Це питання відігравало одну з ключових ролей у формуванні як планувальної структури окремих промислових підприємств, так і загального архітектурного вигляду індустріальних районів Івано-Франківська.

Підключення до залізничних колій здійснювалося шляхом будівництва спеціалізованих промислових гілок, які безпосередньо підходили до виробничих цехів та складських приміщень підприємств. Подібна схема була впроваджена на багатьох великих об'єктах, серед яких заводи «Автоливмаш», «Позитрон», локомотиворемонтний завод та низка інших підприємств Івано-Франківська. Завдяки цьому промислові зони отримали чітко структуровану внутрішню логістичну систему, яка дозволяла швидко і ефективно переміщати сировину, продукцію та обладнання безпосередньо між залізничним транспортом і виробничими приміщеннями [151].

З точки зору містобудівної архітектури, наявність власних залізничних гілок суттєво вплинула на формування планувальної структури промислових зон. Основні підприємства розміщувалися уздовж залізничних шляхів, що забезпечувало лінійний або компактний тип забудови промислових територій. Виробничі корпуси часто орієнтувалися головними фасадами до залізничних колій, а допоміжні й складські приміщення розташовувалися безпосередньо біля

залізничних під'їзних шляхів. Це створювало характерний просторовий образ індустріального району, чітко структурованого та орієнтованого на логістичні потреби виробництва [119, с. 116].

Залізничні гілки, що входили на території промислових підприємств, вимагали облаштування відповідної інфраструктури: розвантажувально-навантажувальних майданчиків, критих і відкритих складів, естакад, рамп та спеціалізованих споруд для перевантаження різних типів вантажів. Усі ці об'єкти мали яскраво виражені функціональні та архітектурні характеристики, такі як використання залізобетонних платформ, простих у виконанні ангарних конструкцій, підйомних механізмів та інших інженерних споруд, які стали невід'ємною частиною архітектурного середовища промислових зон радянського періоду.

Загалом, інтеграція залізничної інфраструктури з архітектурно-просторовою структурою промислових територій Івано-Франківська не лише забезпечувала ефективне функціонування підприємств, але й суттєво впливала на планувальну композицію і візуальне сприйняття промислових зон міста, визначаючи їхнє загальне архітектурно-просторове обличчя та специфіку міського ландшафту [147].

Інтенсивне промислове зростання Івано-Франківська в радянський період (особливо в 1960–1980-х роках), хоча й забезпечило значний економічний розвиток і розширення міської території, одночасно спричинило суттєві екологічні наслідки [32, с. 12]. Однією з найбільш актуальних і серйозних проблем стало забруднення повітряного та водного середовища, яке було зумовлене недостатньо контрольованим збільшенням виробничих потужностей і технологічними особливостями тогочасних промислових підприємств.

Забруднення атмосферного повітря. Промислові підприємства, які спеціалізувалися на машинобудуванні («Автоливмаш»), електроніці («Позитрон»), хімічному виробництві (завод тонкого органічного синтезу), виробництві будівельних матеріалів («Івано-Франківськцемент») та інших галузях, стали значними джерелами викидів забруднювальних речовин в

атмосферу. Викиди таких підприємств містили діоксид сірки, оксиди азоту, важкі метали, сажу та інші токсичні компоненти, які негативно впливали на здоров'я населення і екосистему регіону.

Зокрема, підприємства важкого машинобудування і металургії («Автоливмаш») виділяли значну кількість дрібнодисперсного пилю та важких металів, які осідали в міському середовищі, впливаючи на здоров'я мешканців прилеглих територій [36]. Недостатня оснащеність виробничих ліній сучасними системами очищення та фільтрації повітря лише посилювала ситуацію.

Забруднення водних ресурсів. Не менш значущим було забруднення водних об'єктів, яке виникало в результаті використання води в технологічних циклах різних підприємств. Недосконалість або повна відсутність ефективних очисних споруд призводила до потрапляння у водні об'єкти токсичних стічних вод, які містили залишки хімічних речовин, нафтопродуктів, солей важких металів, органічних сполук тощо. Найбільший негативний вплив на водні ресурси міста здійснювали хімічні підприємства, наприклад завод тонкого органічного синтезу, а також машинобудівні виробництва, які використовували значну кількість мастильних та охолоджувальних рідин.

Погіршення якості води в річках Бистриця Надвірнянська та Бистриця Солотвинська, які є основними водними артеріями міста, стало наслідком саме такої екологічно необґрунтованої практики використання природних ресурсів. Це негативно вплинуло на стан водних екосистем, якість питної води, що, у свою чергу, підвищило ризики для здоров'я місцевого населення.

Системні проблеми екологічної політики радянського періоду. Екологічні проблеми, що супроводжували розвиток промисловості в радянський період, мали системний і комплексний характер, зумовлений насамперед ідеологічними пріоритетами тогочасної економічної політики. Основним завданням, яке ставилося перед радянською економікою, було досягнення максимальної індустріалізації, стрімке зростання виробництва та виконання кількісних планових показників. В умовах такого підходу питання екології розглядалися як

другорядні, іноді навіть як перешкода на шляху до досягнення виробничих результатів.

Важливою проблемою було те, що в радянський період практично не існувало повноцінної системи екологічного моніторингу та контролю за станом навколишнього середовища. Хоча формально існували санітарні й екологічні норми, їх виконання часто ігнорувалося або обходилося заради швидшого виконання плану. Відсутність незалежних екологічних експертиз і публічних звітів, низька екологічна свідомість населення через брак інформації та відсутність відкритих дискусій про наслідки забруднення створювали умови, за яких екологічні проблеми залишалися непомітними для суспільства й контролюючих органів [70].

Недостатнє фінансування природоохоронних заходів ще більше ускладнювало ситуацію. Основні ресурси державних підприємств спрямовувалися на розширення виробництва, збільшення потужностей, тоді як заходи із захисту довкілля фінансувалися за залишковим принципом. Застарілі технології, які широко використовувалися на промислових об'єктах (наприклад, неефективні системи очищення повітря та води, відсутність замкнутих циклів виробництва), тільки погіршували екологічну ситуацію.

Ще однією проблемою було технологічне відставання, спричинене ізоляцією радянської промисловості від світових інновацій та екологічних практик. Більшість підприємств користувалася застарілими технологіями виробництва з низьким коефіцієнтом екологічної безпеки. Це призводило до масштабних викидів токсичних речовин у повітря і водойми, нагромадження відходів та зниження якості природного середовища. Відсутність економічних механізмів мотивації підприємств до впровадження чистих технологій також сприяла екологічній деградації.

Недостатня інтеграція природоохоронних заходів у планування промислових територій. Однією з найважливіших проблем, що супроводжували розвиток промисловості радянського періоду, була недостатня інтеграція природоохоронних заходів у процес планування та проєктування промислових

територій. У період масового промислового будівництва пріоритетними залишалися швидке розгортання виробничих потужностей, раціоналізація технологічних процесів і мінімізація витрат, натомість екологічні вимоги часто ігнорувалися або застосовувалися суто формально.

З точки зору архітектурно-просторового планування промислових зон, перевага віддавалася розміщенню підприємств у зручних транспортно-логістичних вузлах, близько до ресурсної бази чи житлових районів для зручності робітників, без урахування можливих негативних екологічних наслідків. Відсутність комплексної оцінки впливу підприємств на навколишнє середовище призводила до вибору територій, які не були достатньо придатними з погляду екології, наприклад, близько водних об'єктів, лісових масивів або зон активного рекреаційного використання [215].

Особливістю тогочасного проектування промислових об'єктів було те, що очисні споруди та інші інженерні системи для зменшення забруднення довкілля передбачалися за залишковим принципом, якщо передбачалися взагалі. Значна кількість підприємств будувалася без належних систем очищення промислових стоків, а якщо такі й були, то їхні потужності часто не відповідали реальним обсягам забруднення. Це призводило до постійного перевантаження очисних споруд, скиду неочищених стічних вод у водні об'єкти, а також забруднення ґрунтів та підземних вод.

Також мало місце недостатнє врахування факторів забруднення атмосферного повітря при плануванні виробничих зон. Багато підприємств, які характеризувалися значними викидами забруднювальних речовин, розташовувалися неподалік житлових районів, зелених зон, медичних і освітніх установ, що збільшувало ризики негативного впливу на здоров'я населення.

Окрім того, проблемою була відсутність екологічних буферних зон, які могли б поглинати й нейтралізувати частину забруднювачів. Зелені насадження навколо промислових об'єктів були здебільшого формальними і не мали суттєвого екологічного ефекту через малу площу та неефективну конфігурацію.

Таким чином, архітектурно-просторовий розвиток промислових зон Івано-Франківська в радянський період відбувався в умовах пріоритету індустріалізації та економічної доцільності, що зумовило формування масштабних виробничих кластерів із типовими функціонально-раціональними рішеннями. Комплексне освоєння територій, поєднання промислового та житлового будівництва, а також транспортна інфраструктура сприяли інтенсивному розширенню міста, але сформували і низку проблем, зокрема екологічних та просторово-естетичних. Відсутність належного природоохоронного планування та ігнорування екологічних наслідків призвели до деградації природного середовища й зниження якості міського простору. Сучасна практика урбаністики потребує переосмислення цих територій через призму ревіталізації, екологічної модернізації та інтеграції в стійку просторову структуру міста.

2.3. Архітектура громадських будівель, простір міста та зміни природно-ландшафтних зв'язків міста

Архітектурно-просторовий розвиток Івано-Франківська в радянський період (1944–1991 рр.) значною мірою визначався масштабним будівництвом громадських споруд та формуванням нових типів просторових зв'язків, що істотно вплинуло на загальну містобудівну структуру міста, його ландшафтні та природні характеристики.

Архітектура громадських споруд радянського Івано-Франківська пройшла кілька етапів розвитку, відображаючи типові для країни загальноідеологічні й стилістичні зміни. У ранній повоєнний період (1944–1955 рр.) домінували споруди у стилі соціалістичного реалізму, або так званий «сталінський ампір». Вони характеризувалися значною монументальністю, симетричністю композицій, активним використанням декоративних елементів (ліпнина, колони, пілястри, аркади), що символізували ідеологічну велич нової епохи. Прикладом таких споруд є окремі адміністративні та культурні будівлі в центральній частині міста.

З переходом до періоду типової забудови (1956–1970-ті рр.) архітектура громадських споруд стала менш декоративною й більш прагматичною. Почали домінувати споруди, зведені за типовими проєктами, які характеризувалися простими геометричними формами, суворою функціональністю і мінімальним декором. У цей період з'явилися численні будівлі закладів освіти (школи, дитячі садки), культури (кінотеатри, палаци культури), медицини (лікарні, поліклініки). Основними ознаками цієї забудови стали стандартизація, раціональність планування, максимальна економічність будівництва.

У пізньорадянський період (1970–1980-ті рр.) з'явилися окремі унікальні споруди, що вирізнялися виразним модерністським архітектурним стилем. Особливістю цієї забудови стало використання нових конструктивних матеріалів та прийомів, аліобетонних каркасів, великих застелених площ, акцентування форм будівель за допомогою виразних конструктивних деталей. Серед прикладів таких споруд будівля музично-драматичного театру ім. І. Франка та окремі культурно-спортивні об'єкти [102, с. 11].

Радянський період суттєво змінив містобудівну структуру Івано-Франківська. Значною мірою були перебудовані вуличні мережі, сформовано нові площі, бульвари, рекреаційні простори. Основні громадські будівлі зазвичай формували важливі композиційні акценти, стаючи архітектурними та просторовими домінантами міських ансамблів [65].

Важливою рисою стала концепція створення міських просторів, орієнтованих на проведення масових заходів (демонстрації, збори, святкування), що знайшло відображення у формуванні таких масштабних міських площ, як Площа Перемоги (нині Вічевий майдан). Такі простори відзначалися монументальністю, відкритістю та значними площами, розрахованими на великі маси людей [65].

Водночас, у житлових районах набув поширення принцип мікрорайонного планування, за яким громадські центри з закладами культури, освіти та торгівлі ставали ядрами локальних просторів, формуючи нові соціальні зв'язки між мешканцями.

Активна розбудова Івано-Франківська в радянський період суттєво вплинула на природні й ландшафтні характеристики міста. Інтенсивна забудова спричинила значне скорочення зелених насаджень, зміни природного гідрологічного режиму через порушення природних русел водойм (зокрема малих річок і потічків), засипання водойм, заболочених територій та зміну природного рельєфу через масштабні земляні роботи й планування територій під нове будівництво.

Особливо критичною проблемою стало ігнорування екологічних факторів при плануванні та забудові промислових зон, що призводило до забруднення повітря та водних об'єктів, порушення екологічного балансу, фрагментації природних ландшафтів. Також проблемою стало те, що парки та зелені зони часто виконували декоративні функції, без належного врахування екологічної ролі, що зменшувало їх ефективність як буферних та рекреаційних територій [126].

Серед знакових об'єктів цього періоду слід відзначити наступні.

Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка, споруджений у 1980 році, став визначною архітектурною та культурною подією для міста. Його поява була результатом цілеспрямованої культурної політики радянського періоду, спрямованої на створення знакових культурних об'єктів як засобів ідеологічного впливу та пропаганди мистецтва [66, с. 327]. Театр розташований у центральній частині міста (вул. Незалежності, 42), завдяки чому його будівництво мало стратегічне містобудівне значення. Комплекс став новим архітектурним акцентом, навколо якого сформувався великий міський простір, включаючи площу перед театром, яка швидко перетворилася на важливу зону громадського життя (Дод. Б, Іл. 2.16).

Розміщення театру було обумовлене потребою створення нового масштабного культурного центру, здатного приймати значні глядацькі аудиторії. Будівництво великого театру дозволило суттєво активізувати культурне життя міста, що відобразило радянську ідеологічну стратегію використання культурних закладів як центрів суспільного тяжіння і формування нового образу міського середовища [49, с. 97–99].

Івано-Франківський драмтеатр є яскравим прикладом архітектури модернізму пізньорадянського періоду, який вирізняється експресивністю форм, виразністю архітектурної композиції та використанням сучасних конструктивних рішень того часу [116, с. 199].

Будівля характеризується складним об'ємно-просторовим рішенням, поєднанням масивних залізобетонних конструкцій із великими зашкеленими площами, що створює ефект динамічності та легкості водночас. Головний фасад театру вирізняється чіткими геометричними формами, що мають ритмічне горизонтальне членування та акцентовані виступаючі елементи. Велика кількість зашкелених поверхонь візуально поєднує внутрішній простір театру з міським середовищем, символізуючи відкритість і доступність культурного закладу (Дод. Б, Іл. 2.17).

Інтер'єри театру також відзначаються чіткою функціональністю, просторовою організованістю та використанням сучасних для того часу матеріалів бетону, скла, дерева та металу. Внутрішні приміщення забезпечують комфорт глядачів і артистів, поєднуючи ергономічні рішення з художньою виразністю (Дод. Б, Іл. 2.18, 2.19).

Функціонально-планувальна структура театру чітко відповідає театральнотехнологічним вимогам, розподіляючись на кілька зон.

Глядацька зона включає великий глядацький зал, фойє, гардероби, буфетні приміщення, що забезпечує комфорт для відвідувачів театру.

Сценічно-виробнича зона містить основну сцену з високотехнологічним обладнанням, допоміжні сцени, артистичні гримерні, репетиційні зали, складські приміщення для декорацій і реквізиту [102, с. 13].

Адміністративна зона розташована окремо й забезпечує ефективне управління діяльністю театру.

Завдяки такій функціонально-просторовій організації театр успішно виконує культурні, мистецькі та соціальні завдання.

Під час проєктування театру в 1980 році екологічні питання не були пріоритетом містобудівної політики. Однак завдяки центральному розташуванню

театру його архітектурне рішення сприяло формуванню відкритого громадського простору, що покращило естетичний вигляд центральної частини міста [115 с. 140]. Інфраструктурно комплекс ефективно інтегрований у міське середовище з добре організованими транспортними й пішохідними комунікаціями.

Івано-Франківський драматичний театр став значущою архітектурною домінантою міста, суттєво вплинувши на візуальний образ центральної частини Івано-Франківська. Його монументальність і сучасні форми створили яскравий архітектурний акцент, навколо якого поступово сформувався культурно-громадський осередок. Площа перед театром набула статусу важливого міського простору для проведення масових заходів, відпочинку і культурних подій.

Сьогодні Івано-Франківський національний академічний драматичний театр залишається одним із провідних культурних закладів Західної України. У 2008 році йому було надано статус академічного, а в 2019 році – національного, що свідчить про високе мистецьке значення закладу. Будівля підтримується у належному технічному й естетичному стані, регулярно проводяться заходи з модернізації та технічного переоснащення, що забезпечує актуальність театру для сучасних потреб міста.

Івано-Франківський драматичний театр представляє особливий інтерес з наукової позиції як яскравий приклад архітектури радянського модернізму з характерними містобудівними, конструктивними й функціональними рішеннями. Його дослідження дозволяє зрозуміти процеси архітектурної трансформації міського простору в другій половині XX століття, принципи формування масштабних культурних об'єктів радянської доби та їх вплив на сучасне міське середовище.

Кінотеатр «Космос», збудований у 1963 році, є характерним прикладом радянського модернізму, який архітектурно й ідеологічно відобразив епоху активного освоєння космосу. Його створення було синхронізоване з важливими космічними подіями того часу, такими як політ Юрія Гагаріна (1961 рік), і було покликане формувати у населення ідеологічний образ радянської науки й техніки як рушія соціального прогресу.

Будівля кінотеатру розташована у центральній частині Івано-Франківська (вул. Незалежності), що підкреслює її важливість у містобудівній композиції та формуванні громадського простору міста [100]. Кінотеатр було споруджено на місці колишнього єврейського кладовища, що є важливим історичним фактом і додає об'єкту певної історичної складності та суперечливості (Дод. Б, Іл. 2.20).

Архітектура кінотеатру «Космос» є яскравим втіленням радянського модернізму 1960-х років. Проаналізуємо головні риси споруди.

Мінімалізм і лаконічність форм. Будівля має чіткий геометричний об'єм, виражений у простому прямокутному корпусі. Це рішення відображало поширену тоді ідею архітектурного функціоналізму акцент на користі, практичності та раціональному використанні простору [16].

Виразна мозаїка на фасаді. Важливим художньо-архітектурним акцентом фасаду є масштабна мозаїка роботи прикарпатського художника Михайла Фіголя, яка зображує космонавта, супутник і ракету, що символізує космічні досягнення СРСР. Це декоративне рішення надає мінімалістичній будівлі характерного ідеологічного вираження, притаманного періоду космічних перегонів (Дод. Б, Іл. 2.21).

Конструктивне рішення. В основі споруди лежать типові залізобетонні конструкції, які забезпечують просторову цілісність і дозволяють створювати великі відкриті внутрішні простори без додаткових внутрішніх опор.

Планувальна структура кінотеатру була орієнтована на масове відвідування глядачів та включала такі основні зони:

- головний кінозал, здатний вмістити значну кількість глядачів, з якісною акустикою та технічним забезпеченням;
- фойє, призначене для очікування та відпочинку відвідувачів, вирізнялося лаконічністю й функціональністю простору;
- допоміжні приміщення (гардероби, буфет), які забезпечували комфорт і задовольняли потреби глядачів.

Екологічні аспекти в період створення кінотеатру особливо не розглядалися як пріоритетні. Проте центральне розташування будівлі сприяло її

добрій інтеграції в міську інфраструктуру. Наявність транспортного сполучення, зручні пішохідні підходи та організація навколишнього середовища створили оптимальні умови для використання кінотеатру як важливого міського центру дозволя.

Завдяки своєму центральному розташуванню та виразному архітектурному вирішенню кінотеатр «Космос» став значущою архітектурною домінантою в міському ландшафті Івано-Франківська. Його характерна архітектура відігравала важливу роль у формуванні візуального образу центру міста та стала своєрідним маркером доби космічного модернізму в міському середовищі [135].

Сьогодні кінотеатр «Космос» переживає період трансформації. У 2025 році було оголошено про його закриття з подальшими планами реконструкції. Новий проєкт передбачає модернізацію приміщень із збереженням кінотеатральної функції, створенням нових рекреаційних просторів і громадського харчування, що дозволить оновити будівлю, зберігши її історичну й культурну значущість.

З наукової позиції кінотеатр «Космос» є важливим прикладом архітектури радянського модернізму, що демонструє характерні архітектурно-конструктивні рішення, містобудівні принципи доби та ідеологічне значення культурних об'єктів у радянській урбаністичній практиці. Його дослідження дозволяє простежити особливості функціонально-просторової організації громадських будівель цього періоду, виявити вплив ідеології на архітектуру, а також проаналізувати сучасні підходи до збереження та адаптації радянської архітектурної спадщини [17, с. 8].

Готель «Україна» в Івано-Франківську є визначним об'єктом радянського модернізму, що відіграє важливу роль у розумінні містобудівного розвитку центральної частини міста. Будівництво готелю розпочалося у 1967 році та завершилося наприкінці 1975 року. Він був зведений на місці знесених індивідуальних будинків і військових складів, що відображало тенденцію того часу до створення масштабних громадських споруд у центральних районах міст. Прив'язку типового проєкту до місцевості виконала відома архітекторка Лукія Крип'якевич-Лукомська.

Готель є зразком стриманого архітектурного стилю радянського модернізму, що характеризується простими геометричними формами та функціональністю. Фасад будівлі відзначається горизонтальним членуванням, що підкреслює лаконічність і раціональність архітектурного рішення. Використання стандартних конструктивних елементів та мінімуму декоративних деталей відповідало принципам модернізму, спрямованим на максимальну утилітарність та економічність будівництва (Дод. Б, Іл. 2.22).

Готель «Україна» був спроектований для обслуговування значної кількості гостей, що відповідало потребам зростаючого міста. Він мав 350 номерів різних категорій: одномісні, двомісні, напівлюкси та люкси. Номери були оснащені необхідними зручностями, такими як холодильник, телефон, телевізор із супутниковим ТБ. На території готелю функціонували ресторан, бар, конференц-зали та інші об'єкти інфраструктури, що забезпечували комфортне перебування гостей [49, с. 123].

Розташування готелю в центральній частині Івано-Франківська забезпечувало зручний доступ до основних транспортних вузлів: 400 м від вокзалу та 2 км від аеропорту. Центральне розташування сприяло інтеграції готелю в міську інфраструктуру та робило його привабливим для туристів і ділових гостей міста.

Завдяки своїм масштабам і розташуванню готель «Україна» став важливим архітектурним акцентом у центральній частині Івано-Франківська. Його монументальність і характерні риси модернізму відображають естетичні та функціональні тенденції радянської архітектури того періоду, формуючи сучасний вигляд міського середовища (Дод. Б, Іл. 2.23).

Станом на 2025 рік готель «Україна» продовжує функціонувати, надаючи послуги з розміщення та обслуговування гостей міста. Проведені в 2000 році реконструкції підвищили рівень комфорту та відповідність сучасним стандартам гостинності.

Готель «Україна» є цінним зразком радянського модернізму в архітектурі Івано-Франківська. Його дослідження сприяє розумінню містобудівних процесів

другої половини XX століття, особливостей архітектурного проектування та реалізації масштабних громадських об'єктів у радянський період.

Центральний поштамт в Івано-Франківську, відкритий у 1967 році, є знаковою спорудою радянського періоду, яка відображає тенденції функціонального модернізму того часу. Розташований на вулиці Січових Стрільців, він став важливим елементом міської інфраструктури, забезпечуючи поштові та телекомунікаційні послуги для мешканців міста та області. Будівництво поштамту було частиною загальної стратегії розвитку комунікаційної мережі радянського союзу, спрямованої на покращення зв'язку та інформаційного обміну [65].

Архітектура будівлі вирізняється чіткістю геометричних форм, великими зашкеленими площами та мінімалістичною естетикою фасадів, що є характерними рисами функціонального модернізму. Фасад поштамту має горизонтальне членування, підкреслене лініями вікон та панелей, що створює відчуття легкості та прозорості. Великі віконні отвори забезпечують природне освітлення внутрішніх приміщень, сприяючи комфортним умовам праці. Використання сучасних на той час матеріалів і конструктивних рішень відображає прагнення до технологічного прогресу та ефективності [77].

Будівля поштамту була спроектована з урахуванням функціональних потреб великого поштового вузла. На першому поверсі розміщувалися операційні зали для обслуговування клієнтів, включаючи відправлення та отримання кореспонденції, посилки, грошові перекази та інші послуги [84]. Верхні поверхи призначалися для адміністративних приміщень, сортувальних відділів та технічних служб. Така організація простору забезпечувала ефективну роботу установи та зручність для відвідувачів (Дод. Б, Іл. 2.24).

Розташування поштамту в центральній частині міста забезпечувало зручний доступ для мешканців та гостей Івано-Франківська. Близькість до основних транспортних артерій та зупинок громадського транспорту сприяла високій доступності установи. Використання великих зашкелених площ сприяло

енергоефективності будівлі, зменшуючи потребу в штучному освітленні протягом дня.

Центральний поштамт став важливим архітектурним акцентом на вулиці Січових Стрільців, формуючи сучасний вигляд цієї частини міста. Його модерністська естетика контрастувала з довоєнною забудовою, вводячи нові архітектурні форми та матеріали в міський ландшафт. Будівля поштамту відображала прагнення до оновлення та модернізації міського середовища в період після Другої світової війни [114, с. 349].

Станом на 2025 рік будівля поштамту продовжує функціонувати як відділення «Укрпошти», надаючи широкий спектр поштових та фінансових послуг. Зокрема, міське відділення №76018, розташоване за адресою вул. Січових Стрільців, 13А, працює за графіком: Пн-Пт: 08:00–20:00, Сб-Нд: 09:00–19:00. Будівля підтримується в належному технічному стані, періодично проводяться ремонтні роботи та модернізація обладнання для відповідності сучасним стандартам обслуговування [143, с. 457].

Центральний поштамт в Івано-Франківську є цінним зразком функціонального модернізму радянського періоду. Його архітектура відображає ключові принципи цього стилю: раціональність, функціональність та мінімалізм. Дослідження цієї будівлі сприяє глибшому розумінню розвитку архітектури та містобудування в Україні другої половини ХХ століття, а також впливу соціально-економічних факторів на формування міського середовища.

У радянський період відбулися значні трансформації в архітектурно-просторовій структурі Івано-Франківська, що особливо яскраво проявилось у формуванні та реконструкції міських громадських просторів. Ці процеси значною мірою були зумовлені ідеологічними вимогами радянської містобудівної політики, спрямованої на створення репрезентативних, масштабних майданів і площ для масових заходів та демонстрацій [139].

Характерним прикладом таких змін є реконструкція історичної площі Ринок. Якщо раніше ця площа була ядром торгово-ремісничої активності міста, то в радянський період вона втратила своє первісне призначення, перетворившись у

репрезентативний громадський простір із відкритими перспективами та архітектурним оформленням, типово притаманним соціалістичному реалізму [85 с. 80]. Внаслідок цього площа Ринок стала місцем регулярних політичних і культурних подій, ідеологічно насиченим простором, позбавленим своєї автентичної торговельно-ремісничої функції [141, с. 48].

Іншим прикладом радянського підходу до формування громадських просторів є створення Вічевого майдану (колишня площа Перемоги). Цей новий громадський простір був спланований відповідно до принципів соціалістичного містобудування, які передбачали відкриті великомасштабні площі для проведення ідеологічних заходів [90, с. 58]. Просторова організація Вічевого майдану характеризувалася симетричністю забудови, широкими перспективами та монументальністю архітектурних форм. Такі майдани формувалися за типовими проектами, що підкреслювали уніфікацію радянського містобудівного мислення, орієнтованого на демонстрацію єдності суспільства та ідеологічної домінант держави [142, с. 49].

Однією з ключових особливостей радянського підходу була саме уніфікація міських просторів, завдяки якій створювалися однотипні, максимально відкриті та функціональні площі, пристосовані до проведення масових зібрань. Це зумовлювало знесення або суттєву реконструкцію історичних кварталів, а також ігнорування історичних, культурних та природних умов формування міста. Таким чином, відбулася зміна не лише фізичних характеристик простору, а й культурно-історичного змісту, що в подальшому сформувало суттєві виклики для сучасного містобудування.

У другій половині XX століття активна розбудова Івано-Франківська суттєво вплинула на характер взаємодії міського середовища з природними ландшафтами. Цей період відзначився масштабною житловою та промисловою забудовою, що зумовлювалося, насамперед, ідеологічними й економічними пріоритетами радянської містобудівної політики, орієнтованої на швидке й масове забезпечення населення житлом і розвиток промислових комплексів.

Однак подібна містобудівна практика часто здійснювалася без належного врахування екологічних особливостей місцевості, природних умов, гідрологічного режиму та специфіки ландшафту. Забудова охоплювала території вздовж річок, зокрема Бистриці Надвірнянської та Бистриці Солотвинської, а також заплавні землі й природні зелені зони, які історично відігравали важливу роль у підтриманні екологічної рівноваги міста.

Внаслідок ігнорування екологічних факторів виникали численні екологічні та просторові конфлікти. Забудова русел і прибережних зон річок призводила до зміни природних гідрологічних режимів, підтоплень, погіршення якості води, а також втрати цінних рекреаційних територій. Значною проблемою стало також скорочення площ природної рослинності, яке негативно вплинуло на якість міського середовища, погіршило мікрокліматичні умови та призвело до втрати ландшафтної привабливості окремих районів.

Особливо помітними ці наслідки були у зв'язку з будівництвом великих промислових зон, таких як промрайони Хриплин, Каскад, район заводу «Позитрон», «Автоливмаш», які вимагали великомасштабних інженерних втручань у природний ландшафт. Ці території часто розвивалися без належних захисних екологічних зон, буферних смуг і заходів з охорони навколишнього середовища, що посилювало екологічні ризики й конфлікти, погіршувало стан повітряного басейну, ґрунтів та поверхневих водних об'єктів.

З точки зору архітектурної науки, аналіз такого підходу до містобудування свідчить про серйозні недоліки радянської планувальної політики, яка переважно орієнтувалася на економічну доцільність, швидкість і масовість забудови, а не на екологічну стійкість та гармонійне поєднання урбанізованого середовища з природними ландшафтами. Науково обґрунтованим підходом у сучасних умовах є критичне переосмислення цих процесів, що передбачає ретельну оцінку негативних наслідків і пошук ефективних методів екологічної реабілітації територій, інтеграції забудови в ландшафт, відновлення порушених природних зв'язків і збереження цінних рекреаційних зон для майбутнього сталого розвитку міста.

Таким чином, радянський період архітектурно-просторового розвитку Івано-Франківська позначився масштабною трансформацією міського середовища через будівництво громадських споруд, реконструкцію центральних площ і вуличних просторів, а також активне освоєння прибережних і ландшафтно чутливих територій. Формування репрезентативних громадських просторів та зведення знакових об'єктів (театр, кінотеатр, поштамт, готель) відображали ідеологічні установки епохи, модерністські тенденції в архітектурі та прагнення до стандартизації. Водночас така політика часто ігнорувала екологічні аспекти, що спричинило деградацію природних зв'язків, втрату зелених зон і порушення гідрологічного режиму. У сучасних умовах це вимагає комплексної ревіталізації історичних просторів, ландшафтної реабілітації та впровадження принципів екологічно орієнтованого урбанізму.

2.4. Розбудова інфраструктури

Розвиток транспортної мережі Івано-Франківська у другій половині ХХ століття характеризувався активними процесами будівництва нових доріг, мостів та інтеграцією міста в регіональну транспортну систему. Ці зміни мали значний вплив на містобудівні, економічні та соціальні аспекти розвитку міста.

Значним досягненням цього періоду стало будівництво нових автомобільних шляхів і магістралей, які суттєво поліпшили внутрішньоміське сполучення, а також транспортні зв'язки з прилеглими районами й містами регіону. Найважливіші транспортні артерії, зокрема вулиці Галицька, Незалежності, Коновальця, Тисменицька, Хіміків, Набережна, були суттєво розширені або побудовані заново, що дозволило зв'язати центральні, житлові та промислові райони міста, покращивши транспортну доступність та ефективність міських зв'язків [77, с. 212].

Особливу увагу було приділено будівництву мостових споруд, які забезпечували зв'язок між окремими районами, розділеними природними перешкодами насамперед річками Бистрицею Надвірнянською і Бистрицею

Солотвинською. Нові мостові конструкції (зокрема, мости на вулицях Незалежності, Галицькій і Пасічній) стали важливими елементами міської транспортної мережі, покращуючи інтеграцію територій і сприяючи розширенню міських меж.

Важливою складовою транспортного розвитку стала інтеграція міста в регіональну та міжрегіональну транспортну систему. Розвиток і модернізація залізничної інфраструктури, прокладання нових залізничних гілок до промислових зон (зокрема Хриплина і району «Позитрон») значно посилили транспортні зв'язки Івано-Франківська з іншими містами Західної України та центральними регіонами країни. Це створило передумови для економічного зростання, посилило роль міста як важливого регіонального транспортного вузла, а також сприяло подальшій урбанізації та промислового розвитку регіону.

Однак разом з очевидними перевагами транспортного розвитку з'явилися й суттєві містобудівні та екологічні виклики. Нові дороги й мости, прокладені через історичні квартали або природні зони, нерідко порушували міську тканину, створюючи просторові конфлікти й екологічні проблеми. Розширення транспортних артерій іноді здійснювалось за рахунок історичної забудови або зелених зон, що викликало втрату історико-культурних цінностей та погіршувало екологічний стан прилеглих територій [129, с. 97].

Інженерна інфраструктура. У другій половині ХХ століття Івано-Франківськ пережив масштабний етап розвитку інженерної інфраструктури, що суттєво вплинуло на його подальший містобудівний розвиток, рівень комфорту та санітарно-гігієнічні умови проживання населення. У радянський період особливий акцент було зроблено на створенні централізованих систем водопостачання, каналізації та теплопостачання, що було характерним для містобудівної політики того часу, орієнтованої на масове житлове будівництво й індустріалізацію.

Будівництво централізованих мереж водопостачання та каналізації відбувалося відповідно до генеральних планів розвитку міста, розроблених у 1950–1970-х роках. Створення потужних централізованих систем дозволило

забезпечити водопостачанням нові житлові райони та промислові зони, а також вирішити гострі санітарні проблеми міста, що існували після Другої світової війни. Водозабірні споруди та насосні станції будувалися вздовж річок Бистриця Надвірнянська і Бистриця Солотвинська, що давало змогу організувати стабільне водопостачання для потреб міста. Централізовані каналізаційні мережі суттєво покращили санітарно-гігієнічні умови, що зменшило ризик виникнення епідеміологічних проблем та підвищило загальний рівень благоустрою міських територій [153, с. 315].

Важливим досягненням цього періоду стало також розширення централізованого теплопостачання, яке базувалося на будівництві котелень і теплових пунктів у нових житлових районах та модернізації старих опалювальних систем у центральній частині міста. Система централізованого опалення сприяла підвищенню житлового комфорту, однак одночасно створила низку технічних проблем, пов'язаних з енергоефективністю та втратами тепла через недосконалість теплоізоляції трубопроводів і технічних рішень, що використовувалися в радянський період.

Однак паралельно з розвитком централізованих мереж виникли суттєві проблеми щодо модернізації інженерної інфраструктури в історичній частині міста та старих житлових районах. Існуючі системи водопостачання та каналізації, прокладені ще в австро-угорський та польський періоди, виявилися застарілими, не відповідали вимогам щодо якості послуг, потребували значних фінансових і технічних ресурсів для ремонту та реконструкції. Нерідко такі мережі ставали джерелом аварійних ситуацій, що негативно впливало на комфортність проживання та екологічний стан міських територій. Крім того, інтеграція старих інженерних мереж із новими системами централізованого водо- і теплопостачання була складним технічним і фінансовим завданням, що часто залишалося нерозв'язаним [162, с. 112].

З позицій сучасної архітектурно-містобудівної науки аналіз розвитку інженерної інфраструктури радянського періоду є важливим для розуміння того, як централізовані системи, що створювалися за умов значних ресурсних

можливостей, водночас не враховували належним чином майбутні потреби з модернізації й реконструкції. Такий підхід створив передумови для серйозних технічних проблем, що проявилися вже в пострадянський період. Сьогодні важливим завданням є переосмислення радянського досвіду, впровадження сучасних енергоощадних технологій, розробка стратегій оновлення старих мереж та інтеграція інженерних систем різних періодів забудови, з урахуванням принципів сталого розвитку міського середовища.

Соціальна інфраструктура. У другій половині XX століття формування соціальної інфраструктури Івано-Франківська здійснювалося в контексті радянської містобудівної політики, орієнтованої на забезпечення населення стандартним набором соціальних послуг у межах житлових мікрорайонів. Це визначило масштабне будівництво об'єктів освітнього, медичного та культурно-побутового призначення.

Активна житлова забудова, що розгорнулася в місті з 1950-х років, супроводжувалася будівництвом численних нових шкіл, дитячих садків, лікарень та поліклінік. Такі заклади розташовувалися, як правило, в центрі житлових масивів, згідно з концепцією мікрорайонного планування. Це забезпечувало швидкий та безпечний доступ мешканців до необхідних послуг, що підвищувало соціальний комфорт життя. Нові школи та дошкільні заклади будувалися за типовими проектами, що дозволяло швидко вирішувати питання нестачі освітніх установ в умовах швидкого демографічного зростання міста. Однак типові проекти не завжди відповідали місцевим умовам, що іноді створювало функціональні та містобудівні конфлікти [175, с. 28].

Розвиток медичної інфраструктури в Івано-Франківську займав особливе місце у рамках загальної радянської містобудівної стратегії. Цей процес був спрямований на створення системи охорони здоров'я, здатної обслуговувати значну кількість населення міста, чисельність якого активно зростала внаслідок масової індустріалізації та житлового будівництва.

Центральним елементом новоствореної медичної інфраструктури стала Центральна міська клінічна лікарня на вулиці Мазепи, споруджена у 1960-х роках.

Цей медичний комплекс був спроектований і побудований згідно з типовими радянськими нормативами, що передбачали чітку функціонально-планувальну організацію лікарень, поділ на лікувальні, адміністративні й господарські зони та обов'язкову наявність достатньої кількості ліжко-місць для госпіталізації населення [121, с. 89]. Архітектурно-просторова організація комплексу включала низку корпусів, які були з'єднані критими переходами для забезпечення зручності переміщення медичного персоналу і пацієнтів. Будівлі були зведені в типовому модерністському стилі, з чіткими геометричними формами, великими вікнами і фасадами, що забезпечували належне природне освітлення та вентиляцію приміщень (Дод. Б, Іл. 2.25).

Ще одним важливим медичним закладом стала міська клінічна лікарня №1, по вулиці Матейки, 34 яка також сформувалася як типовий радянський багатопрофільний медичний комплекс, орієнтований на масове обслуговування. Її функціональна структура передбачала наявність кількох спеціалізованих відділень, серед яких терапевтичне, хірургічне, пологове та інфекційне. Лікарня була розрахована на значні потоки пацієнтів, що було передбачено при її проектуванні відповідно до нормативів щодо розміщення медичних установ відносно житлових масивів і доступності громадського транспорту (Дод. Б, Іл. 2.26).

Міська поліклініка №2 стала прикладом типової радянської поліклінічної установи, головною функцією якої було надання первинної медичної допомоги та амбулаторних послуг. Поліклініка мала чітко визначену просторову структуру, яка включала кабінети лікарів різних спеціальностей, діагностичні лабораторії, процедурні кабінети, фізіотерапевтичні відділення. Цей медичний заклад був зведений відповідно до стандартних проектів поліклінік того часу, що забезпечувало швидке будівництво та стандартизацію послуг, однак іноді не враховувало локальні потреби та специфіку міста.

Незважаючи на значні досягнення у формуванні медичної інфраструктури, типові радянські підходи до проектування та розміщення медичних закладів мали певні недоліки. Зокрема, типовий принцип проектування часто не дозволяв

враховувати специфічні місцеві умови, кліматичні особливості, архітектурні традиції, а також демографічні характеристики населення окремих районів міста. Крім того, швидке зростання населення і темпи будівництва житла нерідко випереджали розвиток медичної інфраструктури, що зумовлювало недостатню кількість медичних послуг, перевантаження лікарень і поліклінік та створювало певні соціальні труднощі для міського населення [124]. Водночас, попри суттєві досягнення, у нових житлових районах постійно виникали проблеми нестачі соціальної інфраструктури. Масове житлове будівництво, особливо в таких районах як БАМ, Пасічна, Каскад, було зорієнтоване переважно на кількісні показники зведення житла, тоді як будівництво шкіл, дитячих садків і медичних установ відбувалося з певним відставанням. Це призводило до надмірного навантаження на існуючі заклади освіти й охорони здоров'я, погіршувало якість послуг та створювало соціальну напругу серед мешканців. Особливо помітною була нестача місць у дитячих садках та школах у період найбільш інтенсивного житлового будівництва в 1970–1980-х роках.

З погляду сучасної архітектурної науки, аналіз розвитку соціальної інфраструктури Івано-Франківська в радянський період дозволяє виявити важливі особливості планувальної політики того часу. Незважаючи на чітку концепцію мікрорайонного планування та створення доступної соціальної інфраструктури, недоліком радянського підходу стала недостатня синхронізація темпів житлового будівництва із розвитком соціальних об'єктів, відсутність гнучких підходів до місцевих умов і специфіки районів, а також ігнорування демографічних та соціокультурних особливостей населення [80].

Сьогодні, використовуючи критичний аналіз досвіду радянського містобудування, важливим завданням є формування сучасних підходів до розвитку соціальної інфраструктури. Ці підходи повинні включати принципи комплексного й гармонійного розвитку житлових територій, забезпечення своєчасності та якості будівництва соціальних об'єктів, гнучкість у проектних рішеннях та активне залучення громадськості у процеси планування і розвитку міського середовища.

Таким чином, розвиток транспортної, інженерної та соціальної інфраструктури Івано-Франківська в радянський період став вагомим чинником трансформації міського простору, сприяючи інтеграції нових житлових і промислових районів. Централізовані мережі водопостачання, тепlopостачання та каналізації, а також розгалужена система доріг, мостів і соціальних закладів забезпечили базові потреби населення, проте водночас породили низку структурних і функціональних проблем. Недостатня синхронізація темпів забудови з розвитком інфраструктури, технічна застарілість мереж у центральній частині міста та перевантаження соціальних установ свідчать про обмеження радянської моделі планування. Сучасна урбаністика має на меті подолання цих викликів шляхом впровадження інноваційних, гнучких та орієнтованих на людину стратегій розвитку міського середовища.

2.5. Закономірності змін в архітектурі та просторі міста

У другій половині XX століття архітектурно-просторовий розвиток Івано-Франківська характеризувався низкою закономірностей, які були типовими для містобудівних процесів радянського періоду. В основі цих змін лежала політика централізованого планування, спрямована на швидке вирішення житлових і виробничих завдань шляхом уніфікації й стандартизації архітектурних рішень. Проаналізуємо детально основні тенденції розвитку.

Масова типізація будівель і зростання ролі мікрорайонів. У радянський період однією з провідних тенденцій у містобудуванні Івано-Франківська стала масова типізація будівель, що тісно пов'язувалася зі зростанням ролі мікрорайонів як основних структурних одиниць міста. Ця тенденція відповідала загальнодержавній політиці, спрямованій на оперативне розв'язання житлової проблеми шляхом широкого використання типових проектів, що дозволяли будувати швидко, у великих обсягах і з мінімальними економічними витратами.

Типізація стала логічним наслідком переходу до індустріального домобудування, яке активно впроваджувалося в Івано-Франківську починаючи з

1950-х років. Першим масштабним проявом типізації стали так звані «хрущовки» – п'ятиповерхові панельні будинки з невеликими квартирами, побудовані за типовими проектами. Цей тип житла був максимально спрощений, стандартизований і характеризувався одноманітністю архітектурних форм. Незважаючи на низьку архітектурно-естетичну якість, саме ці будівлі дали змогу швидко вирішити гострі питання житлової нестачі у післявоєнні роки [60].

Згодом, у 1970–1980-х роках, розвиток масового типового будівництва набув ще більших масштабів у зв'язку з будівництвом великопанельних багатоповерхівок (9–12 поверхів). Такі житлові будинки були типовими за конструктивною схемою, плануванням, архітектурними формами та оздобленням фасадів. Типові проекти застосовувалися повсюдно, незалежно від особливостей міста чи його історико-культурного контексту. Через це нові житлові райони Івано-Франківська, зокрема БАМ, Пасічна, Каскад, набули вигляду одноманітних житлових кварталів, які важко було розрізнити за архітектурним стилем чи функціональними ознаками [146].

Мікрорайон, що став ключовою структурною одиницею міста в цей період, проєктувався за чіткими стандартами і нормами радянського містобудування. Концепція мікрорайону полягала в тому, щоб забезпечити населення необхідними соціальними послугами в межах комфортної пішохідної доступності. Структура типового мікрорайону включала житлові будинки, школи, дитячі садки, продуктові магазини, заклади охорони здоров'я та інші об'єкти соціальної інфраструктури. Житлова забудова організовувалася довкола внутрішніх дворів, де розташовувалися дитячі та спортивні майданчики, що мало забезпечити мешканцям повсякденний комфорт [89].

Незважаючи на продуману планувальну концепцію, типова забудова та надмірна стандартизація мали й негативні наслідки. Масова типізація призвела до зниження архітектурно-естетичної цінності міських районів, створила візуальну одноманітність та втрату локальної ідентичності. Крім того, економія на матеріалах, зниження площі квартир та спрощення архітектурних рішень

призводили до погіршення якості житлового середовища і низького рівня комфорту життя мешканців.

Інтеграція громадських і промислових функцій у міське середовище.
Інтеграція громадських і промислових функцій у міське середовище Івано-Франківська в радянський період була характерною тенденцією, що відображала загальні принципи радянського містобудування, зорієнтованого на створення комплексних міських структур, які поєднували житло, соціальну сферу та виробництво в єдиному міському просторі.

Активний розвиток промисловості, який став пріоритетним напрямом у післявоєнні роки, зумовив виникнення численних промислових зон. Найбільшими стали райони Хриплин, Каскад, Пасічна та зони навколо великих підприємств, таких як «Автоливмаш», «Позитрон», локомотиворемонтний завод, арматурний завод, завод тонкого органічного синтезу. Ці промислові комплекси не лише визначили виробничий профіль міста, а й суттєво вплинули на просторове й соціальне його формування [170].

Інтеграція громадських і промислових функцій проявилася у створенні біля великих підприємств соціально-побутової інфраструктури, необхідної для забезпечення робітників і їхніх родин. Поряд із промисловими об'єктами зводилися житлові будинки, гуртожитки, школи, дитячі садки, заклади культури й відпочинку, торговельні заклади. Виникали комплекси з повноцінною соціальною інфраструктурою, які давали змогу працівникам підприємств максимально комфортно поєднувати роботу, побут і дозвілля.

Характерним прикладом такої інтеграції є район заводу «Позитрон», де довкола потужного підприємства електронної промисловості сформувався цілісний житлово-промисловий комплекс, який включав багатоповерхові житлові масиви, школи, дитячі садки, торгові центри й заклади культури, такі як кінотеатри та Будинки культури. Подібний принцип був використаний і в Хриплині, де навколо підприємства «Автоливмаш» також сформувалося середовище з житловими будинками і громадською інфраструктурою, що дозволяло ефективно організовувати життя і працю місцевого населення.

Водночас така інтеграція не завжди була успішною і призводила до серйозних екологічних і соціальних наслідків. Наближеність великих промислових підприємств до житлових районів часто ставала причиною екологічних конфліктів, пов'язаних із забрудненням повітря, ґрунтів та водних ресурсів, що значно знижувало якість життя населення [24 с. 301]. Окрім того, промислове виробництво створювало додаткове навантаження на транспортну та інженерну інфраструктуру, яка не завжди була належним чином підготовлена до таких навантажень, що погіршувало загальний стан міського середовища [134, с. 125].

З наукової точки зору, аналіз цієї тенденції дає змогу визначити як позитивні, так і негативні аспекти радянського підходу до інтеграції промисловості й міського простору. З одного боку, цей підхід створив ефективні виробничі та соціальні комплекси, що сприяли зручності й раціональному використанню простору. З іншого боку, ігнорування екологічних і містобудівних обмежень призвело до значних проблем, які проявилися вже в пострадянський період і потребують сьогодні серйозного переосмислення.

Проблеми та виклики. У радянський період у процесі реалізації масштабних містобудівних проєктів Івано-Франківськ зіткнувся з низкою проблем і викликів, серед яких найгострішими стали ігнорування історичної спадщини та дефіцит індивідуальних архітектурних рішень. Ці аспекти суттєво вплинули на формування архітектурного обличчя міста та зумовили подальші містобудівні й архітектурні конфлікти [123].

Ігнорування історичної спадщини при реалізації нових проєктів. Однією з ключових проблем радянського періоду містобудівного розвитку Івано-Франківська стала недостатня увага до збереження історико-культурної спадщини, що призвело до значних втрат в архітектурно-просторовій структурі міста. Івано-Франківськ формувався впродовж кількох історичних періодів від часів його заснування у XVII столітті родиною Потоцьких через австрійський та польський періоди до радянської доби і характеризувався багатошаровістю культурних традицій, архітектурних стилів та унікальною міською структурою.

Проте в умовах радянського централізованого планування ідеологічні, економічні та технологічні чинники стали визначальними, а питання охорони та збереження історичної забудови не лише не були пріоритетними, а часто свідомо ігнорувалися [148, с. 198].

У повоєнні десятиліття, під час активної реконструкції та модернізації міста, відбулося радикальне втручання в історичну тканину центральних районів. Це проявилось у знесенні історичних будівель, що не відповідали новим нормативним вимогам або перешкоджали реалізації проєктів широких магістралей і нових громадських просторів. Зокрема, у ході прокладання або розширення таких магістралей, як вулиці Галицька, Незалежності, Коновальця, було зруйновано численні історичні квартали, втрачені автентичні архітектурні комплекси, що формували характерний образ міста [8 с. 59]. Під час цих масштабних перебудов було знищено або кардинально змінено цінні з погляду історії архітектури об'єкти XVII–XIX століть, такі як характерні житлові будинки, історичні фасади, внутрішні подвір'я, комплекси торгових і ремісничих споруд. Таке втручання призвело до безповоротної втрати цілісності міської тканини і значного ослаблення її історико-культурної ідентичності.

В основі таких дій лежала ідеологічна установка радянської влади, згідно з якою старе місто асоціювалося з минулим, яке необхідно було витіснити і замінити «новим соціалістичним містом». Прагнення швидко створити новий образ міста, який би відповідав ідеологічним принципам соціалістичного реалізму та модернізму, призводило до руйнування або значного спрощення архітектурних форм історичних будівель, спотворення їх первісних пропорцій та декоративних елементів. Крім того, старі історичні квартали, які могли бути реконструйовані з урахуванням автентичних особливостей, часто перебудовувалися за типовими проєктами, характерними для масового житлового будівництва 1950–1980-х років.

Однією з найгостріших втрат цього періоду стало перетворення історичної площі ринок першопочаткового громадського та торгового центру Івано-Франківська на типову радянську репрезентативну площу з ідеологічними

акцентами, що значно зменшило її автентичність та історичну цінність. Втрата оригінальної забудови площі призвела до порушення історичних візуальних зв'язків, зникнення автентичних силуетів міської забудови, спрощення й уніфікації візуального образу центральної частини міста.

Це призвело до серйозних наслідків, серед яких зниження туристичної привабливості, втрати потенціалу історичних територій як культурних, соціальних і економічних ресурсів. Сьогодні такі просторові трансформації радянського періоду потребують ґрунтовного наукового аналізу, розроблення стратегій ревіталізації історичних зон, що мають бути орієнтовані на часткове повернення автентичних характеристик історичного міського середовища.

Таким чином, із позиції сучасної містобудівної науки можна констатувати, що ігнорування історико-культурної спадщини в радянський період завдало значної шкоди архітектурно-просторовій структурі Івано-Франківська. Цей історичний досвід є важливим для розроблення та реалізації сучасних підходів до архітектурного планування та управління міським середовищем. Сучасна містобудівна практика має базуватися на уважному збереженні історичних шарів, гармонійному поєднанні історичної забудови з новими архітектурними рішеннями, а також активному використанні історико-культурного потенціалу міста для забезпечення його сталого розвитку та збереження архітектурної ідентичності [129, с. 97].

Дефіцит індивідуальних архітектурних рішень. Однією з визначальних проблем містобудівної практики радянського періоду в Івано-Франківську став помітний дефіцит індивідуальних архітектурних рішень. Домінування типової забудови було прямим наслідком централізованого планування, орієнтованого на швидке вирішення житлової проблеми, яка гостро постала перед радянськими містами у післявоєнний період. Масове впровадження типових проєктів, зумовлене економічною доцільністю та вимогами максимального скорочення витрат, призвело до формування міського середовища, яке вирізняється одноманітністю, естетичною монотонністю й низьким рівнем архітектурної виразності.

Унаслідок реалізації таких підходів, великі житлові райони міста, зокрема БАМ, Пасічна, Каскад, набули однотипного характеру забудови, яка складалася з ідентичних за об'ємно-просторовими характеристиками панельних та цегляних будинків. Архітектура цих мікрорайонів формувалася на основі декількох типових серій житлових будівель, які багаторазово повторювалися в міському просторі, створюючи візуально одноманітний і позбавлений чітких композиційних акцентів ландшафт. Планувальні рішення таких будинків зазвичай були спрощені й стандартизовані, що не дозволяло враховувати локальні особливості, природні умови або специфіку конкретних територій.

Важливим негативним фактором також стала поширена практика типового проектування в громадській сфері. Це проявилось у будівництві шкіл, дитячих садків, закладів культури, лікарень і навіть адміністративних споруд за стандартними проектами, без урахування місцевих культурних традицій, історичних особливостей чи природних умов місцевості. Наприклад, типові освітні та медичні установи мали аналогічні планувальні схеми і просторові рішення, що не відповідали унікальним потребам міста та його населення. Подібна уніфікація громадських об'єктів призводила до втрати локальної ідентичності й формувала психологічно дискомфортне середовище, позбавлене просторових орієнтирів і архітектурних акцентів [150, с.119].

В умовах дефіциту індивідуальних архітектурних рішень посилилися також негативні естетичні наслідки, пов'язані з низькою якістю будівельних матеріалів та мінімізацією архітектурно-декоративних засобів. Внаслідок економії ресурсів, типовий житловий фонд часто характеризувався поганою звуко- і теплоізоляцією, неякісною зовнішньою обробкою та обмеженою варіативністю фасадних рішень, що ще більше поглиблювало проблему візуальної монотонності міських просторів.

З позиції сучасної архітектурної науки, подібна практика масової типізації та ігнорування індивідуальних рішень не лише знизила загальну якість міського середовища, а й створила низку довготривалих містобудівних проблем. Сучасні містобудівники і архітектори стикаються з серйозними викликами щодо

переосмислення та реновації цих територій, що вимагає значних ресурсів і нових підходів до містобудівного планування.

Для вирішення цих завдань необхідно ретельно проаналізувати негативний досвід типового проектування радянського періоду та активно впроваджувати в сучасну практику принципи індивідуалізації архітектурних рішень. Сучасні проєктні рішення мають базуватися на уважному врахуванні локального контексту, історичних, культурних, кліматичних і природних умов. Важливою складовою сучасного містобудівного підходу виступає формування унікальних і індивідуалізованих громадських просторів та житлових середовищ, які не лише відповідають функціональним і соціальним запитам мешканців, але й сприяють укріпленню локальної ідентичності, підвищенню якості урбаністичного середовища та рівня просторового комфорту.

Соціально-економічні наслідки. Соціально-економічні трансформації Івано-Франківська у другій половині XX століття були значною мірою визначені активними процесами індустріалізації, що безпосередньо вплинули на демографічну ситуацію та міське середовище. Аналіз цих наслідків з наукової точки зору дозволяє глибше зрозуміти характер міста та виявити ті тенденції, що сформували його сучасну соціально-економічну структуру [111, с. 159].

Зростання населення міста завдяки індустріалізації. Одним із ключових соціально-економічних наслідків розвитку Івано-Франківська у радянський період стало значне збільшення чисельності населення, зумовлене масштабними процесами індустріалізації. Ця тенденція чітко проявилася в післявоєнні десятиліття, особливо активізувавшись у період з 1960-х до кінця 1980-х років, коли місто стало потужним індустріальним центром Західної України [119, с. 115].

Індустріалізація Івано-Франківська була частиною загальносоюзної політики, що мала на меті забезпечити швидкий промисловий розвиток регіонів із низьким рівнем урбанізації та економічної активності. Впродовж кількох десятиліть у місті було створено низку потужних підприємств різних галузей промисловості, таких як електронна («Позитрон», радіозавод), машинобудівна

(«Автоливмаш», локомотиворемонтний завод, 63-й котельно-зварювальний завод), хімічна (завод тонкого органічного синтезу), легка і харчова (меблева фабрика, м'ясокомбінат, хлібокомбінат). Ці підприємства вимагали значних трудових ресурсів, що спричинило інтенсивні міграційні процеси [130, с. 40].

Робочі місця, які створювалися на нових підприємствах, залучали значну кількість населення з прилеглих сільських територій, інших областей України та навіть різних куточків Радянського Союзу. Активний приплив робочої сили стимулював швидке збільшення чисельності населення міста. Так, якщо на кінець 1940-х років населення Івано-Франківська становило приблизно 60 тисяч осіб, то вже до кінця 1980-х років ця цифра перевищила 200 тисяч мешканців. Таким чином, лише за кілька десятиліть населення міста зросло більш ніж у три рази, що стало надзвичайним демографічним явищем в умовах того часу [154, с. 67].

Це різке збільшення населення мало низку значних наслідків для міста. З одного боку, місто отримало потужний поштовх до економічного розвитку, зростання рівня зайнятості, створення нових робочих місць, поліпшення соціально-економічних показників життя мешканців. З іншого боку, стрімке зростання населення призвело до низки серйозних проблем. Передусім виникла гостра потреба в забезпеченні людей житлом. Типове будівництво житлових кварталів (хрущовок, великопанельних багатоповерхівок), яке стало домінуючим типом житла, хоч і дозволило швидко вирішити житлову проблему, проте супроводжувалося значним зниженням комфорту та якості житла.

Окрім житлових проблем, місто зіткнулося із суттєвим перевантаженням соціальної інфраструктури – освітніх закладів, дитячих садків, медичних установ, громадського транспорту. Незважаючи на будівництво нових шкіл, лікарень і дитячих садків, соціальна інфраструктура виявилася недостатньою, аби повністю задовольнити потреби населення, яке стрімко зростало. Це призводило до перевантаження об'єктів інфраструктури, погіршення якості надання послуг, утворення значних черг і загального зниження рівня соціального комфорту [158, с. 239].

Ще одним серйозним наслідком різкого зростання чисельності населення стала проблема екологічного навантаження на міське середовище. Масове будівництво промислових підприємств, недостатнє планування природоохоронних заходів, а також значний приріст кількості транспортних засобів і збільшення обсягів комунальних відходів створили негативні екологічні наслідки, зокрема забруднення повітря, водойм, ґрунтів, що погіршило загальні умови життя.

Отже, з наукової точки зору, можна констатувати, що зростання населення Івано-Франківська, спричинене радянською індустріалізацією, мало складні і неоднозначні соціально-економічні наслідки. Цей досвід є важливим для сучасних містобудівних досліджень, оскільки дозволяє краще зрозуміти взаємозв'язки між економічним розвитком, демографічними процесами і якістю міського середовища. Сучасна архітектурно-містобудівна практика повинна враховувати ці історичні уроки, орієнтуватися на сталий розвиток, який передбачає баланс між економічним зростанням, соціальною інфраструктурою, екологічною безпекою та комфортністю умов проживання.

Формування міського середовища, орієнтованого на колективні потреби. Одним із найбільш характерних соціально-економічних наслідків містобудівних процесів радянського періоду стало формування нового типу міського середовища, яке було орієнтоване насамперед на колективні потреби та суспільні функції. Це було тісно пов'язано з ідеологічною концепцією соціалізму, в основі якої лежав принцип пріоритету колективних цінностей над індивідуальними. Відповідно, містобудівні рішення цього періоду мали на меті створити просторові умови, що сприяли колективному способу життя, спільній праці, відпочинку і соціальній взаємодії.

Цей принцип найяскравіше втілювався в плануванні громадських просторів Івано-Франківська, що в радянські часи набули великого значення як простори колективного використання. Відповідно до радянської містобудівної практики, у місті почали активно формуватися великі площі, широкі проспекти, парки і сквери, які були запроєктовані спеціально для проведення масових заходів —

демонстрацій, мітингів, святкових зібрань. Зокрема, знаковою стала реконструкція історичної площі Ринок, що перетворилася з традиційного міського торгового центру на репрезентативний простір, призначений для масштабних громадських зібрань і маніфестацій. Іншим характерним прикладом цього підходу стала трансформація площі Перемоги (нині – Вічевого майдану) – масштабного відкритого простору, оточеного монументальною архітектурою, який слугував для проведення ідеологічних заходів, парадів та масових святкувань. Архітектура таких просторів вирізнялася строгими геометричними формами, масштабністю, симетрією та чітким функціональним зонуванням, яке сприяло легкому управлінню потоками людей під час масових заходів.

Орієнтація на колективні потреби також чітко проявилася в архітектурно-просторовій структурі нових житлових районів, що будувалися в Івано-Франківську у 1960–1980-х. Ці райони проєктувалися за принципом мікрорайонів, який передбачав створення самодостатніх житлових комплексів із розвиненою соціальною інфраструктурою: школами, дитячими садками, поліклініками, торговельними закладами, бібліотеками, клубами, спортивними об'єктами, парками та зеленими зонами. Інфраструктура мікрорайонів була орієнтована на створення умов для максимальної доступності громадських закладів у межах пішохідної доступності, що мало стимулювати соціальну взаємодію та створювати комфортні умови для колективного способу життя.

Проте разом із позитивними сторонами, що полягали в забезпеченні базових соціальних потреб населення, такий підхід мав і низку негативних наслідків. Пріоритет масовості та уніфікації спричинив появу одноманітного, стандартизованого середовища, яке не враховувало індивідуальних особливостей, історико-культурних традицій і локальних відмінностей. Типова забудова та однакові планувальні рішення призводили до втрати локальної ідентичності, спрощення естетики та зменшення архітектурної виразності, що негативно впливало на формування комфортного психологічного середовища для мешканців. Жителі таких районів часто відчували брак індивідуальності та

емоційної прив'язаності до простору, оскільки він був позбавлений чітких просторових орієнтирів та культурних асоціацій.

Крім того, надмірна концентрація на суспільних функціях і колективних заходах призводила до недостатньої уваги до приватних потреб, зокрема створення комфортних умов індивідуального проживання, інтимності та приватності простору. Це згодом спричинило низку соціальних проблем, таких як психологічна напруженість, анонімність у міському просторі, втрата соціальних зв'язків на локальному рівні.

Таким чином, формування міського середовища, орієнтованого на колективні потреби, стало одним із найбільш характерних і неоднозначних аспектів радянського містобудування в Івано-Франківську. З погляду сучасних містобудівних підходів, цей досвід є надзвичайно цінним, оскільки він демонструє необхідність пошуку балансу між суспільними й індивідуальними потребами у плануванні міського простору. У сучасних умовах важливо переосмислити цей досвід, враховуючи не тільки потребу у забезпеченні колективних функцій, але й важливість збереження локальної ідентичності, індивідуалізації середовища і створення комфортних умов для життя, які відповідають реальним соціальним, культурним та історичним особливостям міста [175, с.31].

Науковий аналіз соціально-економічних наслідків. Науковий аналіз дає змогу констатувати, що, незважаючи на економічні переваги індустріалізації та збільшення чисельності населення, радянський період розвитку Івано-Франківська призвів до значних соціальних викликів. Серед них – недостатня увага до комфортності та якості житлового середовища, перевантаження соціальних і транспортних мереж, а також соціокультурні конфлікти через значну міграцію населення [119, с. 114].

У сучасному контексті досвід радянської індустріалізації та формування середовища на основі колективних потреб вимагає уважного переосмислення. Нові підходи повинні орієнтуватися на баланс між економічною ефективністю, соціальними вимогами і якістю життя населення. Необхідно активно

впроваджувати принципи стійкого розвитку, забезпечувати індивідуалізацію міського простору, зберігати культурну та історичну спадщину й розвивати соціальну інфраструктуру з урахуванням сучасних потреб мешканців міста.

Таким чином, радянський період, незважаючи на економічні досягнення і масштабні соціальні трансформації, залишив місту складну спадщину, яка вимагає зваженого наукового підходу для її розуміння, переоцінки і вирішення актуальних соціально-економічних та архітектурно-містобудівних завдань сучасності.

З урахуванням проаналізованої інформації, можемо зробити такі висновки:

- позитивні зміни, такі як збільшення житлового фонду та створення нової інфраструктури;
- негативні наслідки, включаючи втрату історичної ідентичності та погіршення екологічного стану.

Висновки до Розділу 2

Житлова та промислова забудова радянського періоду відіграла ключову роль у формуванні сучасного архітектурно-просторового середовища Івано-Франківська. Ці трансформації дали змогу подолати післявоєнну житлову кризу, забезпечити розвиток інженерної інфраструктури та розширити територіальні межі міста. Разом із тим, наслідками таких змін стали втрата історико-архітектурної спадщини, домінування типової забудови, зниження естетичної якості міського простору та поява екологічно проблемних зон.

У 1940–1950-х роках головним напрямом містобудівної політики було відновлення центральної частини міста після руйнувань Другої світової війни. Було здійснено масштабні реставраційно-відбудовчі роботи, однак через пріоритет оперативного житлового забезпечення частково втрачено історичну автентичність середовища. У цей період формувався архітектурний стиль, що відповідав соціалістичному реалізму, з елементами неокласицизму та ампіру.

Створені в цей час репрезентативні ансамблі й досі зберігають містобудівну домінанту в структурі центральних вулиць.

З кінця 1950-х років, відповідно до постанови 1955 року про усунення архітектурних «надмірностей», відбулося масове впровадження типового панельного будівництва. Це забезпечило швидке вирішення житлової проблеми, проте спричинило серйозні наслідки: архітектурну уніфікацію, втрату локальної ідентичності та пониження якості житлового середовища. Концепція мікрорайонів із включенням основних елементів соціальної інфраструктури (школи, садки, торгові заклади) забезпечила базовий рівень урбаністичної зручності, але не враховувала необхідності формування якісного публічного простору.

У 1960–1980-х роках масштабне великопанельне будівництво в районах БАМу, Пасічної, Каскаду сприяло територіальному зростанню міста, але водночас закріпило тенденції до просторової монофункціональності, слабкої індивідуалізації забудови та недостатньої соціальної інтеграції. Типові проекти обмежували архітекторів у творчості, що знижувало якість середовища як з естетичної, так і з соціально-функціональної точки зору.

Низька архітектурна якість та моральне старіння житлових масивів, відсутність модернізованої інфраструктури та деградація громадських просторів на сьогодні потребують комплексних реноваційних заходів. У цьому контексті особливого значення набуває ревіталізація житлових мікрорайонів, підвищення архітектурної виразності та покращення умов проживання.

Промисловий розвиток радянського періоду супроводжувався формуванням великих індустріальних зон із чітким функціональним зонуванням та типовою архітектурою. Внесок промисловості у соціально-економічне зростання був безсумнівним, однак утворені виробничі території з часом стали факторами деструкції міської структури: вони утворили урбаністичні розриви, спричинили екологічне навантаження та сприяли фрагментації міського простору.

Отже, оцінка радянського періоду розвитку Івано-Франківська демонструє складний комплекс як позитивних, так і негативних наслідків, що вплинули на

сучасний вигляд та стан міста. З одного боку, суттєвий приріст житлового фонду, соціальної та інженерної інфраструктури дозволив місту суттєво розширитися і задовольнити базові соціальні потреби населення. З іншого виникли серйозні проблеми, пов'язані з екологією, якістю архітектурного середовища та збереженням історичної спадщини.

З наукової позиції, врахування цих уроків має принципове значення для формування нових стратегій містобудівного розвитку Івано-Франківська. Подальші дослідження повинні концентруватися на пошуку ефективних механізмів подолання негативних наслідків радянського періоду, зокрема щодо ревіталізації історичного центру, підвищення якості міського середовища, забезпечення екологічної безпеки та впровадження сучасних архітектурних і планувальних рішень, орієнтованих на сталий і гармонійний розвиток міста в майбутньому.

Сучасний стан радянської спадщини вимагає нових стратегій просторового розвитку. Необхідно інтегрувати застарілі житлові та промислові райони в загальну структуру міста, впроваджуючи принципи сталого розвитку, багатофункціональності, адаптивного повторного використання та підвищення комфортності життєвого простору.

Таким чином, аналіз трансформацій у структурі Івано-Франківська в радянський період дає змогу сформулювати комплексне бачення причин сучасних урбаністичних викликів та визначити орієнтири для просторового переосмислення спадщини модерністської доби.

РОЗДІЛ 3

РЕКОМЕНДАЦІЇ ТА ПЕРСПЕКТИВИ РОЗВИТКУ, ЗБЕРЕЖЕННЯ Й ВИКОРИСТАННЯ РАДЯНСЬКОЇ СПАДЩИНИ

3.1 Принципи реформування та розвитку міста у нових соціокультурних і просторових умовах

В умовах пострадянської трансформації Івано-Франківськ набуває характеру динамічної та відкритої містобудівної системи, яка зазнає істотних змін під впливом нових соціально-економічних, політичних та культурних чинників. Наукове осмислення цих процесів дозволяє виокремити фундаментальні стратегічні орієнтири розвитку міста, які базуються на засадах сталості, екологічності, індивідуалізації архітектурних рішень, збереження історичної спадщини та активної участі місцевої громади.

Сучасна урбаністична парадигма передбачає перехід від уніфікованого, централізованого планування радянського періоду до формування індивідуалізованого міського середовища. Містобудівна стратегія пострадянського Івано-Франківська полягає в пошуку унікальних архітектурних і просторових рішень, здатних підкреслити історичну та культурну ідентичність міста. Це означає відмову від масового типового будівництва на користь індивідуальних проектів реконструкції, ревіталізації та нового будівництва, які враховують локальні особливості, традиції та історико-культурний контекст.

Важливим стратегічним напрямом є інтеграція радянської архітектурної та містобудівної спадщини в сучасну міську тканину [166, с. 200]. Наукове переосмислення радянської спадщини дає змогу розглядати її як важливий ресурс для розвитку міста. Підхід до збереження та ревіталізації таких об'єктів, як завод «Промприлад», кінотеатр «Космос», драматичний театр ім. І. Франка, спрямований на надання їм нових соціальних функцій, що відповідають сучасним потребам громади. Завдяки такому підходу радянська спадщина стає важливим

елементом ідентичності та просторової структури міста, забезпечуючи його культурну неповторність [163, с. 97].

Концепція компактного міста з поліцентричною структурою є ще одним ключовим стратегічним орієнтиром пострадянського розвитку Івано-Франківська. Вона передбачає формування децентралізованої мережі локальних центрів у різних частинах міста, які могли б забезпечити потреби мешканців у сфері послуг, комерції, культури й дозвілля без необхідності постійних міграцій до історичного центру. Такий підхід дозволяє оптимізувати транспортну систему, скоротити навантаження на комунікації та сприяє підвищенню комфортності міського середовища. Особливої актуальності цей підхід набуває щодо житлових районів радянського періоду, які можуть бути трансформовані у самодостатні, комфортні та соціально активні простори [26].

Екологізація міського середовища як принцип сталого розвитку є необхідною умовою для сучасного містобудування. Радянський етап розвитку Івано-Франківська супроводжувався активним освоєнням нових територій, інтенсивною індустріалізацією та відповідним навантаженням на екологічні системи [165, с. 33]. У пострадянський період міська стратегія передбачає поступове зменшення техногенного навантаження, модернізацію існуючих виробництв, створення зелених зон, рекреаційних коридорів та екологічних буферів, що дозволить забезпечити сталий розвиток та покращити якість життя населення. Особлива увага приділяється переорієнтації постіндустріальних територій на нові екологічно безпечні функції з активним використанням сучасних технологій [169, с. 30].

Важливим стратегічним орієнтиром пострадянського містобудування є активізація громадської участі в ухваленні рішень щодо міського простору. У радянський період архітектурні та містобудівні рішення приймалися централізовано, практично без залучення громадськості. У нових умовах пострадянської реальності відбувається посилення ролі мешканців міста у визначенні напрямів розвитку територій, обговоренні реконструкції значущих архітектурних та містобудівних об'єктів. Залучення громади здійснюється шляхом

впровадження інструментів публічних консультацій, громадських слухань, воркшопів та інших форм участі, які дають можливість врахувати потреби й очікування мешканців міста, забезпечуючи соціальну справедливість та підвищуючи ефективність реалізації міських проєктів.

Отже, місто як динамічна система в умовах пострадянського періоду потребує комплексного, багатофакторного і міждисциплінарного підходу до стратегічного розвитку. Аналіз сучасних процесів дозволяє стверджувати, що формування нових соціокультурних та просторових умов розвитку Івано-Франківська має базуватись на збереженні та переосмисленні радянської спадщини, екологізації міського середовища, посиленні ролі громади у прийнятті рішень, впровадженні поліцентричної та компактної моделі міста, а також на широкому застосуванні індивідуальних архітектурних рішень.

Такий підхід створює передумови для формування комфортного, збалансованого та культурно багатого міського середовища, здатного адекватно реагувати на сучасні соціально-економічні виклики та перспективи майбутнього розвитку.

У сучасному архітектурно-містобудівному дискурсі переосмислення радянської архітектурної спадщини набуває особливого значення як процес, спрямований на інтеграцію спадку минулого у просторову ідентичність міста. Радянський період, що охоплює значну частину XX століття, залишив по собі чітко визначений архітектурний шар, який є невід'ємною складовою сучасного урбаністичного ландшафту Івано-Франківська.

З наукової точки зору переосмислення радянської спадщини передбачає критичний аналіз та переоцінку тих архітектурних та містобудівних принципів, які були сформовані в умовах тоталітарної ідеології та централізованого планування. Незважаючи на політичну й ідеологічну обумовленість, чимало радянських об'єктів, таких як драматичний театр ім. Івана Франка, кінотеатр «Космос», готель «Україна», будинок культури залізничників (Муніципальний центр дозвілля) та ряд промислових об'єктів («Позитрон», «Автоливмаш»), мають

значну історико-культурну та архітектурну цінність, яка заслуговує на збереження та інтеграцію в сучасне містобудівне середовище [47, с.90].

Сучасне переосмислення радянської архітектури Івано-Франківська передбачає не лише збереження фізичних об'єктів, але й формування нового смислового контексту їхнього використання, де ідеологічна складова минулого трансформується у нові соціокультурні функції. Таким чином, архітектурна спадщина радянського періоду розглядається як ресурс для розвитку міста, здатний формувати унікальну локальну ідентичність, що вирізняє Івано-Франківськ серед інших міст регіону та України загалом [79, с. 10].

Однією з важливих наукових стратегій переосмислення радянської спадщини є її адаптивне повторне використання (*adaptive reuse*). Цей підхід передбачає надання історичним будівлям радянського періоду нових функцій, які відповідають актуальним потребам сучасного міста. Наприклад, ревіталізація території заводу «Промприлад», де промислова архітектура радянського періоду трансформується в креативний простір з культурно-мистецькими, освітніми та інноваційними функціями, є успішним прикладом реалізації такої стратегії.

Іншим важливим аспектом переосмислення є застосування методів історико-культурної інтерпретації радянської спадщини, що передбачає створення нових символічних і культурних значень. Це дозволяє не тільки зберегти архітектурні споруди, але й сприяє формуванню сучасної соціокультурної свідомості містян. Зокрема, мистецькі інтервенції, проведення культурних подій та інтеграція сучасного мистецтва у простір радянських будівель сприяють зміні сприйняття громадою минулого, створюючи можливості для діалогу між різними поколіннями містян.

Архітектурна ідентичність міста сьогодні формується на перетині історичної спадщини та сучасних тенденцій містобудування. У цьому контексті радянська архітектура, яка донедавна сприймалася як «проблемна» спадщина, нині розглядається як складова багатошарової культурної пам'яті міста. Завдяки цьому Івано-Франківськ має шанс створити унікальну та пізнавану урбаністичну

ідентичність, яка сполучає у собі різноманітні історичні епохи, включаючи радянський період, переосмислений крізь призму сучасності.

Науковий підхід до переосмислення радянської архітектурної спадщини має базуватися на її комплексному аналізі, інтеграції в сучасне міське середовище та формуванні нових смислів, що враховують соціокультурні запити сучасного суспільства. Таке переосмислення дозволяє не тільки зберегти автентичність та ідентичність міста, але й створити передумови для сталого та гармонійного розвитку Івано-Франківська в умовах сучасних соціокультурних трансформацій.

Важливою складовою сучасних містобудівних стратегій, орієнтованих на довготривалу життєздатність і комфортність міського середовища, є інтеграція радянської архітектурної спадщини в політику сталого міського розвитку Івано-Франківська. Науковий підхід до цього питання передбачає системний аналіз можливостей використання наявних ресурсів історичної спадщини радянського періоду задля створення сучасного, екологічно збалансованого та соціально-економічно ефективного міського простору.

З точки зору сталого розвитку міста, радянська архітектурна спадщина має значний потенціал завдяки своїм масштабам, просторовим ресурсам, наявності інфраструктури та розвиненим транспортним зв'язкам. Збереження і повторне використання будівель цього періоду, замість їх знесення та заміщення новобудовами, відповідає принципам сталого розвитку, оскільки дозволяє знизити екологічні витрати, зменшити будівельні відходи та суттєво скоротити витрати ресурсів, необхідних для нового будівництва.

Науковий аспект інтеграції радянської спадщини в стратегію сталого розвитку включає в себе концепцію адаптивного використання (adaptive reuse). Цей підхід передбачає надання історичним промисловим та громадським будівлям радянського періоду нових функцій, які відповідають актуальним потребам громади. У практичній площині це реалізується через створення на базі старих заводів (наприклад, «Промприлад») сучасних інноваційних хабів, культурних і креативних центрів, громадських просторів, а також об'єктів освітньої, соціальної та комерційної інфраструктури. Такий підхід дає змогу не

лише зберегти автентичність історичної спадщини, але й забезпечити економічну стійкість міста завдяки створенню нових робочих місць, залученню інвестицій, розвитку туризму й культури [36].

Важливим аспектом інтеграції радянської спадщини є екологічна складова сталого розвитку. Багато радянських промислових територій мають значні екологічні проблеми через забруднення ґрунтів, водних ресурсів та повітря. Їх комплексна ревіталізація з використанням сучасних енергоефективних і екологічних технологій дозволяє вирішувати такі питання як очищення територій від забруднень, озеленення, створення рекреаційних зон і публічних просторів. Таким чином, радянські промислові та житлові райони стають важливими складовими формування нових екологічно стійких міських ландшафтів.

Соціальний аспект сталого розвитку передбачає використання радянської спадщини для формування міського середовища, яке задовольняє сучасні соціокультурні потреби жителів міста. У процесі переосмислення таких територій як житлові масиви БАМ, Пасічна або Позитрон, ключовими стають завдання створення різноманітних публічних просторів, інфраструктури для спільнот, а також комфортних умов життя. Реалізація цього підходу дозволяє не тільки підвищити якість життя мешканців, але й сформувати міцні соціальні зв'язки всередині громад.

Управлінські аспекти інтеграції спадщини включають розробку довгострокових містобудівних програм та нормативно-правових механізмів, які регулюють процес ревіталізації та адаптації радянських будівель і територій. Ці процеси мають бути інтегровані у генеральний план міста, а також у комплексні стратегії соціально-економічного розвитку. Важливою умовою є залучення широких верств громадськості до процесів прийняття рішень щодо подальшого використання радянської спадщини, що забезпечує високу соціальну відповідальність і прозорість міського планування.

Таким чином, інтеграція радянської архітектурної спадщини в політику сталого міського розвитку дає змогу не тільки зберегти культурно-історичні ресурси міста, але й створити передумови для сучасного, ефективного та

гармонійного розвитку Івано-Франківська, який відповідає принципам екологічної безпеки, економічної ефективності та соціальної справедливості [137, с. 35].

У сучасних умовах актуальними є урбаністичні вектори трансформації Івано-Франківська, які полягають у балансуванні між збереженням історичних, культурних та архітектурних цінностей радянського періоду та забезпеченням функціональної адаптації цих просторів відповідно до актуальних потреб міста. З наукової точки зору це питання передбачає ретельний аналіз просторових ресурсів і ціннісних характеристик радянської спадщини для розробки оптимальних підходів до їхньої подальшої інтеграції в життєдіяльність міста.

Одним з ключових принципів такого вектору трансформації є концепція збереження автентичності та архітектурно-культурної цілісності споруд і ансамблів радянського періоду, які становлять історичну, архітектурну чи символічну цінність. Це стосується, насамперед, громадських об'єктів, таких як драматичний театр, кінотеатр «Космос», готель «Україна», будинок культури залізничників, та архітектурних ансамблів житлових кварталів раннього радянського будівництва («сталінські» будинки). Водночас ці будівлі потребують функціонального оновлення, що передбачає їхню адаптацію під сучасні соціально-культурні, адміністративні, освітні та рекреаційні потреби міста [126, с. 145].

Другим важливим напрямком є ревіталізація постіндустріальних територій, які втратили первісні виробничі функції, але мають значний потенціал для нового використання. Зокрема, комплекси таких промислових підприємств, як «Промприлад», «Автоливмаш» чи «Позитрон» можуть бути переосмислені як культурно-громадські центри, технопарки, креативні та інноваційні хаби. Цей процес дозволяє зберегти промислову спадщину як важливу частину історичної ідентичності міста, одночасно забезпечуючи економічну й соціальну ефективність через створення нових робочих місць і громадських просторів.

Третій урбаністичний вектор трансформації стосується формування якісного житлового середовища в масових житлових кварталах радянської

забудови (Пасічна, БАМ, Каскад тощо). Наукові рекомендації у цій сфері включають концепцію комплексної реновації житлових районів, яка повинна передбачати покращення житлових умов, модернізацію інженерної інфраструктури, створення комфортних громадських просторів та соціальної інфраструктури. Тут важливим є не просто оновлення фасадів чи благоустрою територій, а комплексна реорганізація просторів з урахуванням сучасних принципів сталого розвитку та соціальної інтеграції мешканців.

Особливий акцент наукового підходу у трансформації повинен бути спрямований на вирішення проблеми дисбалансу між історичними й сучасними потребами міста. Це означає уважний і вдумливий підхід до містобудівних рішень, що дозволяє поєднувати архітектурні та історико-культурні цінності з актуальними функціональними вимогами міського середовища. Для цього важливо використовувати інструменти зонування, регламентування забудови, публічного обговорення проєктних рішень, що дасть можливість уникнути конфліктів між новими інвестиціями та цінними архітектурними об'єктами радянського періоду [182, с. 148].

Важливим компонентом урбаністичних векторів трансформації є розвиток громадських просторів і підвищення їхньої доступності [177, с. 259]. Архітектурно-просторове середовище радянських мікрорайонів, які часто відзначаються низькою якістю та відсутністю зручних публічних просторів, потребує стратегічної трансформації шляхом створення мережі громадських центрів і зон відпочинку, інтегрованих у повсякденне життя місцевих громад [179].

З наукової точки зору, урбаністичні вектори трансформації радянської спадщини в Івано-Франківську мають бути спрямовані на збереження і посилення автентичності міського середовища, забезпечення його функціональної відповідності сучасним вимогам, а також створення умов для комфортного, екологічно збалансованого та соціально інтегрованого життя містян. Це дозволить сформувати міське середовище, яке поєднує історичні цінності з сучасними запитами громади [172].

Таким чином, пострадянський розвиток Івано-Франківська характеризується переходом до нової урбаністичної парадигми, що поєднує принципи сталого розвитку, екологічної безпеки, збереження архітектурної спадщини та соціальної інклюзивності. Комплексне переосмислення радянської архітектури, ревіталізація постіндустріальних територій, поліцентрична структура міста й активна участь громади у планувальних процесах забезпечують формування комфортного, функціонально збалансованого та культурно ідентифікованого міського середовища.

3.2. Загальні принципи адаптації радянської архітектурної спадщини: прийоми реалізації та методики збереження

Інтеграція радянської архітектурної спадщини в сучасну структуру міста передбачає системний підхід до адаптації об'єктів з урахуванням їхніх функціональних, просторових і культурних особливостей [139]. На основі аналізу світового та локального досвіду визначено ряд загальних архітектурно-планувальних прийомів, які дозволяють ефективно включити споруди радянського періоду до актуальної міської тканини.

1. Контекстуальна інтеграція та містобудівна адаптація. Цей прийом передбачає включення радянських об'єктів у сучасну міську структуру таким чином, щоб максимально зберегти їхні автентичні просторові характеристики та забезпечити комфортне сусідство з новою забудовою. Важливим є встановлення гармонійних містобудівних зв'язків шляхом:

- формування нових пішохідних зв'язків та відкритих просторів навколо об'єктів;
- візуальної інтеграції об'єктів у сучасну архітектурну панораму міста завдяки продуманому благоустрою території;
- застосування методів регулювання висотності й масштабності нових будівель, що оточують радянські споруди.

2. *Функціональне перепрофілювання (реконверсія)*. Цей метод передбачає зміну первісної функції радянських об'єктів відповідно до нових соціокультурних та економічних потреб. Зокрема, доцільними є такі підходи:

- трансформація промислових підприємств у культурні центри, музеї, виставкові простори чи бізнес-хаби;
- адаптація житлових будівель і гуртожитків радянського періоду до сучасних потреб шляхом перепланування та об'єднання квартир;
- перетворення громадських споруд (будинки культури, кінотеатри, спортивні комплекси) на багатофункціональні простори із сучасною культурною, освітньою та рекреаційною інфраструктурою.

3. *Архітектурне доповнення (контрастна інтеграція)*. Цей прийом полягає у доповненні радянських споруд сучасними архітектурними елементами, що контрастують зі старою забудовою, підкреслюючи тим самим її історичну й естетичну цінність. Такий підхід дає змогу:

- виразно акцентувати особливості автентичних форм та стилістичних рис об'єкта;
- створювати нові архітектурні домінанти і просторові акценти, які оновлюють сприйняття споруди у міському середовищі;
- за допомогою контрастних доповнень (скло, метал, сучасні конструкції) підкреслювати межу між старим і новим.

4. *Ландшафтна інтеграція та ревіталізація громадських просторів*. Важливим прийомом є якісна інтеграція радянських архітектурних об'єктів у систему міських просторів за допомогою сучасного ландшафтного дизайну та благоустрою. Важливими методами є:

- створення зелених зон і відкритих майданчиків навколо споруд;
- формування пішохідних алей і зон відпочинку, що підвищує доступність об'єктів для мешканців міста;
- запровадження елементів сучасного міського дизайну (вуличні меблі, освітлення, малі архітектурні форми), які створюють привабливе середовище навколо радянських споруд.

5. *Збереження автентичних архітектурних елементів та деталей.* Цей підхід передбачає дбайливе збереження та реставрацію архітектурних елементів, які визначають унікальний стиль і історичну цінність споруд. Серед важливих завдань цього прийому є:

- реставрація оригінальних фасадів, декоративних елементів, мозаїк та барельєфів радянського періоду;
- збереження автентичних інтер'єрів і конструктивних особливостей споруд, які можуть бути важливими елементами сучасного дизайну;
- використання історичних деталей як ключових маркерів нової міської ідентичності.

Науково-прикладне значення прийомів інтеграції. Запропоновані архітектурно-планувальні прийоми забезпечують можливість сталого розвитку міських територій, створюючи баланс між історичним контекстом та сучасними потребами. Вони дають змогу ефективно вирішити проблеми, які виникли внаслідок радянського містобудування, зокрема: монофункціональність, одноманітність просторових рішень, низька якість громадського середовища.

Таким чином, інтеграція радянської архітектурної спадщини в сучасне міське середовище через запропоновані архітектурно-планувальні прийоми сприяє підвищенню якості простору, створенню нових соціальних і культурних функцій та формуванню сучасної містобудівної культури, яка враховує і переосмислює складний спадок радянського періоду.

Методики збереження та ревіталізації забудови радянського періоду. Процес збереження та ревіталізації архітектурної спадщини радянського періоду потребує комплексного підходу, що передбачає не лише фізичне збереження будівель, але й їхню функціональну, соціальну та культурну інтеграцію в сучасне місто [91, с. 203]. Враховуючи специфіку радянського архітектурного фонду, вважаємо, що науково-обґрунтованими є наступні методики, які можуть бути ефективно застосовані в умовах українських міст, зокрема Івано-Франківська.

1. *Методика комплексної ревіталізації (Urban Regeneration).* Цей підхід передбачає відновлення міського середовища через комплекс заходів,

орієнтованих не тільки на фізичне збереження архітектури, а й на покращення економічних, соціальних та культурних умов існування:

- аналіз та визначення потенціалу територій (проведення SWOT-аналізу), що включає оцінку архітектурної, економічної та соціальної значущості об'єктів;
- залучення громади до процесу ревіталізації, врахування соціокультурних потреб мешканців міста;
- створення публічно-приватних партнерств та залучення інвестиційних ресурсів, що дозволяє забезпечити сталий розвиток територій.

2. *Методика реставрації та консервації автентичних елементів.* Ця методика акцентує на необхідності максимально зберегти оригінальні архітектурні та мистецькі елементи радянських будівель, що визначають їхню історичну та естетичну цінність:

- реставрація фасадів, мозаїк, декоративних панно, скульптур, барельєфів, що часто є важливими артефактами радянської доби;
- консервація та підтримка у належному стані конструктивних елементів, матеріалів, що відображають автентичну будівельну технологію радянського періоду;
- документування реставраційних робіт і створення наукової бази даних для подальшого дослідження й охорони спадщини.

3. *Методика адаптивного повторного використання (Adaptive Reuse).* Методика адаптивного використання радянських споруд передбачає зміну їхніх функцій відповідно до сучасних потреб міста, з одночасним збереженням архітектурних характеристик:

- розробка функціональних сценаріїв для будівель, що втратили первинну функцію (промислові, адміністративні, громадські споруди);
- проектування нових інтер'єрних і функціональних рішень, що дозволяють адаптувати об'єкти до сучасних вимог без втрати історичного вигляду;

- інтеграція сучасних технологій та інженерних систем, що забезпечують ефективну експлуатацію будівель з урахуванням сучасних екологічних та енергетичних стандартів.

4. *Методика соціокультурної активізації територій.* Цей підхід базується на використанні культурного та історичного потенціалу радянської архітектурної спадщини для активізації міського життя:

- створення культурних і творчих кластерів на базі радянських об'єктів, які стають центрами культурної, мистецької та громадської діяльності;
- організація тематичних подій, виставок, фестивалів, які дозволяють переосмислити історичну спадщину, стимулюючи зацікавленість громадськості;
- активізація процесів самоідентифікації громади з архітектурним спадком, що позитивно впливає на рівень відповідальності мешканців за збереження й підтримку міського середовища.

5. *Методика застосування сучасних інноваційних технологій.* Ця методика спрямована на впровадження інноваційних підходів та технологій у процеси збереження радянської забудови:

- використання технологій BIM (Building Information Modeling) для точного моделювання, документування та управління процесами реставрації й ревіталізації;
- застосування ГІС-технологій (геоінформаційних систем) для просторового аналізу, моніторингу стану споруд та планування їхньої інтеграції в сучасні урбаністичні контексти;
- запровадження енергоефективних та екологічних технологій, які дозволяють модернізувати споруди радянського періоду, підвищуючи їхню експлуатаційну ефективність та зменшуючи негативний вплив на навколишнє середовище.

Використання запропонованих методик ревіталізації та збереження радянської забудови дозволяє створити ефективний механізм вирішення сучасних архітектурно-містобудівних проблем, пов'язаних із радянською спадщиною. Комплексний підхід, що охоплює архітектурно-містобудівні, соціально-

економічні, культурні та технологічні аспекти, забезпечує сталий розвиток міських територій та гармонійне співіснування спадщини із сучасним міським середовищем [147].

Підходи до функціонального переосмислення радянської архітектурної спадщини: повторне використання, реконверсія, трансформація.

Функціональне переосмислення радянської архітектурної спадщини є ключовим завданням сучасної містобудівної практики, яка орієнтується на сталий розвиток міст і підвищення якості міського середовища [105 с. 358]. У контексті архітектурної теорії та практики виділяють три основні підходи до роботи з радянськими об'єктами: повторне використання, реконверсію та трансформацію, кожен з яких має власні методологічні особливості та сфери застосування.

1. *Повторне використання (Adaptive Reuse)* передбачає збереження наявних архітектурних споруд і зміну їх первинної функції на нову, що відповідає сучасним соціально-економічним потребам міста. Цей підхід базується на збереженні максимальної автентичності та цілісності об'єктів.

Науково-методологічні засади повторного використання:

- архітектурний аналіз об'єкта, включаючи оцінку конструктивних, просторових і естетичних якостей будівлі;
- функціональне зонування та визначення найбільш ефективного й економічно виправданого сценарію нового використання (культурні, освітні, комерційні, житлові функції);
- урахування соціально-культурного контексту – збереження культурної пам'яті через нові функції, які сприяють соціальній взаємодії та інтеграції в громадське життя.

Приклади успішного застосування: перепрофілювання промислових будівель на культурні центри, арт-кластери (наприклад, завод «Промприлад» в Івано-Франківську).

2. *Реконверсія (Conversion)* передбачає суттєву зміну функції будівлі із радикальними просторовими перетвореннями та модернізацією архітектурних елементів, але зі збереженням базової структури. Цей підхід застосовується

переважно до об'єктів, які втратили первинне функціональне призначення і потребують значних змін для відповідності сучасним вимогам.

Основні етапи та наукові принципи реконверсії:

- комплексна діагностика конструктивних і функціональних можливостей будівель, визначення ступеня можливих перетворень;
- розробка нового функціонального сценарію, що включає значні просторові модифікації (внутрішнє перепланування, перебудова окремих конструкцій, створення нових інтер'єрів);
- інтеграція сучасних архітектурних рішень і технологій, таких як енергозберігаючі технології, інженерні інновації, сучасні фасадні рішення.

Приклади успішної реконверсії: перетворення адміністративних споруд на сучасні офісні або готельні комплекси, реконверсія кінотеатрів на бізнес-центри чи громадські простори.

3. *Трансформація (Transformation)* включає глибокі, масштабні архітектурно-просторові зміни, що іноді передбачають лише часткове збереження оригінальних елементів споруд. Цей підхід доречний, коли будівля частково втратила фізичну або функціональну придатність, проте має символічну чи містобудівну цінність для міського середовища.

Методологія трансформації включає такі етапи:

- визначення елементів і цінностей, що підлягають збереженню, зокрема фасадів, декоративних елементів, або загальної композиції, яка має символічну чи культурну цінність;
- архітектурне перепланування та конструктивні зміни, включаючи частковий демонтаж і перебудову частин споруди;
- створення гнучкого простору, адаптованого до багатофункціонального використання, що дозволяє легко адаптувати об'єкт до змін суспільних потреб.

Приклади трансформації: перебудова радянських палаців культури чи кінотеатрів у багатофункціональні громадські центри зі збереженням окремих

оригінальних елементів (наприклад, збереження фасадів чи окремих декоративних композицій).

Комплексність і синергія підходів. Сучасний науковий підхід до функціонального переосмислення радянської архітектурної спадщини полягає в гнучкому поєднанні зазначених методик залежно від конкретного об'єкта, його стану, потенціалу та містобудівного контексту:

- вибір найбільш відповідного підходу визначається через міждисциплінарний аналіз із залученням архітекторів, урбаністів, соціологів, істориків та місцевих громад;
- важливою є орієнтація на екологічні й енергозберігаючі принципи, які забезпечують сталий розвиток і довготривале функціонування об'єктів у сучасних умовах;
- інтеграція нових функцій і просторових рішень із радянською спадщиною повинна відповідати сучасним запитам міста та громади, забезпечуючи комфортність, привабливість та економічну ефективність об'єктів.

Наукове значення функціонального переосмислення. Вивчення і практичне застосування підходів до повторного використання, реконверсії та трансформації радянських архітектурних об'єктів дозволяють розробити науково обґрунтовані стратегії збереження архітектурної спадщини, а також сприяють активізації соціокультурного й економічного розвитку міст [163, с. 139]. Це формує наукову основу для сталого розвитку урбаністичного середовища, збереження історичної пам'яті та ефективного використання архітектурного потенціалу радянського періоду у сучасних умовах.

Баланс між автентичністю, модернізацією та актуальними потребами громади. Питання досягнення балансу між збереженням автентичності, модернізацією архітектурних об'єктів радянського періоду та врахуванням сучасних соціокультурних і функціональних потреб міських громад є одним із найактуальніших напрямків сучасної містобудівної теорії та практики [104, с. 200]. В умовах сучасної міської політики, що орієнтована на сталий розвиток, особливої ваги набувають комплексні підходи, які дають змогу забезпечити

гармонійне співіснування історико-культурних цінностей із сучасними викликами міста.

1. Науково-методологічні засади досягнення балансу.

Науковий підхід до вирішення цієї проблеми базується на комплексній оцінці кожного архітектурного об'єкта, що охоплює:

- *аналіз історико-культурної цінності:* виявлення автентичних архітектурних рис, декоративних та конструктивних елементів, які формують історичну ідентичність та культурну пам'ять міста; це дає змогу зберегти важливі риси спадщини при реалізації модернізаційних заходів;
- *оцінка стану збереження будівлі:* визначення ступеня фізичного зношення та функціональної застарілості будівлі, що є базою для розробки стратегії модернізації або ревіталізації з урахуванням сучасних стандартів безпеки, комфорту та енергоефективності;
- *соціологічні дослідження:* вивчення актуальних потреб місцевих громад, що допомагає визначити найбільш оптимальні функціональні сценарії, забезпечити підтримку та активне залучення громади до процесу адаптації архітектурних об'єктів радянського періоду.

2. Забезпечення автентичності та ідентичності об'єктів.

Збереження автентичності радянської архітектури передбачає такі заходи:

- консервація і реставрація ключових архітектурних елементів (фасади, ліпнина, мозаїки, характерні планувальні рішення); це забезпечує збереження унікальності та історико-культурної цінності об'єктів, створюючи просторову ідентичність міста;
- часткове збереження функціональної автентичності, наприклад, збереження публічної або соціально-культурної функції громадських будівель, що дозволяє зберегти символічну цінність об'єктів для громади.

3. Модернізація як інструмент адаптації до сучасних потреб.

Модернізація радянських об'єктів повинна відповідати сучасним вимогам щодо функціональності, комфорту та екологічної ефективності:

- *упровадження нових технологій та інженерних рішень*, які включають застосування енергозберігаючих технологій, модернізацію систем теплопостачання, освітлення, вентиляції та інших інженерних комунікацій, здатних забезпечити сталу експлуатацію будівель;
- *застосування сучасних архітектурних і просторових рішень*, зокрема проведення внутрішніх трансформацій приміщень із врахуванням сучасних вимог до функціональності, відкритості, доступності для маломобільних груп населення та створення інклюзивного простору, що відповідає актуальним соціальним стандартам.

4. Орієнтація на актуальні потреби громади.

Врахування сучасних потреб громади є вирішальним фактором у процесі ревіталізації радянської спадщини і передбачає:

- *активне залучення місцевих громад*: реалізація партисипативних практик (участь у розробці концепцій, громадські обговорення, воркшопи) для визначення пріоритетних функцій будівель та територій, які відповідають реальним соціальним, культурним та економічним потребам міського населення;
- *багатофункціональність та гнучкість простору*: передбачення можливості адаптації архітектурних просторів до різних видів діяльності (культурної, соціальної, освітньої, комерційної), що забезпечує сталість використання об'єктів у довготривалій перспективі.

5. Приклади практичного застосування принципу балансу.

Промприлад. Реновація (Івано-Франківськ) – комплексний проєкт ревіталізації радянського промислового підприємства, що успішно поєднав збереження автентичних архітектурних елементів із сучасною модернізацією і новими соціальними, культурними та економічними функціями [36, с.78].

UNIT.City (Київ) – трансформація радянської промислової території на сучасний інноваційний парк, який демонструє ефективність інтеграції історичних елементів промислової забудови у модерний міський простір (Дод. В, Іл. 3.1, 3.2).

Наукове значення реалізації балансу автентичності та модернізації.
Визначення оптимального балансу між збереженням історико-культурної

спадщини, її модернізацією та актуалізацією відповідно до сучасних соціальних і функціональних потреб міських громад створює передумови для:

- стратегічного міського розвитку – забезпечує стале використання ресурсів спадщини, що сприяє соціальному й економічному розвитку міста;
- формування унікальної міської ідентичності – дозволяє зберегти автентичні архітектурні та культурні риси, які формують імідж і туристичну привабливість міст;
- підвищення соціальної активності та включеності громад – через активну участь мешканців у процесах переосмислення й адаптації міського простору, що формує почуття власності та відповідальності за спадщину.

Таким чином, баланс між автентичністю, модернізацією і задоволенням актуальних потреб громади є науково-методологічною основою, яка дає змогу забезпечити ефективну, сталу та соціально відповідальну трансформацію архітектурно-містобудівної спадщини радянського періоду.

Локальний досвід та міжнародні практики адаптації післявоєнної спадщини на прикладі Івано-Франківська. В умовах сучасних містобудівних трансформацій питання адаптації післявоєнної радянської архітектурної спадщини набуває особливої актуальності. Для ефективного вирішення цього завдання важливим є аналіз та осмислення локального досвіду Івано-Франківська, а також порівняння з успішними міжнародними практиками адаптації схожих за типологією об'єктів.

1. Локальний досвід адаптації післявоєнної спадщини в Івано-Франківську. Івано-Франківськ, який сформував значний архітектурний спадок радянського періоду, вже має досвід адаптації та ревіталізації окремих об'єктів, що демонструють ефективні підходи до інтеграції післявоєнної архітектури в сучасний міський контекст:

Приклад №1. Завод «Промприлад»: ревіталізація промислової зони

Історико-містобудівний контекст. Ревіталізація території заводу «Промприлад» (заснованого в середині XX ст.) є знаковим прикладом ефективної інтеграції радянської промислової спадщини у сучасне міське середовище Івано-

Франківська. Історично підприємство спеціалізувалося на виробництві контрольно-вимірювальних приладів і було характерним об'єктом індустріальної забудови радянського періоду, з типовими для того часу залізобетонними каркасними та цегляними будівлями, лаконічними архітектурними формами та функціональною планувальною структурою (Дод. В, Іл. 3.3, 3.4). Завод займав стратегічно важливе положення в центрі міста, проте після розпаду СРСР значна частина його території поступово занепала і потребувала комплексної ревіталізації [36, с. 94].

Архітектурно-планувальні та функціональні рішення. Основна концепція ревіталізації території заводу «Промприлад» полягає у створенні багатофункціонального інноваційного середовища, що поєднує комерційну, освітню, соціально-культурну та громадську складові. При цьому важливим концептуальним принципом виступає збереження архітектурної автентичності промислових споруд радянського періоду з їх делікатною та адаптивною інтеграцією до сучасних умов використання.

Проект ревіталізації комплексу «Промприлад» передбачає функціональне перепрофілювання існуючих індустріальних об'єктів з радянським архітектурним спадком у сучасний інноваційно-креативний простір, який забезпечує інтеграцію різноманітних міських функцій в єдину міську тканину.

Початкову концепцію ревіталізації розробило бюро ZOTOV&CO, яке запропонувало дбайливий підхід до збереження архітектурної автентики, зокрема характерної цегляної кладки, металевих конструкцій та промислових інтер'єрів, створивши таким чином основу для подальших етапів проекту (Дод. В, Іл. 3.5, 3.6).

На етапі реалізації архітектори з FORMA architects спільно з командами Urban Curators і METALAB продовжили ідею ревіталізації, розробивши детальні архітектурні, просторові та функціональні рішення. У результаті комплекс отримав нове життя у вигляді коворкінгів, офісів для стартапів, мистецьких майстерень, лабораторій, освітніх і виставкових просторів, ресторанів та кафе.

Важливою частиною проєкту стали відкриті громадські простори, що створюють активну комунікацію між містом і комплексом (Дод. В, Іл. 3.7- 3.10).

З архітектурної точки зору, у процесі ревіталізації були збережені й оновлені каркасні конструкції заводських будівель, їх фасадні рішення та просторова композиція. При реконструкції використовувалися сучасні енергоефективні технології, інженерні системи, а також екологічні будівельні матеріали. Автентичні індустриальні елементи (бетонні конструкції, металеві ферми, цегляна кладка) стали важливою частиною дизайну внутрішніх інтер'єрів, що дозволило зберегти історичний образ споруд та підкреслити їх унікальний характер (Дод. В, Іл. 3.11, 3.12).

Функціонально-планувальна організація території заводу «Промприлад» включає такі складові:

- офісні простори для креативних індустрій (коворкінги, стартап-хаби, інноваційні лабораторії);
- громадські простори та культурні об'єкти (виставкові галереї, конференц-зали, арт-простори);
- комерційні зони (заклади громадського харчування, кафе, ресторани, магазини локальних виробників);
- освітні об'єкти (навчальні аудиторії, лекційні простори, майстерні для молоді);
- простори дозвілля (внутрішні двори, відкриті майданчики для культурних подій, воркшопів та інших активностей).

Ландшафтно-просторове рішення території заводу передбачає створення відкритих громадських просторів, озеленення території, облаштування зон для відпочинку і соціальних взаємодій, що стимулює активне використання цього простору мешканцями міста.

Архітектори:

- ZOTOV&CO (Віктор Зотов) – розробка початкової концепції ревіталізації (2016 рік);

- FORMA architects – основні архітектурні рішення, подальша розробка і реалізація проєкту;
- Urban Curators – просторовий дизайн, інтеграція культурних та соціальних функцій;
- METALAB – урбаністичний аналіз, консультації та просторові рішення;
- Юліан Чаплінський – архітектурні консультації та супровід окремих етапів реалізації.

Період реалізації: 2016 рік (розробка концепції), 2018 – реалізація триває.

Аналіз інтеграції радянської спадщини. Ревіталізація території заводу «Промприлад» стала яскравим прикладом ефективного підходу до інтеграції радянської архітектурної спадщини у сучасне міське середовище Івано-Франківська. Завдяки комплексній програмі оновлення та функціональної адаптації промислова територія отримала нове значення, перетворившись із депресивної індустріальної зони на сучасний центр інновацій, культури та соціального життя.

Збереження архітектурної автентичності споруд сприяло формуванню унікальної ідентичності об'єкта, створюючи додаткову цінність як для мешканців, так і для інвесторів. Крім того, ревіталізація «Промприладу» продемонструвала успішність стратегії поєднання історичних особливостей радянської промисловості з сучасними соціально-економічними потребами міста. Це позитивно вплинуло на розвиток навколишніх територій, збільшення інвестиційної привабливості центру міста та активізацію міського життя загалом.

Приклад ревіталізації заводу «Промприлад» демонструє ефективність комплексного підходу до інтеграції радянської архітектурної спадщини у сучасні умови, підтверджуючи можливість успішного збереження і переосмислення індустріальних об'єктів. Даний досвід може слугувати базою для розробки стратегій адаптації аналогічних об'єктів у містах України, пропонуючи моделі сталого розвитку, збереження історичної ідентичності та підвищення якості міського середовища.

Приклад №2. Архітектурно-планувальні та функціональні рішення при реконверсії заводу «Позитрон» у торгово-розважальний комплекс «Велес»

Архітектурно-конструктивні рішення. У процесі реконверсії промислового комплексу заводу «Позитрон» (побудованого у 1968 році) (Дод. В, Іл. 3.13, 3.14), ключовим архітектурним завданням було збереження автентичної модерністської естетики індустріальних споруд радянського періоду з її органічною інтеграцією в сучасне міське середовище. Важливим аспектом історії комплексу стало те, що у 1990-х роках підприємство занепало, а будівлі заводу згодом перейшли у власність нових власників.

На території колишнього дому культури заводу «Позитрон» у 2002 році розпочався перший етап ревіталізації зі створенням торгово-розважального центру «Велес» (Дод. В, Іл. 3.15). Подальший розвиток території тривав у період з 2018 до 2023 року, коли було реалізовано будівництво та відкриття основного нового корпусу (Дод. В, Іл. 3.16, 3.17).

Проект ревіталізації ґрунтувався на принципі максимально можливого збереження просторової структури та основних архітектурних елементів споруд заводу, включаючи характерні фасадні рішення, панельні та каркасні конструкції, великі вітражні засклення. Важливим рішенням стало збереження несучого залізобетонного каркасу, що дозволило зберегти архітектурну ідентичність комплексу, одночасно забезпечивши можливість вільного перепланування внутрішніх приміщень (Іл. 3.18, 3.19).

Панорамне засклення фасадів було оновлено із застосуванням сучасних енергоефективних технологій, що покращило теплотехнічні характеристики будівлі, не порушуючи її автентичний модерністський образ.

Зовнішнє оформлення фасадів підкреслює характерну для модернізму чітку геометрію, із застосуванням нейтральних кольорів, металевих та скляних поверхонь. Сучасні елементи, зокрема алюмінієві ламелі та світлодіодна підсвітка, були інтегровані делікатно, без втручання у історичну та архітектурну цілісність об'єкта.

Архітектурне рішення проєкту ревіталізації розроблено архітектором Володимиром Мартинюком, дизайнерські рішення створила Наталія Мартинюк. Початкові етапи реалізації розпочалися у 2016 році, а будівництво та відкриття основного нового корпусу здійснено у 2018–2023 роках.

Опис проєкту. Проєкт комплексної ревіталізації промислових будівель заводу «Позитрон» у сучасний торгово-розважальний центр «Veles Mall» передбачав створення мультифункціонального простору загальною площею понад 60 тис. м², до складу якого входять:

- понад 120 торгових точок провідних українських та міжнародних брендів;
- великий фудкорт із ресторанами та кафе;
- найбільший у місті сімейно-розважальний комплекс Fly Kids площею 3500 м²;
- сучасний кінотеатр Movie Land, обладнаний інноваційними технологіями, що складається із семи залів загальною місткістю 1300 місць.

Особливу увагу зосереджено на створенні відкритих та комфортних громадських просторів, що забезпечують ефективну інтеграцію комплексу в міське середовище та стимулюють активну соціальну взаємодію [58 с. 59].

Реалізований проєкт є показовим прикладом ефективної інтеграції масштабних промислових об'єктів радянського періоду у сучасне містобудівне середовище зі збереженням максимальної кількості автентичних архітектурних особливостей.

Проєкт реконверсії передбачав чітке функціональне зонування об'єкта, що розподіляється на три основні складові:

- *торгова зона*, яка розміщена в центральних корпусах колишнього заводу, де створені магазини, супермаркет, бутики та фудкорт; торгові галереї організовані навколо атріуму, утвореного після демонтажу внутрішніх перекриттів, що забезпечило проникнення природного світла через панорамні фасади;

- *розважальна зона*, що включає спортивний клуб, дитячі ігрові простори, кінотеатр та розважальні комплекси, розташовані у спеціально адаптованих будівлях із максимально збереженою просторовою структурою промислових прольотів.

Громадський простір і ландшафтне оформлення передбачають створення відкритих площ та пішохідних зон навколо комплексу, що покращують комунікацію з міським середовищем. Територія озеленена з використанням сучасних ландшафтних рішень, обладнана зонами відпочинку, що підвищує загальну функціональну та естетичну якість простору (Дод. В, Іл. 3.20).

Функціональні рішення. Ключовою метою реконверсії було створення багатофункціонального комплексу, що відповідає сучасним потребам міста та забезпечує широкий спектр послуг різним групам населення. Новий комплекс «Veles Mall» містить:

- роздрібну торгівлю та сферу послуг;
- сімейні та дитячі зони для активного дозвілля;
- культурно-просвітницькі простори (кінотеатр, виставкові зали, конференц-зали);
- спортивно-оздоровчі об'єкти (фітнес-центр, спортивні клуби).

Ці функціональні рішення сприяли залученню різноманітних категорій відвідувачів, перетворивши колишню промислову територію на активний центр міського життя, торгівлі та розваг.

Аналіз інтеграції радянської спадщини у сучасне міське середовище. Реалізація проєкту ревіталізації заводу «Позитрон» у торгово-розважальний комплекс «Veles Mall» стала успішним прикладом сучасної адаптації радянського промислового об'єкта, що відповідає принципам сталого розвитку, забезпечуючи збереження історико-культурної ідентичності міста Івано-Франківська.

Основні позитивні ефекти проєкту. Збереження історичної пам'яті та ідентичності: Завдяки збереженню основних конструктивних та архітектурних елементів заводу, комплекс «Велес» став яскравим прикладом адаптації радянської модерністської архітектури до сучасних функцій без втрати

автентичності. Це дозволило зберегти важливий культурний та історичний шар міста.

Функціональна трансформація та економічне відродження: Об'єкт, який тривалий час не використовувався, отримав нове життя, ставши економічно привабливим та соціально активним місцем, що забезпечує робочі місця та активізує міську економіку.

Соціокультурна інтеграція. Проєкт сприяв покращенню якості міського середовища, створивши нові громадські простори, орієнтовані на дозвілля, соціальну взаємодію та культуру. Комплекс став важливим елементом соціальної інфраструктури та центром притягання місцевих мешканців.

Урбаністичне пожвавлення району. У результаті реконверсії покращились транспортна та пішохідна доступність району, що сприяє подальшому розвитку прилеглих територій, стимулюючи нові інвестиції та розвиток малого та середнього бізнесу [69].

Проєкт реконверсії заводу «Позитрон» є практичним підтвердженням ефективності інтеграції радянської архітектурної спадщини в сучасне міське середовище. Запропоновані архітектурно-планувальні рішення свідчать про успішний баланс між збереженням історичної ідентичності, економічною ефективністю та функціональним оновленням міського середовища. Досвід реконверсії може слугувати основою для подальших наукових та практичних розробок у сфері ревіталізації промислових об'єктів радянського періоду, підкреслюючи значення адаптивного використання архітектурної спадщини як важливого ресурсу сталого розвитку сучасних міст.

Приклад №3. Житловий будинок на вул. Незалежності, 67 (Івано-Франківськ): Реновація та адаптація радянського виробничого корпусу до сучасних потреб

Історико-містобудівний контекст. Житловий будинок на вул. Незалежності, 67 є типовим зразком житлової архітектури радянського періоду (1960-ті роки). Первісно споруджений у стилі радянського функціонального

модернізму, він характеризувався стриманістю архітектурних форм, типовим фасадом без значних декоративних елементів, та стандартним планувальним рішенням квартир. Ця будівля розташована на одній із головних магістралей Івано-Франківська, що робить її важливим елементом містобудівної структури міста (Дод. В, Іл. 3.21-3.27).

Над проєктом реновації працював авторський колектив архітектурного бюро «N+K Architectvra» у складі архітекторів Андрія Назаренка та Христини Косьмій у співпраці з архітекторами Павлом Кукурудзом і Володимиром Соколиком.

Архітектурно-планувальні рішення реконструкції. У процесі реконструкції виробничого корпусу було застосовано комплекс архітектурно-планувальних рішень, спрямованих на адаптацію внутрішнього простору до сучасних функціональних вимог та покращення архітектурно-естетичних якостей об'єкта.

Функціональне перепланування. Усі поверхи будівлі були переплановані та адаптовані під комерційні функції, включаючи офісні приміщення та інші види громадських і ділових просторів. Це дозволило суттєво підвищити ефективність експлуатації споруди, забезпечити її економічну сталість та сприяти активізації соціально-економічного життя на прилеглих територіях.

Фасадні рішення. Проведено термомодернізацію будинку з використанням сучасних теплоізоляційних матеріалів, що покращило енергоефективність споруди.

Збережено характерну модерністську стриманість фасаду, проте введено акценти у вигляді сучасних оздоблювальних матеріалів, зокрема фасадних панелей, що створили оновлений візуальний образ будівлі (Дод. В, Іл. 3.28-3.29).

Інтеграція у сучасне міське середовище. Проєкт реконструкції будинку на вул. Незалежності, 67 показав ефективність інтеграції радянської житлової спадщини у сучасне міське середовище завдяки таким аспектам:

Соціальна адаптація. Забезпечення сучасних умов завдяки покращенню планувальних та інженерних характеристик будівлі (Дод. В, Іл. 3.30).

Створення нового громадського простору завдяки активізації поверхів, що сприяє формуванню сучасного міського життя в районі реконструкції.

Економічна сталість. Підвищення вартості нерухомості за рахунок реконструкції, що є стимулом для подальших інвестицій у модернізацію житлового фонду.

Архітектурна ідентичність. Збереження характерних модерністських рис архітектури, що забезпечує історико-культурну тяглість і сприяє формуванню місцевої архітектурної ідентичності.

Наукове значення проєкту. Цей приклад підтверджує ефективність розроблених у дисертації теоретичних підходів до адаптації житлової архітектури радянського періоду. Практична реалізація запропонованих рішень демонструє можливості успішної інтеграції типового радянського житла у сучасний архітектурно-містобудівний контекст.

Таким чином, досвід реконструкції будинку на вул. Незалежності, 67 підтверджує актуальність і результативність наукових напрацювань, сприяє формуванню рекомендацій щодо подальшого розвитку житлового фонду радянського періоду в Івано-Франківську та може слугувати орієнтиром для аналогічних проєктів у майбутньому.

Приклад №4. Ревіталізація Івано-Франківського радіозаводу (1966 рік): створення громадського простору «Mens Space»

Історико-містобудівний контекст. Івано-Франківський радіозавод, заснований у 1966 році, був одним із ключових підприємств міста в галузі електронної промисловості (Дод. В, Іл. 3.31, 3.32). Він відігравав вагомий роль у формуванні промислового профілю Івано-Франківська, суттєво впливаючи на його архітектурно-просторовий розвиток. Внаслідок економічних трансформацій пострадянського періоду значна частина заводу втратила своє первинне призначення, а окремі корпуси станом на 2018 рік перебували у занедбаному стані, що створювало необхідність переосмислення та адаптації їх просторового ресурсу для сучасних потреб міста (Дод. В, Іл. 3.33, 3.34).

Архітектурно-планувальні особливості ревіталізації. Проєкт ревіталізації частини території колишнього радіозаводу, на якій створено громадський простір «Mens Space», ґрунтувався на ідеї максимального збереження автентичних елементів модерністської промислової архітектури з одночасною адаптацією до нових соціально-культурних функцій. В основу планувальних рішень було покладено принцип «бережної інтеграції», за якого нові функції були гармонійно вписані в наявний промисловий каркас (Дод. В, Іл. 3.35, 3.36).

Старі виробничі цехи були переосмислені з мінімальним втручанням у їхню первинну структуру. Збережено несучий залізобетонний каркас, автентичні індустріальні елементи, великопролітні простори, а також характерні для радянської промислової архітектури стрічкові вікна та індустріальний стиль фасадів. При цьому приміщення були трансформовані у багатофункціональні простори з чітким зонуванням під коворкінги, освітні та культурні заходи, виставкові зони та зони відпочинку(Дод. В, Іл. 3.37-3.39).

Функціональні рішення. Концептуально простір «Mens Space» орієнтований на підтримку креативних індустрій, ІТ-технологій, сучасного мистецтва, освіти та розвитку підприємництва. Завдяки адаптації будівельного каркасу старих цехів вдалося створити багатофункціональні відкриті простори, які легко трансформуються під різні завдання, зокрема освітні заходи, воркшопи, мистецькі виставки, конференції, бізнес-зустрічі та відпочинок. Значну увагу приділено створенню комфортного середовища: облаштовано відкриті громадські простори, внутрішні двори, рекреаційні зони та сучасний благоустрій території, що робить простір привабливим для мешканців міста та туристів.

Інтеграція у сучасне міське середовище. Проєкт ревіталізації радіозаводу через створення простору «Mens Space» став успішним прикладом адаптивного повторного використання радянської архітектурної спадщини в сучасних умовах міста. Він дозволив не лише зберегти важливий архітектурно-історичний об'єкт, але й наповнити його актуальними функціями, що відповідають потребам сучасного суспільства. Завдяки цьому частина колишньої промислової зони стала важливим культурно-економічним центром міста, що позитивно вплинуло на

загальний розвиток прилеглих територій та підвищило їхню соціально-культурну цінність.

Наукове значення та перспективи. Аналіз цього проєкту має важливе наукове значення для розробки методик адаптації інших об'єктів радянської архітектури в Івано-Франківську. Досвід реалізації простору «Mens Space» демонструє можливість успішного поєднання архітектурної автентичності, сучасних потреб громади і новітніх урбаністичних підходів. Він також створює модель для аналогічних проєктів ревіталізації постіндустріальних територій як в Україні, так і за її межами.

2. Міжнародні практики та їх релевантність для Івано-Франківська

Важливим доповненням до локального досвіду є осмислення міжнародних практик, які можуть бути успішно адаптовані до умов Івано-Франківська.

Приклад №1. Німеччина: проєкт ревіталізації заводу Zollverein у м. Ессен. Цей досвід демонструє ефективне використання об'єктів індустріальної спадщини через їхню трансформацію в музейно-культурний комплекс та центр креативних індустрій. Архітектори використали принцип мінімального втручання, зберігши архітектурні риси об'єкта, доповнивши їх сучасними функціями та якісними публічними просторами (Дод. В, Іл. 3.40, 3.41). Подібні підходи можуть бути застосовані для таких об'єктів Івано-Франківська, як завод «Позитрон», радіозавод чи «Автоливмаш», що потребують переосмислення та інтеграції в сучасну міську структуру.

Приклад №2. Польща: ревіталізація району Нова Гута у Кракові. Район Нова Гута є класичним прикладом радянського містобудування. Останнім часом він успішно трансформується через ревіталізацію громадських просторів, оновлення житлового фонду, а також створення культурних кластерів на базі архітектурних об'єктів радянського періоду (Дод. В, Іл. 3.42). Для Івано-Франківська цей досвід є актуальним у контексті ревіталізації великих житлових районів БАМ, Пасічна, Каскад.

Приклад №3. Чехія: адаптація телевежі Žižkov у Празі. Практика інтеграції радянського архітектурного об'єкта у сучасний міський контекст через

зміну його функціонального призначення та створення нової ідентичності. Телевежа стала туристичною привабливістю, символом культурної ідентичності сучасної Праги (Дод. В, Іл. 3.43). Для Івано-Франківська цей приклад може бути релевантним щодо об'єктів знакової радянської архітектури, таких як кінотеатр «Космос» чи Центральний поштамт, що мають потенціал стати важливими символічними просторами сучасного міста.

3. Висновки та рекомендації щодо подальшої адаптації радянської архітектури в Івано-Франківську.

Аналіз локального досвіду й міжнародних практик дає змогу сформулювати важливі науково-практичні рекомендації для міста:

- підхід до ревіталізації має бути комплексним і орієнтованим на локальні потреби громади, з обов'язковим залученням місцевого населення;
- важливим є баланс між збереженням історико-культурних цінностей та адаптацією до сучасних соціально-економічних умов;
- необхідно впроваджувати сучасні методики реконверсії та адаптивного використання радянських архітектурних об'єктів з урахуванням міжнародного досвіду;
- інтеграція спадщини має розглядатися як частина сталого розвитку міста, орієнтованого на створення комфортних, екологічних і соціально активних міських просторів.

Ефективні стратегії ревіталізації післявоєнної радянської архітектурної спадщини. На основі комплексного аналізу архітектурно-містобудівного розвитку Івано-Франківська та враховуючи сучасні підходи до збереження й використання післявоєнної радянської архітектурної спадщини, можна визначити такі стратегічні напрями ревіталізації.

1. *Інтегрований підхід до збереження спадщини.* Комплексна інвентаризація та класифікація архітектурних об'єктів за історико-культурною цінністю, технічним станом та потенціалом повторного використання. Формування баз даних та цифрових реєстрів архітектурної спадщини радянського періоду для прозорого та ефективного управління.

2. *Функціональне перепрофілювання об'єктів.* Реконверсія промислових будівель і територій у багатофункціональні центри, інноваційні хаби, арт-кластери, освітні простори та бізнес-інкубатори. Адаптивне використання громадських споруд радянського періоду (кінотеатри, будинки культури) шляхом їхнього перепрофілювання в соціокультурні центри, коворкінги, мистецькі простори з урахуванням актуальних потреб громади.

3. *Архітектурно-планувальна інтеграція.* Реінтеграція радянських мікрорайонів у міську тканину шляхом створення нових громадських просторів, рекреаційних зон, скверів, пішохідних зв'язків та зелених коридорів. Створення візуальних та просторових акцентів, які підкреслюють історичну значущість радянської архітектури у сучасному міському ландшафті.

4. *Соціокультурна активізація та участь громади.* Реалізація партисипативних проєктів, спрямованих на залучення місцевої громади до процесу планування та управління ревіталізацією, що сприятиме формуванню відчуття відповідальності та місцевої ідентичності. Впровадження механізмів громадського партнерства, таких як краудфандинг, громадські консультації, публічні обговорення проєктів, що сприятиме ефективному врахуванню потреб місцевих мешканців.

5. *Забезпечення сталості та екологічност.* Використання сучасних інженерних рішень для підвищення енергоефективності, екологічності та комфорту використання ревіталізованих об'єктів. Формування зелених зон навколо ревіталізованих будівель, забезпечення екологічного балансу та створення комфортного мікроклімату міських просторів.

6. *Баланс між автентичністю та модернізацією.* Збереження автентичних конструктивних та декоративних елементів будівель радянського періоду з їхньою інтеграцією у сучасні архітектурні рішення. Розробка принципів делікатної модернізації з мінімальним втручанням у структуру та зовнішній вигляд історичних споруд.

7. *Правове та інституційне забезпечення.* Створення локальних програм охорони і використання післявоєнної архітектурної спадщини з чітко

визначеними юридичними та адміністративними механізмами підтримки та фінансування. Підтримка співпраці між державними інституціями, громадськими організаціями та приватним сектором для ефективного впровадження проєктів ревіталізації.

Очікувані результати реалізації запропонованих стратегій:

- підвищення якості міського середовища, що створить нові комфортні умови для мешканців і підвищить привабливість міста для інвесторів і туристів;
- збереження та популяризація унікальної історико-культурної спадщини, яка стане важливим чинником формування локальної ідентичності та культурного бренду міста;
- активізація соціального життя міських громад завдяки створенню нових функціональних просторів, що відповідають сучасним потребам;
- сталий розвиток міста, що забезпечує баланс між економічними, екологічними та соціокультурними аспектами розвитку.

Таким чином, запропоновані стратегії дозволяють не лише ефективно зберегти цінності радянської післявоєнної архітектурної спадщини, а й інтегрувати їх у сучасне міське життя, відкриваючи нові перспективи для формування сталої ідентичності та динамічного розвитку міста.

Таким чином, радянська архітектурна спадщина розглядається як важливий ресурс, що може бути інтегрований у сучасну міську структуру на засадах сталого розвитку. Її адаптація шляхом реконверсії, ревіталізації та повторного використання сприяє оновленню міського середовища з урахуванням соціокультурних, економічних та екологічних потреб. Комплексний підхід до трансформації радянських об'єктів дозволяє зберігати історичну ідентичність, водночас забезпечуючи сучасну функціональність та привабливість середовища. Сформовані стратегії можуть стати науково-практичною основою для подальшої ревіталізації післявоєнної спадщини в українських містах.

3.3 *Проектна апробація положень дисертації*

Проектна апробація теоретичних положень дисертації була здійснена на прикладі промислової споруди – фурнітурного заводу, зведеного в радянський період. Фурнітурний завод на вулиці Коновальця в місті Івано-Франківськ обраний як об'єкт для проектної апробації завдяки його вагомим архітектурним, історичним і містобудівним характеристикам. У сучасних умовах цей об'єкт втратив своє цільове та функціональне призначення, що зумовило необхідність його переосмислення в контексті ревіталізації. Аналіз зазначеного прикладу дозволив емпірично підтвердити можливість застосування розроблених концептуальних підходів до трансформації постіндустріальних територій у межах сталого розвитку міського середовища.

Об'єкт є репрезентативним прикладом промислової архітектури радянського модернізму періоду 1960–1970-х років. Архітектура заводу вирізняється строгістю геометричних форм, виразними композиційними рішеннями та раціональною просторовою організацією. За радянських часів завод був важливим виробничим осередком міста, що значно вплинув на економічний та соціальний розвиток прилеглої території [64, с. 135].

Нині територія заводу перебуває у занедбаному стані, що негативно впливає на загальний міський простір і формує візуальну та функціональну дисгармонію. Вибір цього об'єкта дозволяє практично апробувати ключові теоретико-методологічні положення дисертаційного дослідження щодо ревіталізації радянської промислової спадщини. Це також створює умови для перевірки ефективності запропонованих методик адаптивного повторного використання і розробки оптимальних архітектурних, містобудівних та соціокультурних стратегій, що можуть бути застосовані у ширшій містобудівній практиці України.

Питання ревіталізації промислових територій радянського періоду набуває особливої актуальності в умовах трансформації економічної та соціокультурної структури сучасних українських міст. Більшість промислових споруд радянського

періоду втратили первинне призначення, перетворившись на занедбані території, що негативно впливають на екологічні показники, соціально-економічний стан районів та загальну якість міського життя.

Реалізація ревіталізації Фурнітурного заводу дозволить вирішити низку цих проблем, продемонструвати потенціал трансформації промислових територій у багатофункціональні культурно-громадські комплекси, сприяти пожвавленню місцевої економіки, створенню нових робочих місць, покращенню міського середовища та укріпленню культурної ідентичності міста. Цей підхід є важливим внеском у забезпечення сталого розвитку міських територій і впровадження сучасних європейських стандартів містобудування.

Опис об'єкта апробації. Фурнітурний завод в Івано-Франківську було збудовано в середині 1960-х років у період активного розвитку промисловості радянського періоду. Будівля заводу є типовим зразком радянського індустріального модернізму з характерними строгими геометричними формами, застосуванням залізобетонних каркасів, мінімалістичним декоративним оформленням та раціональністю просторового планування. Особливістю архітектури заводу є фасадні металеві сонцезахисні конструкції, що мають як функціональне, так і декоративно-естетичне значення та формують впізнаваний образ будівлі. Питання авторства архітектурного проєкту наразі залишається невідомим і потребує додаткового архівного дослідження.

У радянський період завод спеціалізувався на виробництві меблевої та будівельної фурнітури, забезпечуючи продукцією не тільки регіональні, але й союзні потреби. Він був важливим економічним осередком, що створював робочі місця та суттєво впливав на соціально-економічну ситуацію прилеглих міських територій.

На даний час фурнітурний завод не функціонує і перебуває у занедбаному та аварійному стані. Будівлі частково пошкоджені, втрачені скляні заповнення прорізів, металеві елементи конструкцій уражені корозією. Внутрішні приміщення занехаяні будівельним та побутовим сміттям, територія заводу

характеризується низьким рівнем благоустрою, що негативно впливає на прилегле міське середовище.

Основними проблемами фурнітурного заводу є наступні.

Технічний знос будівельних конструкцій: критичний технічний стан будівельних споруд обмежує їх використання без проведення комплексної реставрації чи реконструкції.

Функціональна деградація території: втрата первинних виробничих функцій спричинила повну зупинку експлуатації території, що перетворило завод на неефективну міську територію без соціально-економічної активності.

Соціально-економічний занепад району: занедбаність території негативно впливає на соціально-економічний імідж прилеглого району, погіршує його інвестиційну привабливість і формує соціальний дискомфорт для місцевих мешканців.

Екологічна деградація території: відсутність належного озеленення, захащеність сміттям і низький рівень благоустрою створюють екологічні ризики та погіршують місцевий мікроклімат.

Таким чином, вищезазначені характеристики та проблеми підкреслюють важливість і невідкладність ревіталізації Фурнітурного заводу, що дасть змогу не лише відновити об'єкт, а й інтегрувати його в сучасний контекст міського розвитку як багатофункціональний громадсько-культурний центр.

Ідея та концепція студентського кваліфікаційного проєкту в контексті дисертаційного дослідження. Запропонована архітектурно-містобудівна концепція ревіталізації території Фурнітурного заводу є практичною апробацією теоретичних та методологічних положень дисертаційного дослідження, присвяченого аналізу та адаптивному повторному використанню радянської архітектурної спадщини в умовах сучасних міст [67, с. 128].

У процесі дослідження було поставлене завдання – розробити архітектурно-містобудівну концепцію ревіталізації території Фурнітурного заводу з метою перетворення занедбаної промислової зони на сучасний багатофункціональний громадський комплекс [63, с. 18]. Цей проєкт є

практичною перевіркою науково обґрунтованих підходів до вирішення просторових, соціокультурних і екологічних проблем міського середовища, визначених у дисертаційному дослідженні. Основні завдання проєкту полягали в наступному:

- *збереження автентичних архітектурних елементів радянського модернізму з акцентом на фасадні металеві конструкції;*
- *формування нового багатофункціонального простору, що поєднує культурні, соціальні, комерційні та рекреаційні функції;*
- *створення якісного міського середовища, інтегрованого у міську інфраструктуру із застосуванням екологічних та енергоефективних технологій;*
- *залучення місцевої громади до процесу планування та використання простору.*

Ключові ідеї концепції полягають у застосуванні методики адаптивного повторного використання (adaptive reuse), комплексного вертикального озеленення фасадів, інтеграції сучасних технологій енергозбереження та формуванні соціально орієнтованих громадських просторів.

Порівняння концепції з подібними проєктами («Промприлад.Реновація»). Концептуальною основою проєкту виступає ідея адаптивного повторного використання промислових об'єктів, яка також була застосована у проєкті «Промприлад.Реновація». Однак у порівнянні з «Промприладом», який поступово формувався різними командами архітекторів і тому має певну стилістичну та архітектурну фрагментарність, запропонований проєкт передбачає єдину, цілісну архітектурну концепцію. Крім того, на відміну від «Промприладу», значна увага приділена інтеграції об'єкта з сусідніми міськими функціями, включаючи транспортні вузли та комерційні зони (наприклад, гіпермаркет «Велмарт»).

Архітектурно-містобудівні переваги.

Цілісність архітектурного рішення. Проєкт передбачає комплексну реставрацію автентичних фасадних металевих елементів радянського модернізму, що дозволяє зберегти архітектурну ідентичність будівлі, створюючи цілісний

візуальний ансамбль із гармонійним поєднанням старого і нового (Дод. В, Іл. 3.47).

Вертикальне озеленення. Впровадження вертикального озеленення фасадних металевих систем суттєво підвищує екологічну та естетичну якість архітектурного середовища, покращує мікроклімат і додає інноваційності у вирішенні архітектурної композиції (Дод. В, Іл. 3.46).

Енергоефективність і енергонезалежність. Проєктом передбачено інтеграцію енергоефективних рішень, включаючи сучасні віконні системи з низькоемісійним покриттям, сонячні панелі, теплові насоси, рекуперацію повітря та LED-освітлення. Це дозволяє досягнути високих показників енергоефективності та часткової енергонезалежності комплексу.

Екологічний підхід. Збереження й інтеграція існуючих зелених насаджень, облаштування дощових садів, застосування систем збору дощової води створюють стале екологічне середовище, що відповідає сучасним тенденціям сталого розвитку міст.

Інтеграція з міською інфраструктурою. Проєкт передбачає ефективне використання існуючої транспортної інфраструктури, зокрема паркувальної зони гіпермаркету «Велмарт», та забезпечує комфортний доступ до комплексу завдяки близькості зупинок громадського транспорту.

Наукова новизна:

- вперше запропоновано методику інтеграції вертикального озеленення з автентичними радянськими металевими фасадними конструкціями, що є новим підходом до адаптивного використання архітектурної спадщини;
- уперше в Івано-Франківську застосовується комплексний підхід до ревіталізації радянської промислової архітектури, який включає енергозбереження, енергонезалежність та екологічну сталість;
- розроблено принципи просторової та функціональної інтеграції промислових об'єктів радянського періоду з сучасною міською інфраструктурою та комерційними зонами.

Методи та підходи до реалізації проєкту:

Метод адаптивного повторного використання (Adaptive reuse) – застосовується метод збереження та переосмислення автентичних архітектурних елементів з їх адаптацією до нових функціональних вимог сучасного міського середовища.

Методика вертикального озеленення – упровадження вертикальних садів, які інтегруються у фасадну систему, покращуючи естетику та екологічні показники будівлі.

Метод комплексної енергетичної модернізації – використання інноваційних рішень (сонячні панелі, теплові насоси, рекуперація, LED-освітлення) для підвищення енергоефективності та зменшення залежності від зовнішніх енергетичних джерел.

Партисипативний підхід – передбачено залучення місцевих мешканців до процесу планування й реалізації проєкту, що забезпечує соціальну інклюзивність і врахування реальних потреб громади.

Таким чином, запропонована концепція ревіталізації Фурнітурного заводу формує принципово новий стандарт збереження та адаптації радянської архітектурної спадщини, пропонуючи інтегровані рішення, які відповідають сучасним вимогам до екологічності, енергоефективності та соціокультурної інтеграції.

Результати апробації проєкту:

- представлення графічних матеріалів: генплан, аксонометричні проєкції, схеми функціонального зонування території;
- ілюстрації стану об'єкта до та після реконструкції.

У процесі апробації проєкту ревіталізації Фурнітурного заводу було отримано низку результатів, що підтверджують ефективність застосування обраних методик та підходів. Апробація продемонструвала практичну реалізованість концепції адаптивного повторного використання радянської промислової спадщини, довела доцільність збереження автентичних архітектурних елементів і використання сучасних технологій екологічної та енергетичної сталості.

Основними результатами апробації є:

- *розроблено детальний генеральний план території з чітким функціональним зонуванням;*
- *виконано концептуальні архітектурні рішення, які враховують збереження металевих фасадних конструкцій та впровадження вертикального озеленення;*
- *представлено візуалізації та графічні схеми, що демонструють інтеграцію комплексу в міське середовище і його транспортну доступність;*
- *підтверджено можливість забезпечення енергоефективності та часткової автономності комплексу шляхом впровадження сучасних технологій.*

Реалізація запропонованої концепції дозволяє надати території Фурнітурного заводу нові функціональні призначення, які суттєво підвищують її соціальну, економічну та культурну привабливість. Нові функції можна структурувати наступним чином:

1. Культурні простори. Центр сучасного мистецтва та виставкові зали: простори для проведення художніх виставок, творчих заходів, інсталяцій та презентацій, що сприятиме культурному розвитку міста та регіону.

Мультифункціональні зали для освітніх заходів: організація лекцій, семінарів, воркшопів, спрямованих на розвиток місцевої спільноти та популяризацію культурно-історичної спадщини міста.

2. Соціальні простори. Коворкінг-простори та бізнес-інкубатори: підтримка малого і середнього підприємництва, стартапів, що сприяє економічній активності та створенню нових робочих місць.

Громадський центр: місця для взаємодії місцевих жителів, спільних ініціатив, соціальних програм, що підвищить якість соціальних зв'язків і комфорт міського середовища.

3. Комерційні простори. Торгівельно-комерційні зони: кафе, ресторани, крафтові магазини, які приваблюють відвідувачів і формують привабливий інвестиційний клімат.

Простори для дозвілля: спортивні студії, зони активного та пасивного відпочинку, рекреаційні зони, що забезпечують комфортний відпочинок та дозвілля.

4. Екологічні та рекреаційні простори. Вертикальне та горизонтальне озеленення: створення нових зелених зон, що покращують екологічні умови території, сприяють формуванню здорового мікроклімату та підвищують естетичну якість середовища.

Відкриті громадські простори: облаштовані площі, внутрішні двори, пішохідні алеї для проведення масових заходів та створення місць для неформальної взаємодії громадян.

Таким чином, запропоноване функціональне наповнення території дозволить створити динамічний, привабливий і соціально активний міський простір, здатний позитивно вплинути на сталий розвиток усього району та інтегрувати ревіталізований комплекс у соціально-економічне життя міста.

Оцінка реалізованості та ефективності проєкту. Для комплексної оцінки реалізованості та ефективності запропонованого проєкту ревіталізації Фурнітурного заводу було проведено аналіз за трьома ключовими аспектами: економічним, соціальним та юридичним.

Аналіз можливостей і перешкод для впровадження проєкту.

1. Економічні аспекти:

Можливості:

- високий інвестиційний потенціал об'єкта завдяки його вигідному розташуванню в центральній частині міста;
- диверсифікація джерел фінансування: залучення приватних інвестицій, державно-приватне партнерство, гранти від міжнародних організацій;
- створення додаткових комерційних площ, що забезпечить стабільні доходи для подальшого самофінансування об'єкта.

Перешкоди:

- значні початкові витрати на реставраційні роботи через критичний технічний стан споруд;

- відсутність прямого бюджетного фінансування, що потребує пошуку приватних інвесторів або міжнародних донорів.

2. Соціальні аспекти:

Можливості:

- широка соціальна підтримка місцевої громади, зацікавленої в покращенні якості середовища та створенні нових громадських просторів;
- можливість залучення мешканців району до процесів планування та прийняття рішень через механізми партисипативного планування, що сприятиме соціальній інклюзивності.

Перешкоди:

- імовірність виникнення конфліктів інтересів між різними соціальними групами щодо майбутнього використання території;
- необхідність проведення інформаційної кампанії серед місцевих мешканців щодо переваг і вигід від ревіталізації об'єкта.

3. Юридичні аспекти:

Можливості:

- відсутність істотних обмежень щодо зміни функціонального призначення території у чинних містобудівних документах;
- можливість спрощеної процедури землевідведення та зміни цільового призначення ділянки, враховуючи її міське розташування і наявність вже сформованої інфраструктури.

Перешкоди:

- можливі складнощі, пов'язані з оформленням майнових та земельних питань, зокрема питання приватизації та передачі права власності;
- необхідність дотримання законодавчих норм у сфері збереження культурної спадщини, що може накладати додаткові вимоги до реставраційних робіт.

Оцінка позитивного впливу на міське середовище та громаду.

1. Соціально-економічна активізація району. Реалізація проєкту дозволить активізувати економічний та соціальний розвиток прилеглого району, сприятиме залученню інвестицій, створенню нових робочих місць та стимулюватиме розвиток малого й середнього підприємництва. Це позитивно позначиться на економічній динаміці міста, дозволяючи поступово покращувати соціально-економічний статус прилеглих територій.

2. Створення робочих місць. Внаслідок ревіталізації території та її нових функціональних призначень очікується створення значної кількості нових робочих місць, як у сфері послуг та торгівлі, так і в культурно-освітніх та соціальних установах. Це сприятиме зайнятості місцевого населення, зменшить рівень безробіття та позитивно вплине на соціально-економічний добробут міста.

3. Розвиток громадського простору. Запропоноване проєктне рішення передбачає формування якісних громадських просторів: відкритих майданчиків, зон дозвілля, культурних центрів і рекреаційних територій. Ці простори сприятимуть соціальній інтеграції населення, формуванню громадянської активності, підвищенню якості життя місцевих мешканців, а також сприятимуть поліпшенню загальноміської екологічної ситуації.

Таким чином проведена апробація проєкту ревіталізації Фурнітурного заводу підтвердила ефективність і практичну дієвість теоретичних положень дисертаційного дослідження щодо адаптивного повторного використання радянської промислової спадщини. Реалізована концепція наочно демонструє переваги комплексного підходу, який включає збереження автентичних архітектурних елементів, інтеграцію сучасних екологічних і енергоефективних технологій, застосування вертикального озеленення та ефективну взаємодію з навколишньою міською інфраструктурою.

Апробація підтвердила можливість успішного вирішення просторових, соціально-економічних і екологічних конфліктів на території занедбаних промислових об'єктів, що було однією з ключових гіпотез дисертації. Запропоновані рішення продемонстрували реальність трансформації депресивних територій у багатофункціональні культурно-соціальні простори з високою

соціальною активністю, покращенням міського середовища та підвищенням загальної якості життя мешканців міста.

Запропоновані у дисертації методики та підходи, апробовані в студентському проєкті, мають високу практичну цінність і можуть бути масштабовані для застосування на інших аналогічних об'єктах Івано-Франківська та інших українських міст. Методологія адаптивного повторного використання в поєднанні з енергоефективними рішеннями та вертикальним озелененням дозволяє комплексно розв'язувати завдання сталого міського розвитку, збереження історико-архітектурної спадщини та покращення соціально-економічної ситуації міських територій.

Таким чином, запропонований підхід демонструє не лише ефективні архітектурно-містобудівні рішення, але й має важливе соціальне й економічне значення, виступаючи своєрідною моделлю для подальших містобудівних та архітектурних досліджень, планувальних та інвестиційних рішень. Це свідчить про високий потенціал та широку перспективу реалізації напрацьованих методик для подальшого сталого розвитку та ревіталізації подібних об'єктів в інших міських контекстах України.

Висновки до розділу 3

У результаті комплексного аналізу та апробації положень дисертації було визначено основні принципи реформування міського простору Івано-Франківська у нових соціокультурних умовах. Обґрунтовано необхідність переходу від централізованого радянського планування до індивідуалізованого та контекстно орієнтованого підходу, який базується на сталому розвитку, екологічності, поліцентричній моделі міста, збереженні історичної спадщини та активній участі місцевої громади.

Доведено, що переосмислення радянської архітектурної спадщини є важливим чинником формування сучасної міської ідентичності. Встановлено, що критичний аналіз та адаптивне повторне використання радянських архітектурних

об'єктів здатні створити нові функціональні простори, які відповідають актуальним соціально-культурним потребам сучасних міст.

Розроблено та апробовано комплексну методику інтеграції радянської спадщини в політику сталого міського розвитку, що включає контекстуальну інтеграцію, функціональне перепрофілювання, контрастне архітектурне доповнення, ландшафтну інтеграцію та реставрацію автентичних архітектурних елементів. Запропоновані підходи сприяють ефективному вирішенню проблем монофункціональності та низької якості просторових рішень, притаманних радянській забудові.

Проведена апробація теоретичних положень дисертаційного дослідження на прикладі ревіталізації території колишнього Фурнітурного заводу в Івано-Франківську дозволила перевірити ефективність і практичну релевантність розробленої методики переосмислення та трансформації радянської промислової архітектурної спадщини. У результаті практичного моделювання було підтверджено, що використання концепції адаптивного повторного використання, поєднаної з принципами сталого розвитку, енергоефективними рішеннями та системами вертикального озеленення, забезпечує перетворення деградованих індустріальних зон на повноцінні соціально активні елементи міського середовища. Такий підхід дозволяє не лише зберегти цінні морфологічні риси промислових об'єктів, а й надати їм нових функціональних і символічних значень, актуальних у контексті сучасної урбаністики.

Аналіз результатів, отриманих у ході реалізації студентської концепції ревіталізації зазначеної території, засвідчив високий потенціал запропонованої моделі як прикладу ефективної інтеграції індустріальної спадщини радянського періоду в сучасну міську структуру. Розроблений проєкт передбачає створення культурних, освітніх, рекреаційних, комерційних і екологічних функцій на основі збереження об'ємно-просторової структури існуючих споруд із доповненням новими архітектурними та ландшафтними елементами. Встановлено, що таке рішення сприяє активізації навколишніх територій, підвищенню їх інвестиційної

привабливості, посиленню локальної ідентичності та формуванню конкурентоздатного урбаністичного продукту.

Окрему увагу приділено аналізу реалізованості цієї ревіталізаційної концепції в умовах сучасної економіки, соціального контексту та нормативно-правового поля. Визначено основні потенційні бар'єри та обмеження, що стосуються фінансової доцільності, правового регулювання використання промислових об'єктів, а також необхідності міжсекторальної співпраці між владою, громадськістю та приватними інвесторами. Разом із тим встановлено, що впровадження подібних проєктів має значний позитивний ефект для соціально-економічного розвитку міста, зокрема: створення нових робочих місць, стимулювання малого і середнього бізнесу, покращення екологічного стану та загального рівня комфортності міського середовища. Запропоновані в розділі науково-методичні рекомендації щодо ревіталізації радянської архітектурної спадщини мають високу практичну цінність і можуть бути масштабовані для реалізації аналогічних проєктів в інших містах України. Доведено, що впровадження комплексних підходів, заснованих на балансі між автентичністю, модернізацією та актуальними потребами громади, створює передумови для сталого розвитку міських територій.

Таким чином, апробація методичних підходів, запропонованих у дисертації, засвідчує їхню ефективність, практичну значущість та перспективність подальшого застосування у містобудівній практиці для вирішення складних питань інтеграції та збереження радянської архітектурної спадщини в сучасних умовах.

ВИСНОВКИ

Дисертаційне дослідження, присвячене архітектурно-просторовим трансформаціям Івано-Франківська в радянський період, дало змогу здійснити комплексний аналіз еволюції міського середовища з урахуванням політичних, соціально-економічних та культурних чинників, які визначали характер планувальних рішень, типологію забудови та функціональну структуру міста. У межах дослідження охоплено період від повоєнної реконструкції до пізнього радянського модернізму, що виявило ключові закономірності змін у морфології міста, зокрема формування мікрорайонної системи, розвиток промислових територій, зростання периферійної забудови, трансформацію центральної частини та деградацію історичного середовища.

У результаті аналізу просторових рішень, проектної документації, архівних матеріалів, супутникових знімків і тематичних карт, а також за допомогою використання ГІС-технологій та морфологічного аналізу, були ідентифіковані основні конфлікти й дисбаланс в міському розвитку, пов'язані з втратами культурної спадщини, низькою архітектурною якістю житла, відсутністю людяного публічного простору та надмірною функціональною сегрегацією.

На основі виявлених тенденцій сформульовано ключові проблеми сучасної міської структури Івано-Франківська, які є наслідком радянської містобудівної політики. Водночас у ході дослідження були окреслені перспективні підходи до подальшої трансформації міського середовища – зокрема шляхом впровадження принципів сталого розвитку, ревіталізації застарілих районів, контекстуального проектування та інтеграції радянської архітектурної спадщини в новітні просторові сценарії розвитку міста.

У першому розділі науково обґрунтовано категоріально-понятійний апарат дослідження та визначено методологічну базу аналізу трансформацій, зокрема використання міждисциплінарних підходів (морфологічного, історико-культурного, соціального) і сучасних цифрових інструментів, зокрема ГІС-технологій. Установлено, що формування архітектурно-просторової структури

Івано-Франківська в дорадянський період, особливо за часів Австро-Угорщини, створило передумови для подальших трансформацій, які в радянський період набули масштабного індустріального характеру.

Другий розділ дисертації висвітлює вплив радянської житлової та промислової політики на формування архітектурного образу міста. Встановлено, що забудова цього періоду дала змогу подолати житлову кризу та модернізувати інфраструктуру, однак спричинила серйозні негативні наслідки: втрату історичної ідентичності, зниження архітектурної якості середовища, типізацію забудови та екологічне перевантаження. Застосування мікрорайонної моделі призвело до фрагментації простору, а великопанельне будівництво обмежувало творчу реалізацію архітекторів і знижувало індивідуальність забудови. Промислові зони створили урбаністичні розриви, які нині потребують інтеграції в сучасну міську тканину.

У третьому розділі запропоновано методичні підходи до переосмислення радянської архітектурної спадщини шляхом ревіталізації. Обґрунтовано необхідність переходу від централізованого до контекстуально орієнтованого планування, що враховує локальні особливості, сталий розвиток, екологічність, поліцентричність та участь громади. Розроблена методика ревіталізації передбачає адаптивне перепрофілювання, контрастне доповнення, ландшафтну інтеграцію та збереження автентичних елементів.

Узагальнення результатів дослідження свідчить про те, що формування сучасного архітектурно-просторового середовища Івано-Франківська відбувалося в умовах глибокого конфлікту між імперативами індустріалізації, стандартизації та масового житлового будівництва, характерними для радянського періоду, та потребою збереження історико-культурної тяглості міського простору.

Дисертаційне дослідження дало змогу всебічно проаналізувати трансформації міського середовища впродовж 1944–1991 рр., виявити характерні закономірності архітектурно-містобудівної політики радянської доби, а також розробити рекомендації щодо оптимізації сучасного просторового розвитку міста з урахуванням наявної спадщини та новітніх урбаністичних викликів.

У ході дослідження було доведено, що радянські трансформації міського простору Івано-Франківська відбувалися в умовах централізованого планування, ідеологічної стандартизації та домінування типових забудов, що спричинило руйнування історичних кварталів, фрагментацію соціального простору, втрати ідентичності міста й зниження якості урбаністичного середовища. Просторові зміни мали не лише архітектурний, але й соціокультурний і екологічний вимір, які суттєво впливають на функціонування міста донині.

Наукова новизна дисертації полягає у створенні міждисциплінарної методики аналізу архітектурно-просторових змін із залученням морфологічного, соціологічного, історико-генетичного та GIS-аналізу. Запропоновано авторську класифікацію просторових конфліктів у міському середовищі, що враховує взаємодію функціональних, соціальних, культурних та екологічних чинників. Проведено детальну періодизацію радянського етапу розвитку Івано-Франківська, яка дала змогу виявити найбільш критичні фази трансформації міського простору та охарактеризувати їхній вплив на сучасний стан міста.

Результати натурних, архівних і соціологічних досліджень підтвердили наявність глибоких просторових конфліктів, викликаних радянськими містобудівними рішеннями, серед яких – надмірне ущільнення забудови, недостатня забезпеченість рекреаційними зонами, ізоляція мікрорайонів, низька адаптивність громадських просторів. Виявлено, що саме ці чинники сприяють тривалій кризі ідентичності міста та погіршенню соціальної інтеграції.

Застосування інтегрованого підходу дало змогу сформулювати обґрунтовані рекомендації щодо ревіталізації радянської забудови, збереження елементів архітектурної спадщини та формування збалансованого просторового розвитку. Апробація цих підходів на прикладі ревіталізації території Фурнітурного заводу підтвердила ефективність запропонованих рішень у контексті створення соціально активного, функціонально змістовного та екологічно стійкого міського простору.

Практична значущість дослідження полягає у можливості використання напрацьованих методичних підходів для вдосконалення стратегій просторового

розвитку Івано-Франківська, оновлення містобудівної документації, залучення громади до прийняття рішень та адаптації архітектурної спадщини радянської доби до сучасних потреб. Результати дисертації можуть бути екстрапольовані на інші українські міста, що пережили аналогічні просторові трансформації.

Аналіз проблем, зумовлених цими трансформаціями, вказує на необхідність переосмислення радянської архітектурної спадщини не лише як технічної або естетичної категорії, а як важливої складової культурної пам'яті та потенціалу для розвитку. У цьому контексті актуалізується потреба у формуванні стратегій інтегративного урбаністичного оновлення, що враховують як принципи сталого розвитку, так і вимоги до функціональної адаптації, комфортності, інклюзивності та змістовного публічного простору. Оновлення радянської спадщини має базуватись на принципах адаптивного повторного використання, гнучкого планування, збереження ідентичності місця та залучення місцевих спільнот до процесів трансформації середовища.

Таким чином, дисертаційна робота сформувала цілісну наукову концепцію аналізу, критичного переосмислення та інтеграції архітектурно-просторових змін, що виникли внаслідок радянського містобудівного втручання, в сучасну систему урбаністичного планування.

Результати проведеного дослідження не лише поглиблюють наукове розуміння просторових процесів, що відбувалися в радянський період, але й мають важливе практичне значення для розробки концептуальних основ сучасної політики ревіталізації історичних міст. Вони можуть бути використані як теоретична й методологічна база під час формування стратегій сталого розвитку міського простору в Україні, інтегруючи архітектурну спадщину XX століття у новітні підходи до просторового планування та культурного переосмислення міського середовища XXI століття

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Альманах Станиславівської землі. Т. 1 / ред.-упоряд. Р. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен, 1975. 864 с.
2. Альманах Станиславівської землі. Т. 2 / ред.-упоряд. М. Климишин. Нью-Йорк; Париж; Сідней; Торонто, 1985. 959 с.
3. Альманах Станиславівської землі. Т. 3 / ред.-упоряд. Ю. Гаєцький. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 624 с.
4. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Т. 1 / ред. Б. Кравців. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Видання Центрального Комітету Станиславівщини, 1975. 959 с.
5. Альманах Станиславівської землі: збірник матеріалів до історії Станиславова і Станиславівщини. Т. 2 / ред. М. Климишин. Нью-Йорк; Торонто; Мюнхен: Видання Центрального Комітету Станиславівщини, 1985. 900 с.
6. Андрухів І., Арсенич П. Українські правники у національному відродженні Галичини: 1848–1939 рр. Івано-Франківськ, 1996. 78 с.
7. Антонюк Р., Яремчук В. Пожежна охорона Івано-Франківщини від минулого до сучасності: історичний нарис. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 184 с.
8. Аанчишин І. В. Формування міського простору Івано-Франківська в умовах радянської містобудівної політики. Український журнал містобудування та архітектури. 2021. №2. С. 57–66.
9. Арсенич П. Станіславів – столиця ЗУНР. Івано-Франківськ: Галичина, 1993. 54 с.
10. Арсенич П., Гаврилів Б., Головатий М., Канюс М. Меморіальний сквер в Івано-Франківську. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2004. 112 с.
11. Арсенич П., Гаврилів Б., Угорчак Ю. Краєзнавці Прикарпаття (XX ст.): довідник. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2005. 320 с.
12. Архітектурно-урбаністична платформа «MetaLab». URL: <https://metalab.space> (дата звернення: 06.04.2025)

13. Баран В. Окраса нашого міста. Прикарпатська правда. 1982. 24 січня.
14. Баранський К. Станиславів до і після 1919 року. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 212 с.
15. Безлюбченко О. С., Завальний О. В. Урбаністика: навч. посібник для студентів напряму підготовки «Будівництво»; Харків. нац. ун-т міськ. госп-ва ім. О. М. Бекетова. Харків: ХНУМГ ім. О. М. Бекетова, 2015. 274 с.
16. Бейлах О. Д. Експериментаторські тенденції в радянському дизайні 1970–1980-х років: дис. ... канд. мистецтвознавства: 17.00.07. Харків, 2009. URL: <http://www.lib.ua-ru.net/diss/cont/355562.html>.
17. Бейлах О. Д. Естетичні аспекти дизайну архітектурно-конструкційних систем у 1970-1980-х *Вісник Харківської державної академії дизайну і мистецтв*. 2008. № 8. - С. 3-14.
18. Бондарев І. Легенди старого Станиславова: міфологічний путівник. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2013. 288 с. 29
19. Бондарев І. Слідами забутих пам'ятників. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 108 с.
20. Бондарев І. Таємниці Діброви. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2019. 144 с.
21. Бондарев І., Гречаник О. Привіт зі Станиславова. Історичний путівник. Івано-Франківськ, 2012. 104 с.
22. Бондарев І. Гауптвахта. Репортер. 2013. 3 жовтня.
23. Братусь І. Історико-культурний контекст написання роману Анатолія Рибаківа «Важкий пісок». *Молодий вчений*. 2020. № 3 (79). С. 432–435.
24. Бубен О., Головатий М., Стоєвський К., Федунків З. Літопис ВАТ «Прикарпаттяобленерго». Віхи історії. Події та люди. Київ, 2005. 450 с.
25. Бучик О. Станиславів буденний і святковий. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2018. 240 с.
26. Від радянського Станіслава до українського Івано-Франківська. 1944–2013. За матеріалами газети «Прикарпатська правда» 1966 рік. URL: <http://pravda.if.ua/news-47019.html> (дата звернення: 26.11.2023).

27. Возняк В. Село моє – України цвіт. Історія Вовчинця. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2003. 272 с.
28. Вулиця Незалежності в Івано-Франківську: 10 цікавих фактів. URL: <https://pik.net.ua/2022/08/24/vulytsya-nezalezhnosti-v-ivano-frankivsku-10-tsikavyh-faktiv-foto/> (дата звернення: 26.10.2023).
29. Вуянко М., Томенчук Б. Археологія середньовічного Івано-Франківська (Станіславова): археологічні дослідження 1998–2001 рр. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2002. 160 с.
30. Гаврилишин П., Чорненький Р. Станиславівщина: віднайдені історії. Дискурсус, 2022. 176 с.
31. Гаврилів Б. Іван Франко в Станиславові. Івано-Франківськ : Тіповіт, 2006. 92 с.
32. Гаврилів Б. Івано-Франківськ: історія міста. *Ділова Івано-Франківщина*. Львів, 2009. С. 8–25.
33. Гаврилів Б. Історико-революційні пам'ятники Прикарпаття: путівник. Івано-Франківськ, 1986. 96 с.
34. Гаврилів Б., Арсенич П., Процак Р. Літопис Івано-Франківська (Станіслава): історична хроніка міста з 1662 року. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. 272 с.
35. Гаврилів Б., Бойчук З., Головатий М. Довідник вулиць м. Івано-Франківська. Івано-Франківськ, 2000. 95 с.
36. Гаврилів Б., Головатий М. Сто років історії – сто років праці. До 100-річчя ВАТ «Промприлад». Івано-Франківськ : Тіповіт, 2005. 144 с.
37. Гаврилів Б., Головатий М., Сигидин М. Історія Івано-Франківського обласного державного об'єднання спиртової та лікеро-горілчаної промисловості. Івано-Франківськ, 1998. 72 с.
38. Гавриш В. Історичний нарис села Микитинці. Івано-Франківськ, 2002. 112 с.
39. Галюк Б. П., Шеремет О. П. Івано-Франківськ: путівник. Ужгород: Карпати, 1979. 144 с.

40. Гаркот І. Архітектор Володимир Лукомський. *Своя хата*. 1995. № 1–2. С. 36–40.
41. Гаркот І. Архітектор Іван Гринів. *Своя хата*. 1997. № 1–2. С. 30–33.
42. Гаркот І. Архітектура станіславівських кам'яниць міжвоєнного періоду (1920–1930 рр.). *Графічна освіта у ВНЗ: стан та перспективи*: зб. тез доп. Івано-Франківськ: ІФНТУНГ, 2013. С. 73–76.
43. Гаркот І. В. Архітектура Івано-Франківська (Станіславова) міжвоєнного періоду 1920–1930-х років : монографія; за наук. ред. Б. М. Тимківа. Івано-Франківськ : Симфонія форте, 2017. 228 с.
44. Гаркот І. Стильові тенденції в архітектурі Івано-Франківська міжвоєнного періоду (1920–1930-ті рр.). *Етнодизайн: європейський вектор розвитку і національний контекст*: зб. наук. пр. Кн. 3 / редкол.: М. Степаненко (голов. ред.), Є. Антонович, В. Титаренко та ін.; ПНПУ ім. В. Короленка, Ін-т реклами. Полтава: ПНПУ ім. В. Короленка, 2015. С. 208–213.
45. Генеральний план м. Івано-Франківська. Проектне обґрунтування. 1959 р. 124 арк. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-1073, оп. 1, спр. 56.
46. Герої звільнення Прикарпаття / упоряд. Б. Венков. Ужгород : Карпати, 1970. 116 с.
47. Головатий М. 200 вулиць Івано-Франківська. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 463 с.
48. Головатий М. Етюди старого Станіславова. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. 128 с.
49. Головатий М. І. Архітектурна спадщина Івано-Франківська. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 168 с.
50. Головатий М. І., Бондарев І. Вулиця Сапіжинська. URL: <https://report.if.ua/poglyad/Vulycya-Sapizhynska/> (дата звернення: 26.10.2023).
51. Головатий М. Клініка М. Козака і С. Робінзон-Козак: рукопис статті до «Зводу пам'яток історії і культури України. Івано-Франківська область». Івано-Франківськ, 2005. [Архів автора].

52. Головатий М. Мешканцями міста стали А. Шептицький та Д. Січинський. *Західний кур'єр*. 1999. № 4. С. 4.

53. Головатий М. Серйозне, ймовірне, неймовірне і курйозне: Івано-Франківську – 325 років. *Комуністичний прапор*. 1987. 2 червня, 29 грудня.

54. Голубков М., Січкач Г. Івано-Франківськ: короткий ілюстрований путівник. Львів: Каменярь, 1963. 84 с.

55. Гончарик Р. П. Особливості архітектурно-просторових змін Івано-Франківська в радянський період. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2017. Вип. 47. С. 249-264.

56. Гончарик Р.П. Архітектурна діяльність 70-х-80-х років на прикладі Івано-Франківська. Матеріали звітнього науково-практичного семінару «Архітектурна освіта проблеми та перспективи розвитку» 19 листопада 2015 р. Івано-Франківськ 2015. С. 43-47.

57. Гончарик Р.П. Архітектурно-містобудівні перетворення Івано-Франківська 1956-1975 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2015. С. 90-104.

58. Гончарик Р.П. Вплив радянської архітектури на сучасне міське середовище: соціальні наслідки та перетворення. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки*. Післявоєнна відбудова України: матеріали VII Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2023 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. С. 58-60.

59. Гончарик Р.П. До проблеми дослідження радянської архітектури в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2014. С. 80-87.

60. Гончарик Р.П. Житлове будівництво радянської доби 1956-1975 років на прикладі Івано-Франківська. Матеріали звітної викладацької та студентської

науково-практичної конференції «*Наука та освіта XXI століття*» 7 травня 2015 р. Івано-Франківськ 2015. С. 443-447

61. Гончарик Р.П. Післявоєнне десятиліття в архітектурі Станіславова. Матеріали Всеукраїнської науково-практичної конференції «*Проблеми та перспективи розвитку проектної діяльності: теорія, практика, інновації*» 12 листопада 2014 р. Івано-Франківськ 2014.

62. Гончарик Р.П. Післявоєнні роки в архітектурі Івано-Франківська 1944-1955 років. Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування. Київ, 2015. С. 213-218.

63. Гончарик Р.П. Потреби сучасних інструментів архітектурної візуалізації в специфікації матеріалів. *Сучасні виклики архітектуру та будівельнику: матеріали круглого столу* (м. Івано-Франківськ, 18 березня 2021 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 17-20.

64. Гончарик Р.П. Радянська архітектура 70-х-80-х років Івано-Франківська аналіз та проблеми. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2015. С. 131-141.

65. Гончарик Р.П. Регіональні особливості реконструкції «Стометрівки» Івано-Франківська в Радянський період. Матеріали всеукраїнської науково-технічної конференції «*Проблеми архітектури і містобудування в умовах глобалізації*» 15-16 листопада 2016 р. Харків, 2016.

66. Гончарик Р.П. Художньо-декоративні елементи в архітектурі радянського Івано-Франківська. Регіональні особливості. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2016. С. 324-333.

67. Гончарик Р.П. Цифрові інструменти проектування інтер'єрів майбутнього. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного*

симпозіуму. (м. Івано-Франківськ, 20 травня 2022 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. С. 126-130.

68. Гордиця Є. Архітектурне обличчя міста. Прикарпатська правда. 1982. 10 лютого.

69. Горшенёв К. Майбутнє Станіславова. Газета «Прикарпатська правда». URL: <http://zbruc.eu/node/11991> (дата звернення: 26.11.2023).

70. Грабовецький архВ. В., Карпенко О. Ю. Сходінками історії – у майбутнє. Івано-Франківськ, 1987. 42 с.

71. Грабовецький В. В. Історія міста Івано-Франківська (Станіслава). Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2002. 480 с.

72. Грабовецький В. Івано-Франківськ у пам'ятниках історії та культури. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. 135 с.

73. Грабовецький В. Історія Івано-Франківська (Станіславова). З найдавніших часів до початку XX ст.: у 2 ч. Ч. 1. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 1999. 304 с.

74. Грабовецький В. Нариси історії Івано-Франківська. З найдавніших часів до початку XX століття. Івано-Франківськ, 1989. 101 с.

75. Грабовецький В. Нариси історії Княгинина. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2000. 148 с.

76. Грабовецький В., Гаврилів Б., Карась Г. Івано-Франківськ у пам'ятниках історії та культури. Івано-Франківськ: Нова Зоря, 2001. 136 с.

77. Грач (Поліщук) Л. До питання про містобудівну трансформацію Станіславова. Архітектурна спадщина України: щорічник Держбуду України / редкол.: М. Дьомін, С. Бабушкін, А. Пучков та ін. Київ : НДІТІАМ; Головкиївархітектура, 2002. Вип. 5: Традиції та новаторство у містобудуванні України. С. 209–215.

78. Грибович М. Історія окружного міста Станіславова в Галичині в 1847 р. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2007. 38 с.

79. Грималюк М. І. Формування архітектурного образу міст Західної України у радянський період (на прикладі Івано-Франківська): автореф. дис. ... канд. архіт.: 18.00.01. Львів, 2009. 20 с.
80. Гринів І. У співавторах – Карпати. Робітнича газета. 1987. 4 лютого.
81. ДБН Б.1.1-15:2021. Склад та зміст проєктної документації на будівництво [Текст] : державні будівельні норми України. Київ : Мінрегіон України, 2021. 109 с.
82. ДБН Б.1.1-22:2017. Склад та зміст генерального плану населеного пункту: державні будівельні норми України. Київ : Мінрегіон України, 2017. 41 с.
83. ДБН Б.2.2-12:2019. Планування та забудова територій : державні будівельні норми України. Київ : Мінрегіон України, 2019. 162 с.
84. Дві карти міста. Русих П. Газета «Прикарпатська правда». URL: <http://ifportal.net/articles/full/43915>.
85. Дейчаківський І. Копаний м'яч у Станиславові. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. 192 с.
86. Державний архів Івано-Франківської області. Ф. П–1. Оп. 1. Спр. 3093, арк. 95.
87. Державний архів Івано-Франківської області. Фонди: «Архітектурно-планувальна документація міста Івано-Франківська (1944–1991 рр.)».
88. Державний архів Івано-Франківської області: Путівник. Т. 1: Фонди періоду до 1939 року. Київ, 2008. 464 с.
89. Диба Ю. Р. Соціально-культурний контекст забудови Івано-Франківська у другій половині ХХ ст. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка»*. Серія «Архітектура». 2018. №4. С. 115–123.
90. Діда Р. Алеями міського парку. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 80 с.
91. Дьомін М. М. Основи містобудування: методологія та методика проектування. Київ: КНУБА, 2018. 412 с.
92. Життєпис Івано-Франківська : у 2 кн. Кн. 1 : Від найдавніших часів до 1939 року. Устинський. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2022. 768 с.

93. Життєпис Івано-Франківська : у 2 кн. Кн. 2. Устинський. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2024. 680 с.
94. Закон України «Про охорону культурної спадщини» (зі змінами та доповненнями від 2023 року).
95. Зеновій Ф. Станиславів на давніх мапах та планах. Івано-Франківськ: Лілей-НВ, 2014. 176 с.
96. Івано-Франківськ: фотоальбом / авт. тексту Х. Й. Сорохтей; авт. фото Б. О. Міндель. Київ: Мистецтво, 1964. 70 с.
97. Ідак Ю. Дисциплінарний образ морфології міста у містобудуванні. *Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура»*. 2022. № 1 (7). С.83-94
98. Ісаїв П. Історія міста Станиславова. *Вперед*. 1992. 17 вересня 29 жовтня.
99. Історія міст і сіл УРСР: Івано-Франківська область. Київ: Наукова думка, 1971. С. 53-81.
100. Історія назви наймасовішої вулиці Івано-Франківська. URL: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=80256> (дата звернення: 26.10.2023).
101. Історія хвороби, або як знищували Івано-Франківськ. URL: <http://firtka.if.ua/?action=show&id=43123>.
102. Калиновська І. Інтер'єри громадських будівель кінця XIX–XX століть на прикладі Івано-Франківщини : культурологічний аспект : автореф. дис. канд. мистецтвознавства : 26.00.01. Івано-Франківськ, 2012. 20 с.
103. Каліна О. Модернізація сучасного міського середовища на основі адаптації радянської архітектури. *Український журнал прикладної економіки*. 2018. Вип. 2(21). С. 53–58.
104. Карась Г. Івано-Франківськ: культурно-мистецька хроніка Незалежності. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2001. 264 с.
105. Карась Г., Діда Р., Головатий М., Гаврилів Б. Івано-Франківськ: енциклопедичний словник. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 2010. 560 с.

106. Ковальчик Г. Розвиток фабрично-заводської промисловості в Східній Галичині в кінці XIX – на початку XX ст. *З історії західноукраїнських земель*. Київ, 1960. С. 57–75.

107. Кравцов С. Івано-Франківськ : історико-архітектурний нарис : звіт про НДР НТШ у Львові. Львів, 1992. 21 с.

108. Кравцов С. Містобудівельні принципи та семантика деяких міст Галичини XVIII ст. Українське бароко та європейський контекст / відп. ред. О. Федорук. Київ : Наукова думка, 1991. С. 45–49.

109. Краєзнавці Прикарпаття. Довідник (XX ст.). Івано-Франківськ : Плай, 2002. 352 с.

110. Крейзер І. Еволюція пластичної мови стилю Ар Деко у вітчизняній архітектурі кінця 20-х – початку 50-х рр. XX ст. : автореф. дис. ... канд. архітектури : 18.00.01. Харків, 2004. 19 с.

111. Кукурудзяк М. Соціально-економічний розвиток Станіслава у другій половині XIX ст. Тези доповідей і повідомлень V Всеукраїнської наукової конференції з історії, краєзнавства. Київ, 1991. С. 156–160.

112. Лисенко О. Є. Архітектура України періоду радянського модернізму. Київ: КНУБА, 2017. 354 с.

113. Листування управління головного архітектора міста з інститутом «КиївЗНДІЕП» щодо змін у структурі центру. 1972-1975 рр. 103 арк. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-278, оп. 1, спр. 97.

114. Літопис Івано-Франківська (Станіслава). Історична хроніка міста з 1662 року / Б. Гаврилів, П. Арсенич, Р. Процак. Івано-Франківськ : Нова Зоря, 1998. 232 с.

115. Лобановський Б. Українське мистецтво другої половини XIX – початку XX ст. Київ : Мистецтво, 1989. 206 с.

116. Лукомська З. Місто Івано-Франківськ : історія і сучасність. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Архітектура. 2004. № 50. С. 197–201.

117. Лукомська З. Розвиток розпланувально-композиційної структури середмістя Івано-Франківська у XVII–XX ст. : дис. ... канд. архітектури : 18.00.01. Львів, 2007. 243 с.

118. Макар В. Мій Станиславів. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2008. 192 с.

119. Мартинюк І. В. Соціально-просторова структура міста: теоретико-методологічні аспекти аналізу. *Грані*. 2014. № 10 (114). С. 113–118.

120. Матеріали до затвердження генерального плану м. Івано-Франківська. 1965 р. 87 арк. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-243, оп. 2, спр. 118.

121. Медицина в Івано-Франківську: від лікарні графа д'Есте до Центральної міської клінічної лікарні / упоряд. Б. Скаврон. Івано-Франківськ : Місто НВ, 2011. 160 с.

122. Михайлишин О. Джерело до історії архітектури міжвоєнного періоду. Архітектура і будівництво : часопис. URL: <http://intkonf.org/kandidat-arhitekturi-mihaylishin-ol-chasopis-arhitektura-i-budivnitstvo-dzherelo-do-istoriyi-arhitekturi-mizhvoennogo-periodu/> (дата звернення: 05.04.2025).

123. Михайлишин О. Л. Архітектурна ідентичність міста: структура, семантика, трансформації : монографія. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2013. 236 с.

124. Мицан К. Герб міста: збережімо історію чи вифантазуємо щось нове? Західний кур'єр. 1993. 19 червня.

125. Моє місто. Хрестоматія з історії Івано-Франківська / упоряд. І. Монолатій. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2012. 760 с.

126. Назаренко І. В. Архітектурно-містобудівні трансформації міського середовища Івано-Франківська радянського періоду (1945–1991 рр.). *Архітектурний вісник КНУБА*. 2020. №19. С. 142–149.

127. Науково-технічний архів Управління архітектури та містобудування м. Івано-Франківська. Проектні матеріали та містобудівні плани радянського періоду.

128. Наш Станиславів / упоряд. Ю. Андрухович, Л. Довган, О. Рубановська. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2002. 120 с.

129. Основи містобудування : навч. посіб. Нац. ун-т біоресурсів і природокористування України / уклад.: П. І. Коваль, В. В. Дмитренко та ін. Київ : НУБіП України, 2015. 210 с.

130. Пам'ятки архітектури Івано-Франківська : словник до Зводу пам'яток історії та культури України. Івано-Франківська область / уклад. М. Головатий, З. Федунків. Івано-Франківськ, 2010. 50 с.

131. Пам'ятки історії Івано-Франківської області. Ч. 2 / упоряд. П. Арсенич, Т. Буженко, М. Головатий, З. Федунків. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2005. 256 с.

132. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківська. Кн. 1 : Історико-архітектурний нарис / упоряд. З. Федунків, Р. Гандзюк, М. Головатий. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2015. 344 с.

133. Пам'ятки історії та культури Івано-Франківська. Кн. 2 : Археологія, історія та мистецтво / упоряд. М. Головатий. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2016. 288 с.

134. Паньків М. Ратуша : історичний нарис. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 1999. 56 с.

135. Паспорт об'єкта культурної спадщини. Кінотеатр. Держ. наук.-реставр. упр. Івано-Франків. обл. Івано-Франківськ, 2006. 14 с.

136. Петришин Г. Хрестоподібні планувальні структури поселень Галичини XVII–XVIII ст. *Українська хрестологія*. Львів : Ін-т народознавства НАНУ, 1997. С. 65–74.

137. План міста Станиславова. Матеріали магістрату щодо забудови (1925–1932 рр.). 78 арк. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-2, оп. 1, спр. 44. 193

138. Пласт у Станиславові та Івано-Франківську (1911–2009 рр.) / упоряд. А. Чемеринський, В. Іваночко. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2009. 208 с.

139. Платформа «Urban Forms Center». URL: <https://urbanforms.org.ua>

140. Полєк В. Вулицями і майданами Івано-Франківська. Західний кур'єр. 1990. 27 жовтня – 22 грудня; 1992. 17 січня – 21 листопада; 1993. 8 травня. (не закінчено).

141. Полєк В. Майданами та вулицями Івано-Франківська. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2007. 147 с.

142. Полєк В. Майданами та вулицями Івано-Франківська: історико-культурний путівник. Львів: Світло і тінь, 1994. 90 с.

143. Полєк В. Місто українське, вулиці – польські? або роздуми про перейменування вулиць Івано-Франківська. Галичина. 993. 4 лютого.

144. Поліщук Л. Сецесія в архітектурі Станіславова кінця XIX – початку XX століття : дис. канд. архітектури : 18.00.01. Київ, 2003. 371 с.

145. Посацький Б. Простір міста і міська культура (на зламі XX–XXI ст.) : монографія. Львів : Вид-во НУ «Львівська політехніка», 2007. 208 с.

146. Проекти житлових кварталів та інженерної інфраструктури відповідно до генерального плану. 1980 р. 93 арк. Державний архів Івано-Франківської області, ф. Р-1005, оп. 1, спр. 211.

147. Просторовий аналіз: визначення, методи та використання. EOS Data Analytics. 2021. URL: <https://eos.com/uk/blog/prostorovyi-analiz/>.

148. Ричков П. Містобудівна еволюція Станіслава у XVII–XX ст. Архітектурна спадщина України : щорічник Держбуду України. Київ : НДІТАМ, 2002. Вип. 5 : Традиції та новаторство у містобудуванні України. С. 196–209.

149. Самохвалов О. Вплив радянської архітектури на формування міського середовища в Україні. Архітектура та будівництво України. 2015. Вип. 2(24). С. 48–51.

150. Семсрот К. Від регуляційного плану до просторової концепції розвитку. Напрямки розвитку містобудування в Австрії у контексті правових основ. *Вісник Нац. ун-ту «Львівська політехніка»*. Львів, 2004. № 505. С. 113–121.

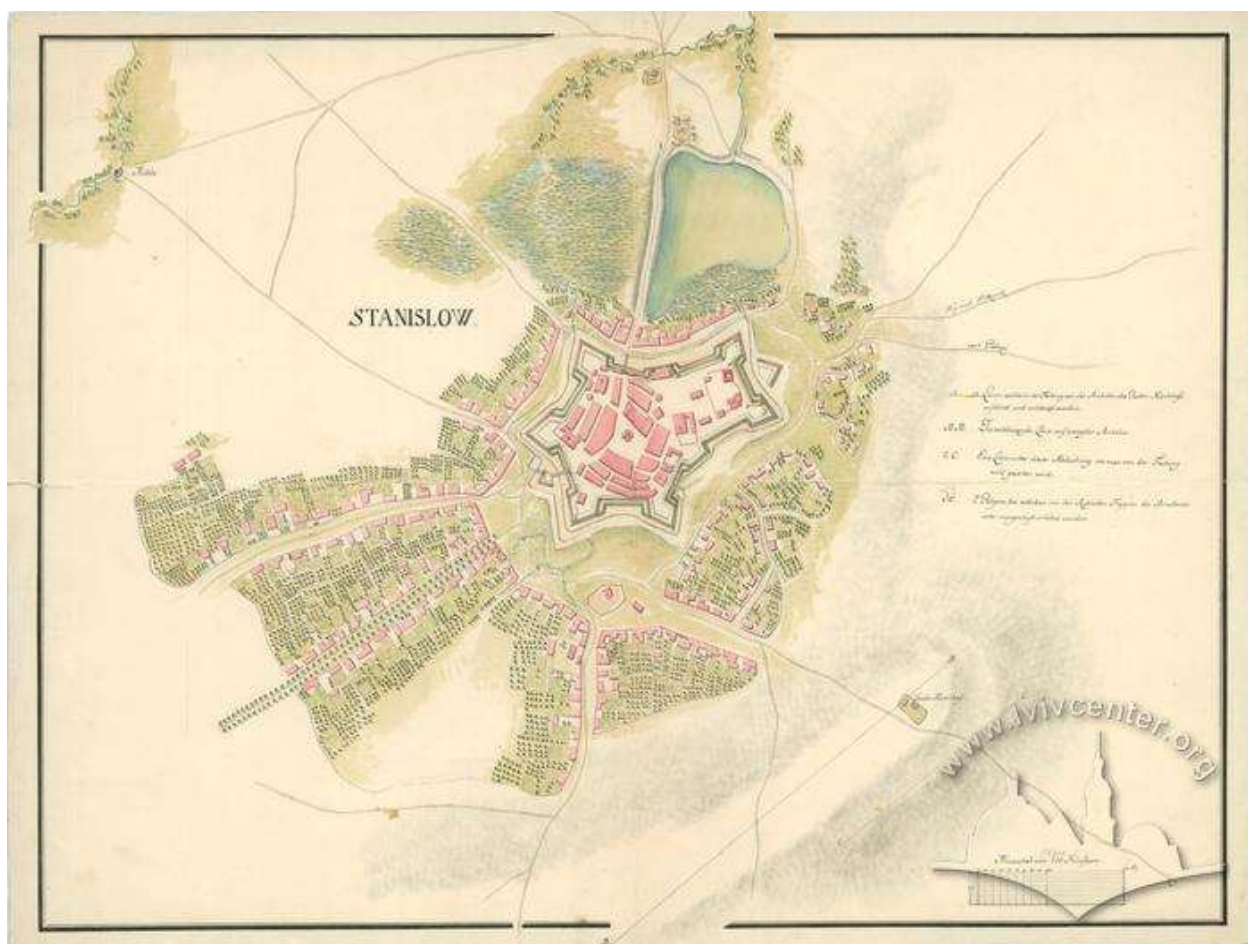
151. Скваторон Б. Примара промисловості. Газета «Галицький кореспондент». URL: <http://www.gk-press.if.ua/node/7511> (дата звернення: 26.11.2023).

152. Слепцов О. С. Архітектура житла в Україні у XX столітті: типологія, морфологія, тенденції : монографія. Київ : КНУБА, 2013. 272 с.
153. Сливка Р. Р., Закутинська І. І. Просторовий розвиток приміської зони Івано-Франківська: ментальні межі, нерівномірність, фрагментація. Урбаністична Україна: в епіцентрі просторових змін. Київ: Фенікс, 2017. С. 304–325.
154. Словник науково-редакційного відділу «Звід пам'яток історії і культури України. Івано-Франківська область». Івано-Франківськ, 2005. 85 с.
155. Смоляр І. І. Архітектурно-містобудівні трансформації післявоєнного періоду у містах Західної України (1945–1991 рр.): автореф. дис. ... доктора архітектури: 18.00.01. Львів, 2019. 38 с.
156. Смоляр І. І. Містобудівні трансформації західноукраїнських міст у післявоєнний період (1944–1991 рр.). Львів: Львівська політехніка, 2019. 318 с.
157. Соколовський З. Архітектори радянського Івано-Франківська. Івано-Франківськ, 2014. 108 с.
158. Станиславів-Івано-Франківськ. Місто давнє і сучасне / В. Шпільчак, З. Соколовський, М. Головатий. Львів : Світ, 2011. 296 с.
159. Станиславівська фортеця / упоряд. І. Бондарев, З. Федунків. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2010. 80 с.
160. Станиславівські ратуші / упоряд. І. Бондарев. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2011. 144 с.
161. Стометрівка: приватна реконструкція. URL: <http://gk-press.if.ua/x7454/> (дата звернення: 26.10.2023).
162. Тези обласної науково-практичної конференції, присвяченої 325-річчю заснування міста Івано-Франківська. Івано-Франківськ, 1987. 164 с.
163. Тимофієнко В. Енциклопедія архітектурної спадщини України. Київ : Будівельник, 1989. 160 с.
164. Трошкіна О. А. Основи містобудування : навч. посіб. Київ : НУБіП України, 2010. 241 с.
165. Укрзахідпроектреставрація: Вісник. 1996. Ч. 5. С. 29–43.

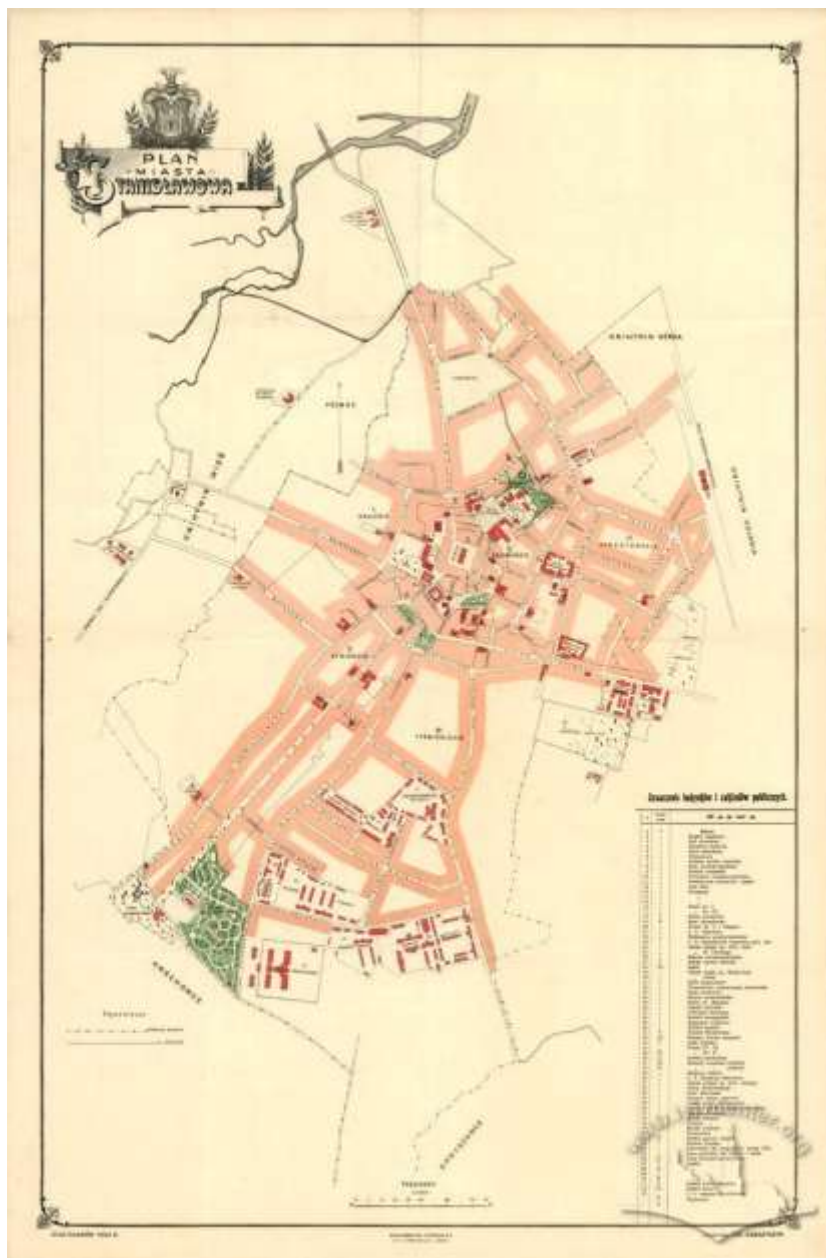
166. Федунків З. Б. Станіславів–Івано-Франківськ: місто крізь віки. Івано-Франківськ: Лілея-НВ, 2010. 256 с.
167. Федунків З. Станіславів на давніх мапах та планах. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2014. 176 с.
168. Франків Р. Трансформація уявлень про архітектурну форму в контексті розвитку метавсесвітнього середовища. Вісник Національного університету «Львівська політехніка». Серія: «Архітектура». 2022. № 2 (8). С. 192-197
169. Цесельський В. Новітні будинки Станиславова. Івано-Франківськ : Лілея-НВ, 2000. 64 с.
170. Черкес Б. Звідки і куди : архітектура Галичини XIX–XX ст. Архітектура Галичини XIX–XX ст. / за ред. Б. Черкеса, М. Кубеліка, Е. Гофер. Львів, 1996. С. 19–41.
171. Черкес Б. С. Ідентичність архітектури міста. Львів : Видавництво Львівської політехніки, 2015. 312 с.
172. Чи збереже Івано-Франківськ своє історичне обличчя? URL: <http://versii.if.ua/novunu/chi-zberezhe-ivano-frankivsk-svoye-istorichne-oblichchya/> (дата звернення: 26.10.2023).
173. Шебек Н. М. Архітектурне середовище: досвід типологічних досліджень. Сучасні проблеми архітектури та містобудування. 2012. Вип. 30. С. 62–73.
174. Шпільчак В. А., Ярема Л. М. Творчість архітекторів І. Боднарука, І. Гриніва, В. Лукомського в контексті розвитку архітектури Івано-Франківська і Прикарпаття 1960–1970 років. *Науково-інформаційний вісник Івано-Франківського університету права ім. Короля Данила Галицького*. Серія: Архітектура та містобудування. 2010. № 1. С. 63–70.
175. Яковлева Н. А. Соціально-просторова організація міста як фактор соціального розвитку. *Український соціум*. 2009. № 3 (30). С. 25–36.
176. Conzen, M. R. G. Alnwick, Northumberland: A Study in Town-Plan Analysis. London : George Philip, 1960. 166 p.

177. Heathcott J. (2015). The Historic Urban Landscape: Managing Heritage in an Urban Century. *The Historic Environment: Policy & Practice*. Vol. 6 (3). P. 254–276.
178. Hillier, B. *The Social Logic of Space*. Cambridge : Cambridge University Press, 1984. 281 p.
179. Italo-Soviet Architectural Exchanges and Postmodernism under Late Socialism. *Architectural Histories*. URL: <https://journal.eahn.org/article/id/8521>.
180. Komar Ż. *Trzecie miasto Galicji. Stanisławów i jego architektura w okresie autonomii galicyjskiej*. Kraków : Międzynarodowe Centrum Kultury, 2008. 447 s.
181. Lynch, K. *The Image of the City*. Cambridge, MA : MIT Press, 1960. 194 p.
182. Malich K. Kind Regards in These Difficult Times: Anglo–Soviet Architectural Relations during the Second World War. MDPI. URL: <https://www.mdpi.com/2076-0752/12/4/158>
183. Meyer R. *The Architecture of City Identities: A Multimodal Study of Barcelona and Boston*. ResearchGate. 2013. URL: https://www.researchgate.net/publication/321508351_The_Architecture_of_City_Identities_A_Multimodal_Study_of_Barcelona_and_Boston
184. Norberg-Schulz, C. *Genius loci: towards a phenomenology of architecture*. New York : Rizzoli, 1980. 213 p.
185. *Prospective and Experimental Utopias in 1960s Soviet Architecture*. EHNE. URL: <https://ehne.fr/en/encyclopedia/themes/arts-in-europe/monument/prospective-and-experimental-utopias-in-1960s-soviet-architecture>
186. Rossi A. (1982). *The Architecture of the City*. Cambridge: The MIT Press, 203 p.
187. *The Post-Socialist City: Urban Form and Space Transformations in Central and Eastern Europe after Socialism* / ed. by I. Stanilov, Z. Nedović-Budić. Dordrecht : Springer, 2007. 498 p.

188. Vronskaya A. Architecture of Life: Soviet Modernism and the Human Sciences. Leonardo.info. URL: <https://leonardo.info/review/2024/03/architecture-of-life-soviet-modernism-and-the-human-sciences>.

Ілюстрація 1.1 План міста Станіславова станом на 1800 рік
*На плані відображено стан міста й прилеглих територій на кінець XVIII ст.
План не датовано. У монографії Жанни Комар, присвяченій архітектурі
Станиславова, карту датовано періодом перед 1800 роком
(Ілюстративний матеріал веб сайту uma.lvivcenter.org)*

Ілюстрація 1.2 Проекція плану Станіславова 1904 р. на карті
сучасного Івано-Франківська

На плані показано межі території міста Станіславів
План датовано 1904 роком. Підготовку до друку плану виконав Ян Бабчишин
(Jan Babczyszyn). Впродовж 1898-1914 років він працював на посаді інспектор
магістрату з будівництва [43], с. 407. Друк плану виконано у Львові в
літографічному закладі Антонія Пришляка (A. Przyszlak).
 (Ілюстративний матеріал веб сайту uma.lvivcenter.org)

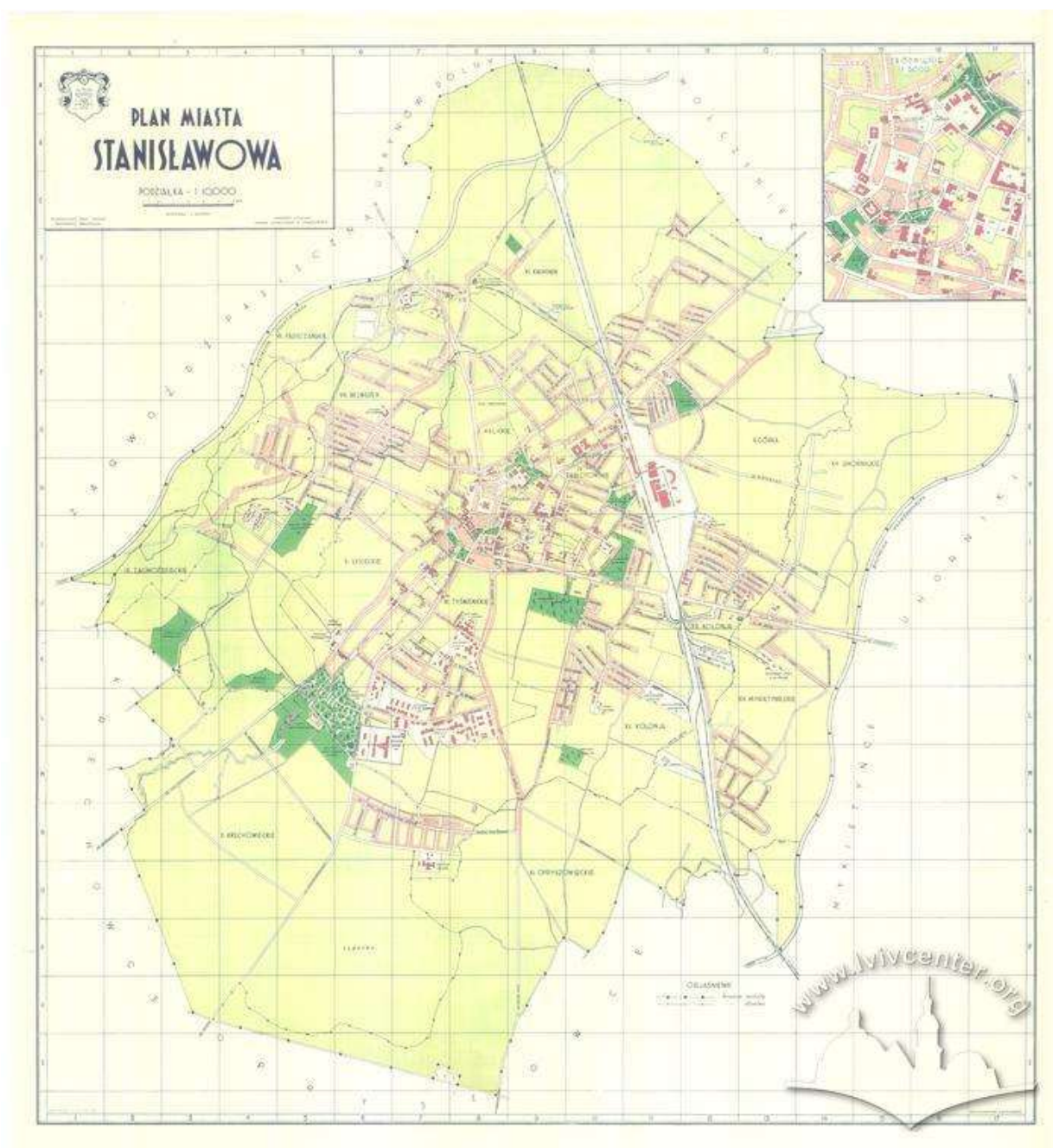

Ілюстрація 1.3 Проекція плану Станіславова 1919 р.

План міста Станіславова та села Княгинин, що увійшло у склад міста в 1921 р.

План підготував до друку станіславівський дорожний інженер Л. Раух (L.Rauch) у 1919 році. Імовірно, даний план був створений для розмежування території міста та приміських сіл. Окремим додатком на карті міститься детальний план центральної частини Станіславова.

(Ілюстративний матеріал веб сайту uma.lvivcenter.org)

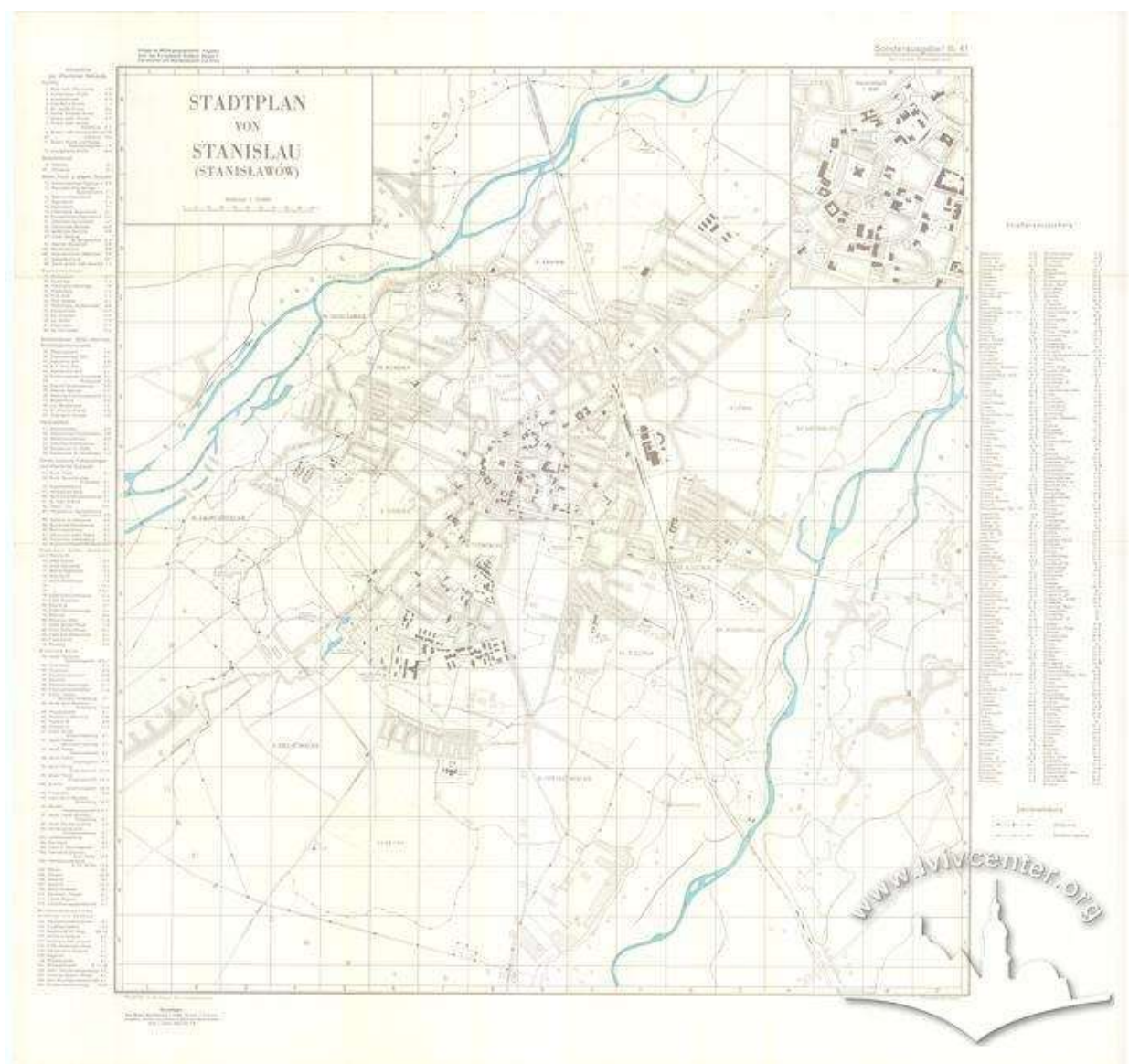

Ілюстрація 1.4 Проекція плану Станіславова 1931 р.

На плані показано територію міста Станіславів разом із 16 передміськими дільницями. Автором графічного зображення плану є Л. Сємек (L. Siemek).

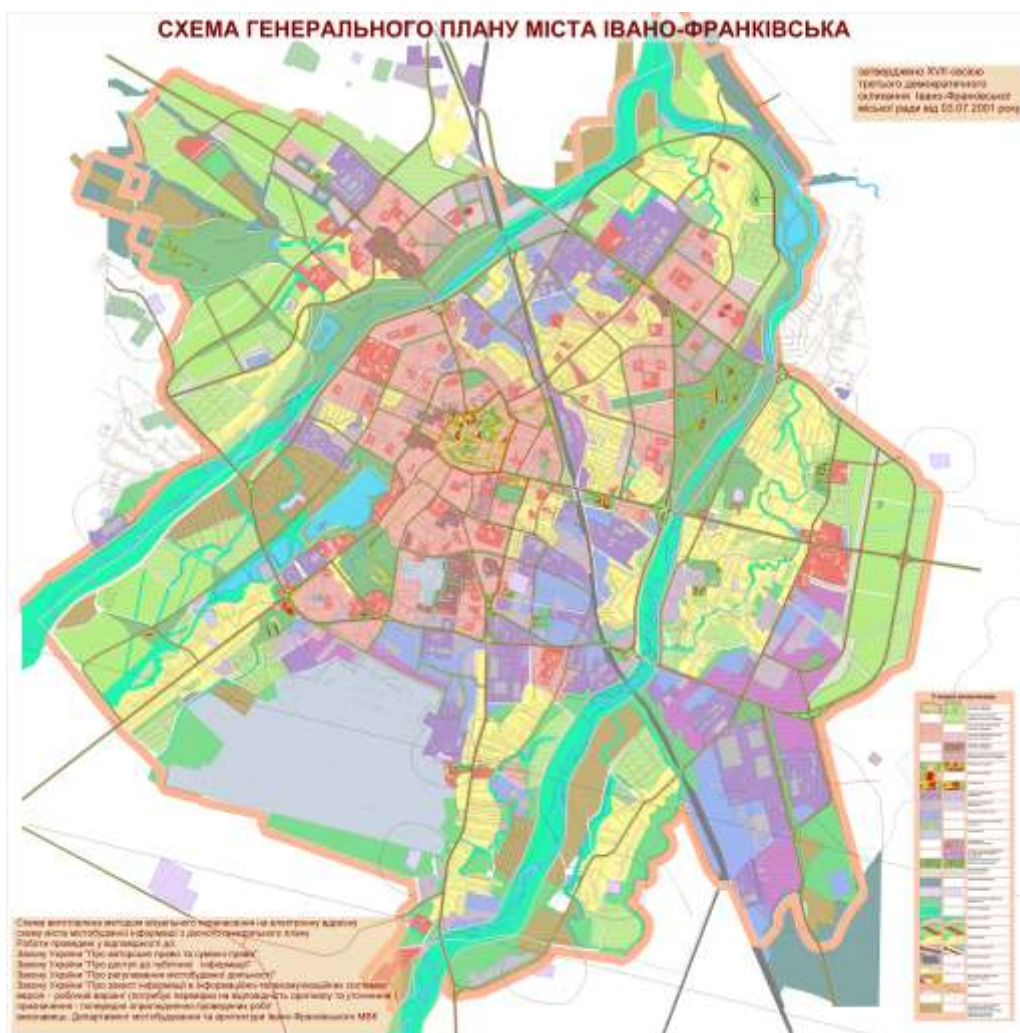
Репринт плану виконано у друкарні Піллер-Нойманна у Львові.

(Ілюстративний матеріал веб сайту uma.lvivcenter.org)

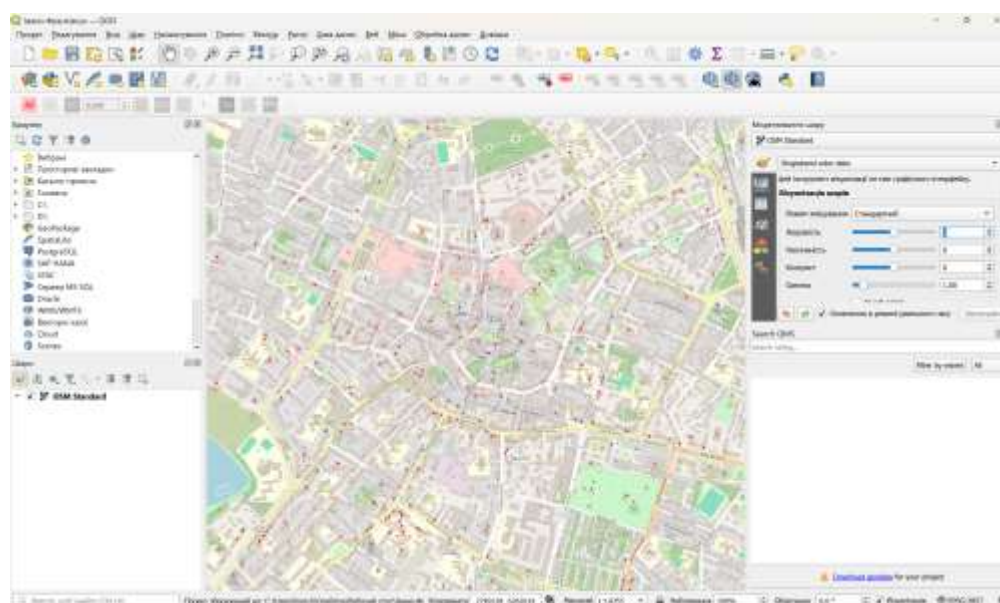

Ілюстрація 1.5 Проекція плану Станіславова 1941 р.

Німецькомовний план міста Івано-Франківська близько 1941 року створений для потреб німецьких військ. На плані позначені основні будівлі громадського призначення, головні транспортні шляхи та детальний план старої частини міста. (Ілюстративний матеріал веб сайту uma.lvivcenter.org)

Ілюстрація 1.5 Схема генерального плану міста 2001 р.

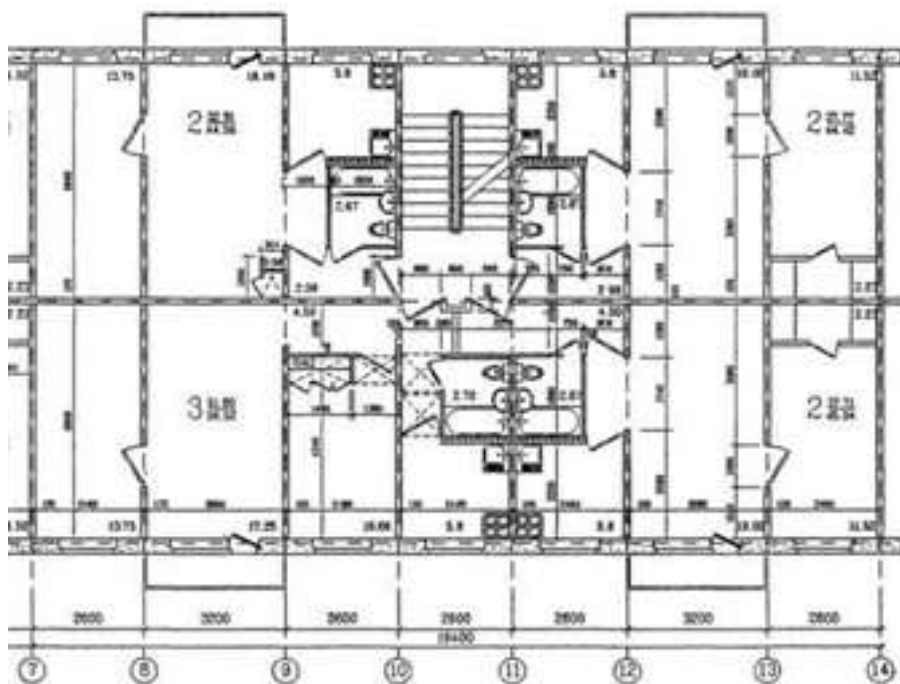
Ілюстрація 1.6 Сучасна карта центральної частини Івано-Франківська
в програмному забезпеченні QGIS

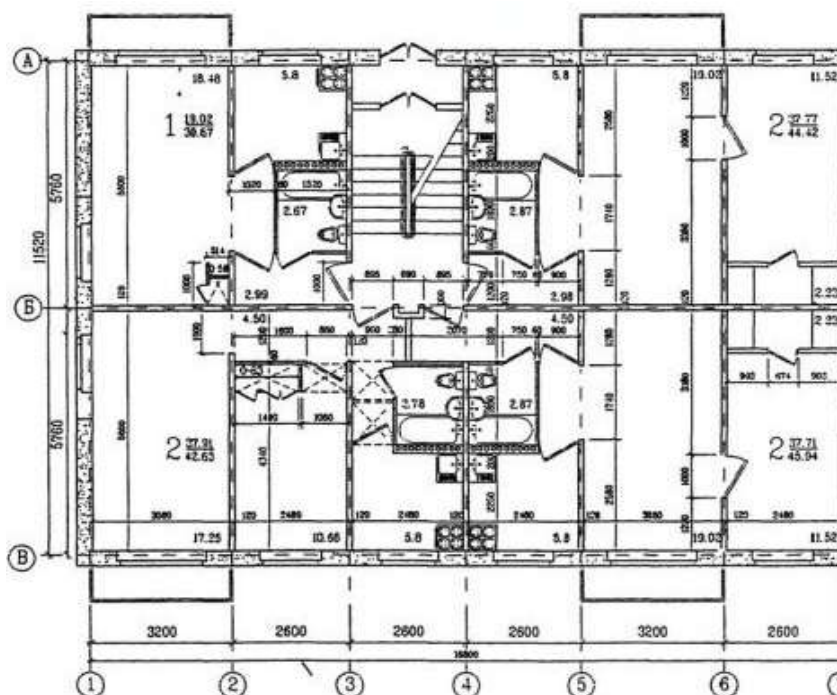
Ілюстрація 2.1 Перші цегляні «хрущовки» серії К-438 в Івано-Франківську
1960 рік на теперішній вулиці Бельведерській (№47)
(Ілюстративний матеріал веб сайту rik.net.ua)

Ілюстрація 2.2 Проєкту першого малометражного будинку (142 квартири) в Україні, реалізованого в Івано-Франківську на вул. Незалежності, 36 (зданий в експлуатацію в 1961 р. архітектор Вольф Адлер)
(Ілюстративний матеріал веб сайту rik.net.ua)

Ілюстрація 2.3 Планування типової секції 1-434С

Ілюстрація 2.4 Планування типової секції 1-434С

Ілюстрація 2.5 Мікрорайон «Будівельників» (Кінець 80-х р.)

Ілюстрація 2.6 Івано-Франківськ наприкінці 80-х років мікрорайон «Каскад»
(Ілюстративний матеріал веб сайту firtka.if.ua)

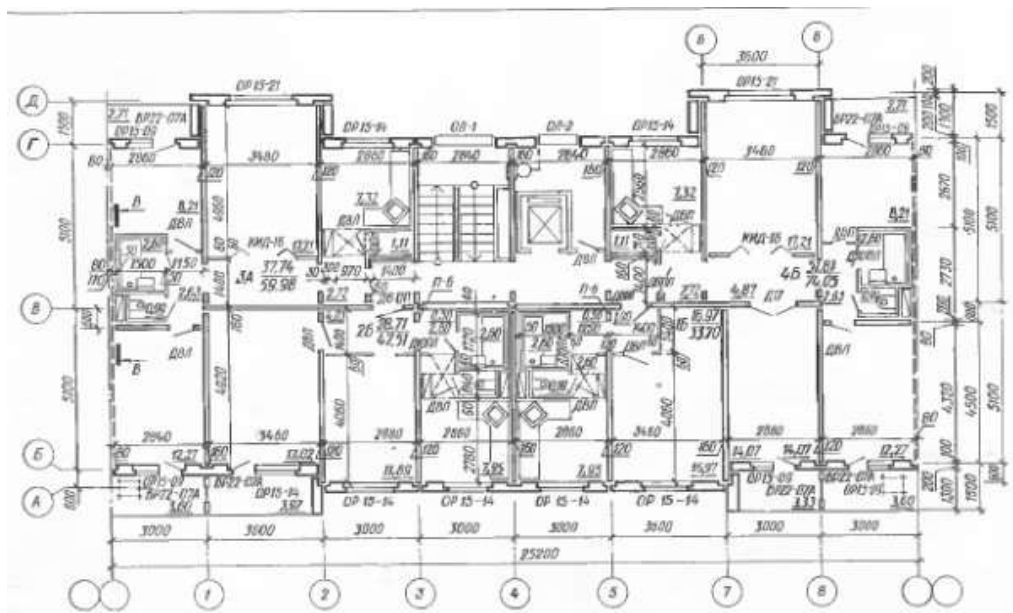
Ілюстрація 2.7 Мікрорайон «Позитрон»

(Ілюстративний матеріал веб сайту galka.if.ua фотоархів Степана Назаренка)

Ілюстрація 2.8 Мікрорайон «Набережна» перша дев'ятиповерхівка 1968рік

(Ілюстративний матеріал веб сайту rik.net.ua фотоархів Степана Назаренка)

Ілюстрація 2.9 План типового житлового 9-поверхового будинку Серії 111-96
м. Івано-Франківську вул. Вовчинецька

Ілюстрація 2.10 Типовий житловий 9-поверховий будинок Серії 111-96
м. Івано-Франківську вул. Вовчинецька

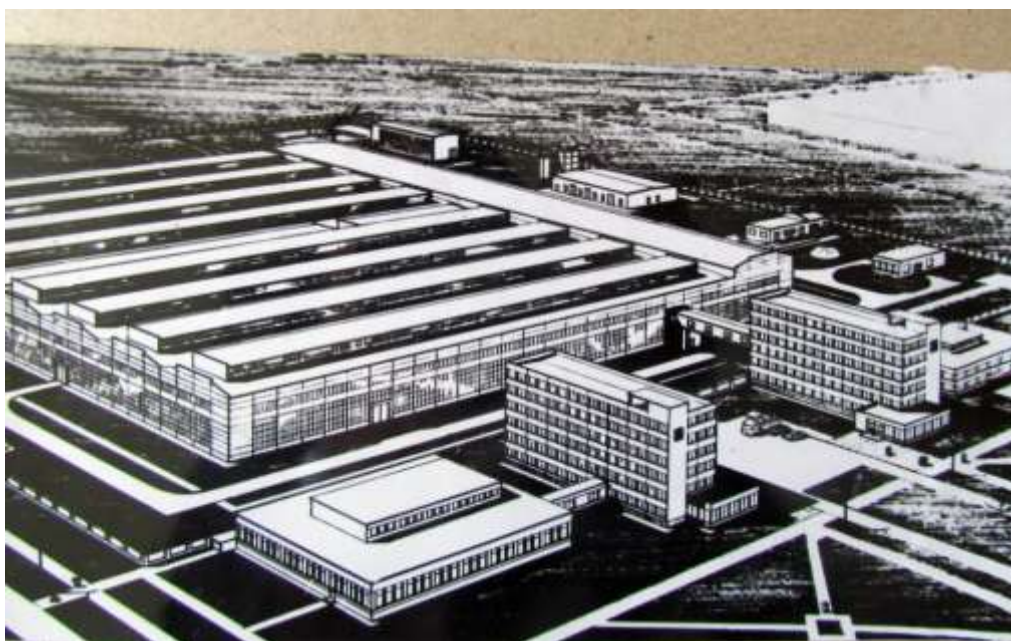

Ілюстрація 2.11 Мікрорайон «Набережна» 1968рік
(Ілюстративний матеріал веб сайту rik.net.ua фотоархів Степана Назаренка)

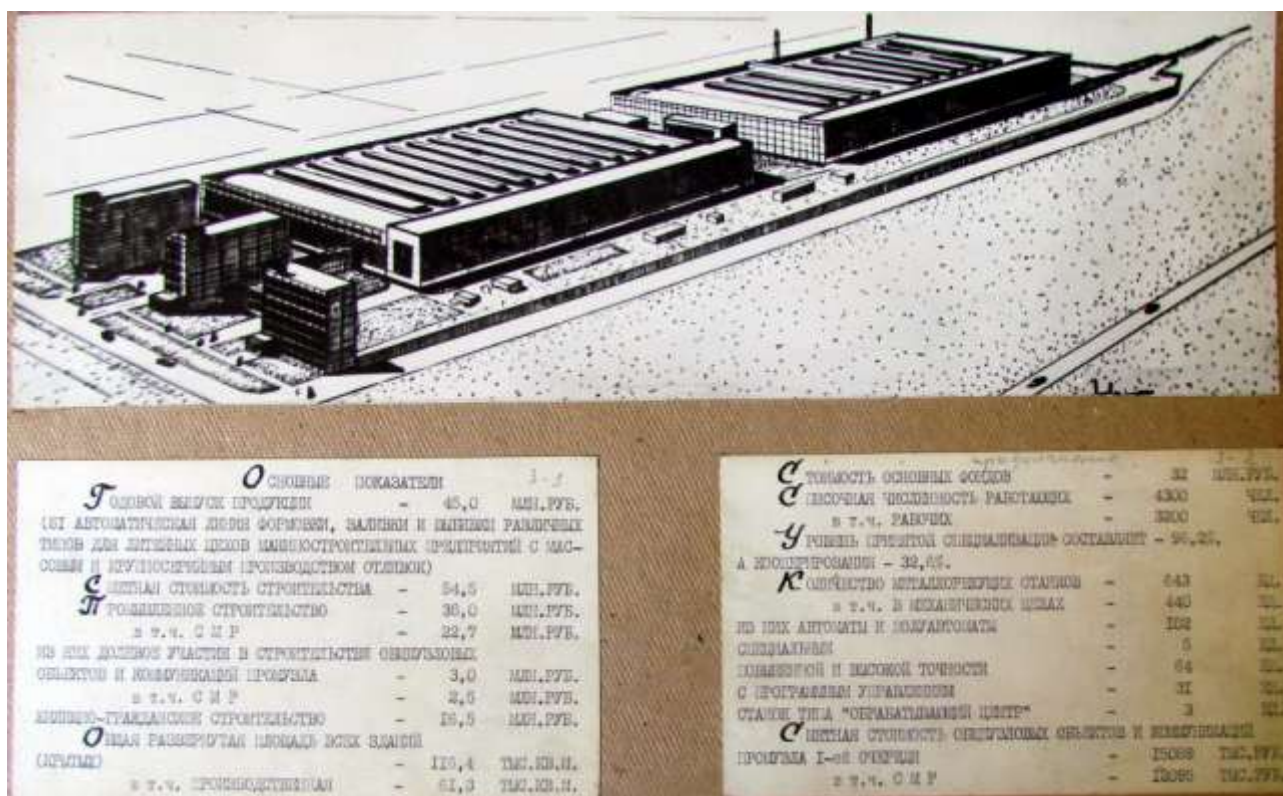
Ілюстрація 2.12 Мікрорайон «Набережна» перша 12-поверхівка будинок №28, збудований у 1977 році будівельним управлінням «Житлобуд-1» тресту «Прикарпатбуд».

(Ілюстративний матеріал веб сайту rik.net.ua фотоархів Степана Назаренка)

Ілюстрація 2.13 Проект заводу «Автоливмаш»

(Ілюстративний матеріал веб сайту kurs.if.ua)

Ілюстрація 2.14 Проект заводу «Автоливмаш»
(Ілюстративний матеріал веб сайту kurs.if.ua)

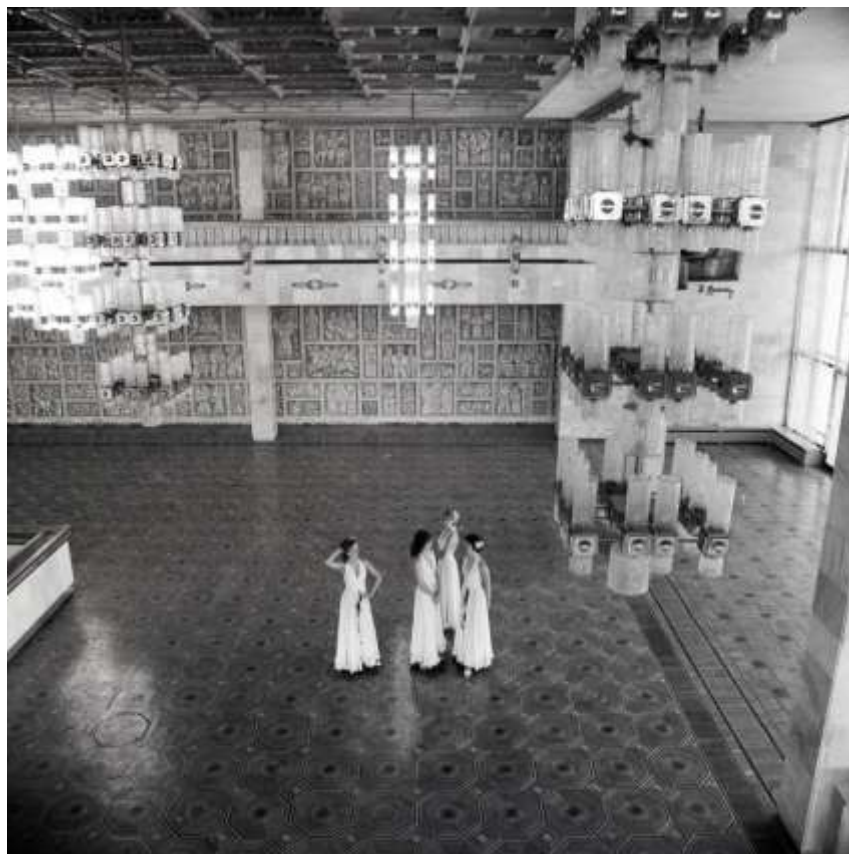
Ілюстрація 2.15 Макет заводу «Автоливмаш»
(Ілюстративний матеріал веб сайту kurs.if.ua)

Ілюстрація 2.16 Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка» 1977 рік коробку театру фактично завершили – тривали внутрішні роботи
(Ілюстративний матеріал веб сайту report.if.ua)

Ілюстрація 2.17 Івано-Франківський національний академічний драматичний театр імені Івана Франка» 1982 рік
(Ілюстративний матеріал веб сайту report.if.ua)

Ілюстрація 2.18 Івано-Франківський національний академічний
драматичний театр імені Івана Франка»
(Ілюстративний матеріал веб сайту report.if.ua)

Ілюстрація 2.19 Івано-Франківський національний академічний
драматичний театр імені Івана Франка»
(Ілюстративний матеріал веб сайту report.if.ua)

Ілюстрація 2.20 Відкриття кінотеатру «Космос» 1963 рік
(Ілюстративний матеріал веб сайту pik.net.ua)

Ілюстрація 2.21 Відкриття кінотеатру «Космос» 1963 рік
(Ілюстративний матеріал веб сайту pik.net.ua)

Ілюстрація 2.22 Готель «Україна» 1975 рік
(Ілюстративний матеріал веб сайту pik.net.ua)

Ілюстрація 2.23 Готель «Україна» 1975 рік
(Ілюстративний матеріал веб сайту pik.net.ua)

Ілюстрація 2.24 Поштамт. Фото 1967 року

(Ілюстративний матеріал веб сайту report.if.ua фотоархів Степана Назаренка)

Ілюстрація 2.25 Клінічна лікарня на вулиці Мазепи
у 1960-х роках Івано-Франківськ
(Ілюстративний матеріал веб okl.if.ua)

Ілюстрація 2.26 Міська клінічна лікарня №1 вулиця Матейки, 34
1945рік Івано-Франківськ
(Ілюстративний матеріал веб frankivsk-future.com.ua)

Ілюстрація 3.1 – UNIT.City
(Ілюстративний матеріал сайту unit.city)

Ілюстрація 3.2. UNIT.City кампус B12

Перша комерційна будівля в Україні, що отримала сертифікат LEED
(Ілюстративний матеріал сайту unit.city)

Ілюстрація 3.3 – Завод Промприлад
(Ілюстративний матеріал сайту prylad.com.ua)

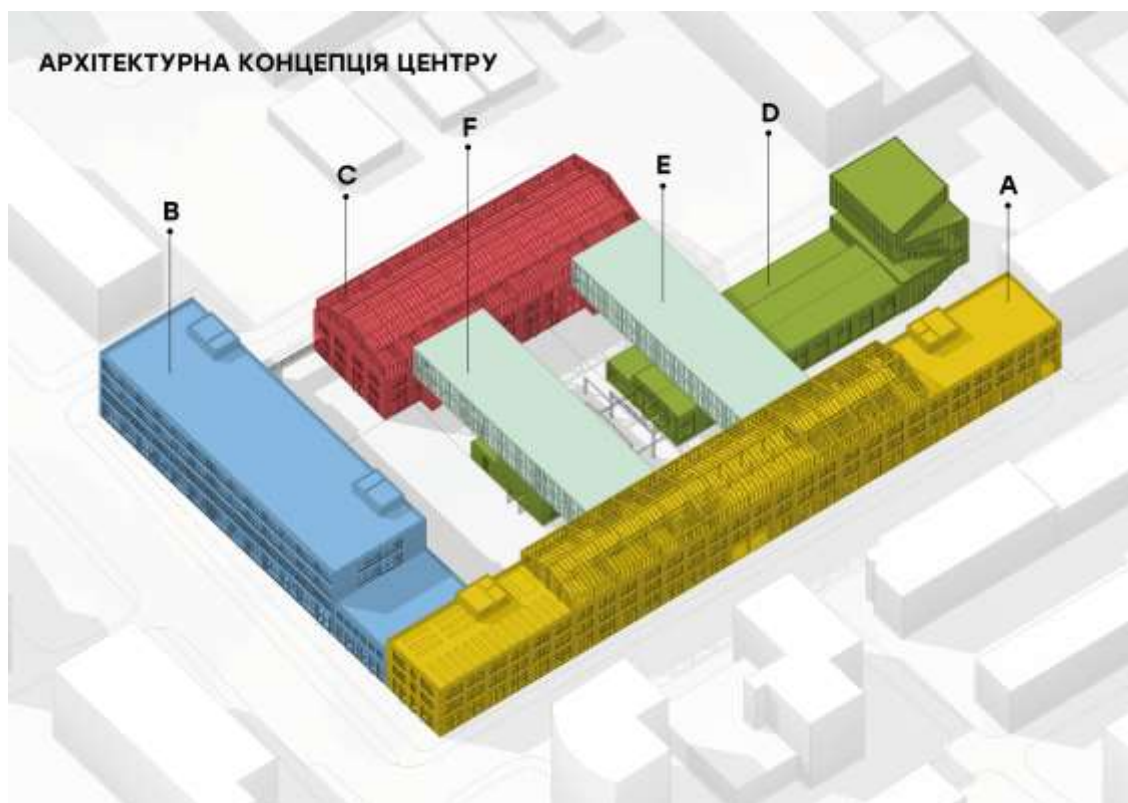
Ілюстрація 3.4 – Завод Промприлад
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «ПІК»)

Ілюстрація 3.5 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «zotov.com.ua»)

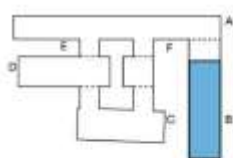
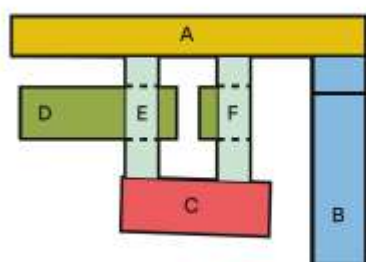

Ілюстрація 3.6 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «zotov.com.ua»)

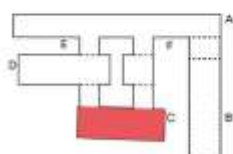

Ілюстрація 3.7 – Prompylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «prompylad.ua»)

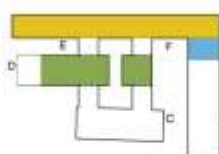
ЕТАПИ РЕКОНСТРУКЦІЇ

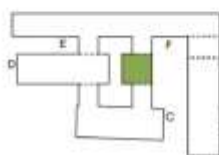
1 КОРПУС В
Початок робіт – 01.01.2020
Закінчення робіт – 01.06.2020

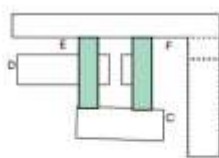
2 КОРПУС С
Початок робіт – 01.01.2020
Закінчення робіт – 01.07.2020

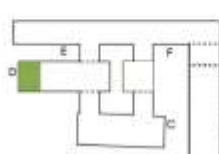
3 КОРПУС А/В/Д (частково)
Початок робіт – 01.01.2020
Закінчення робіт – 01.12.2021

4 КОРПУС D
Початок робіт – 01.01.2020
Закінчення робіт – 01.12.2021

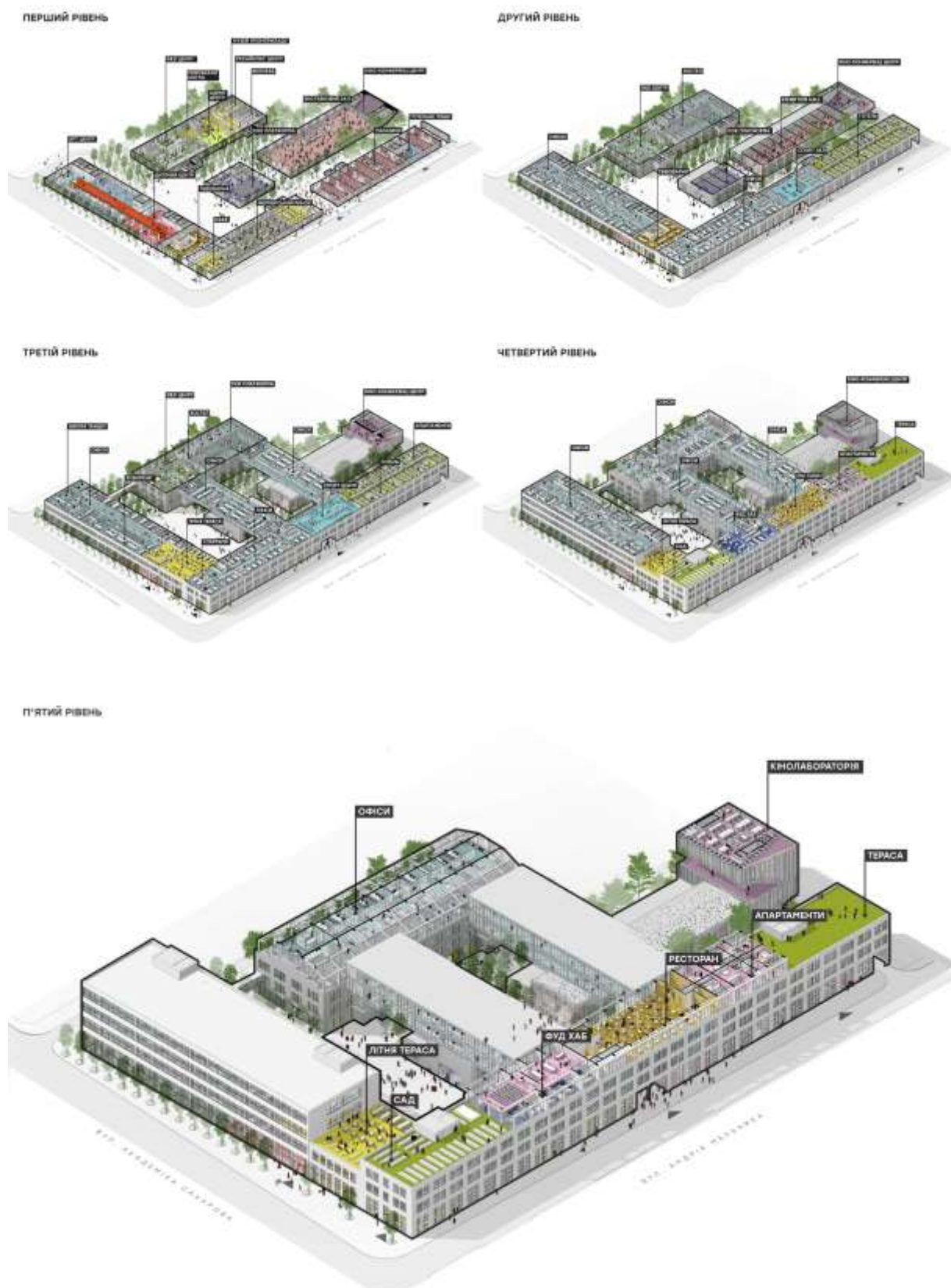

5 КОРПУС E/F
Початок робіт – 01.01.2020
Закінчення робіт – 01.12.2021

6 КОРПУС D
Початок робіт – 01.01.2020
Закінчення робіт – 01.12.2021

Ілюстрація 3.8 – Prompylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «prompylad.ua»)

Ілюстрація 3.9 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «promprylad.ua»)

Ілюстрація 3.10 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «promprylad.ua»)

Ілюстрація 3.10 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «promprylad.ua»)

Ілюстрація 3.11 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «promprylad.ua»)

Ілюстрація 3.12 – Promprylad.Renovation
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «promprylad.ua»)

Ілюстрація 3.13 – завод Позитрон 1971р.
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «kufer.media»)

Ілюстрація 3.14 – Дім культури заводу 1971р.
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «kufer.media»)

Ілюстрація 3.15 – ТРЦ Велес
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «bolero.kiev.ua»)

Ілюстрація 3.16 – ТРЦ Велес
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «bolero.kiev.ua»)

Ілюстрація 3.17 – ТРЦ Велес
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «bolero.kiev.ua»)

Ілюстрація 3.18 – ТРЦ Велес
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «bolero.kiev.ua»)

Ілюстрація 3.19 – ТРЦ Велес

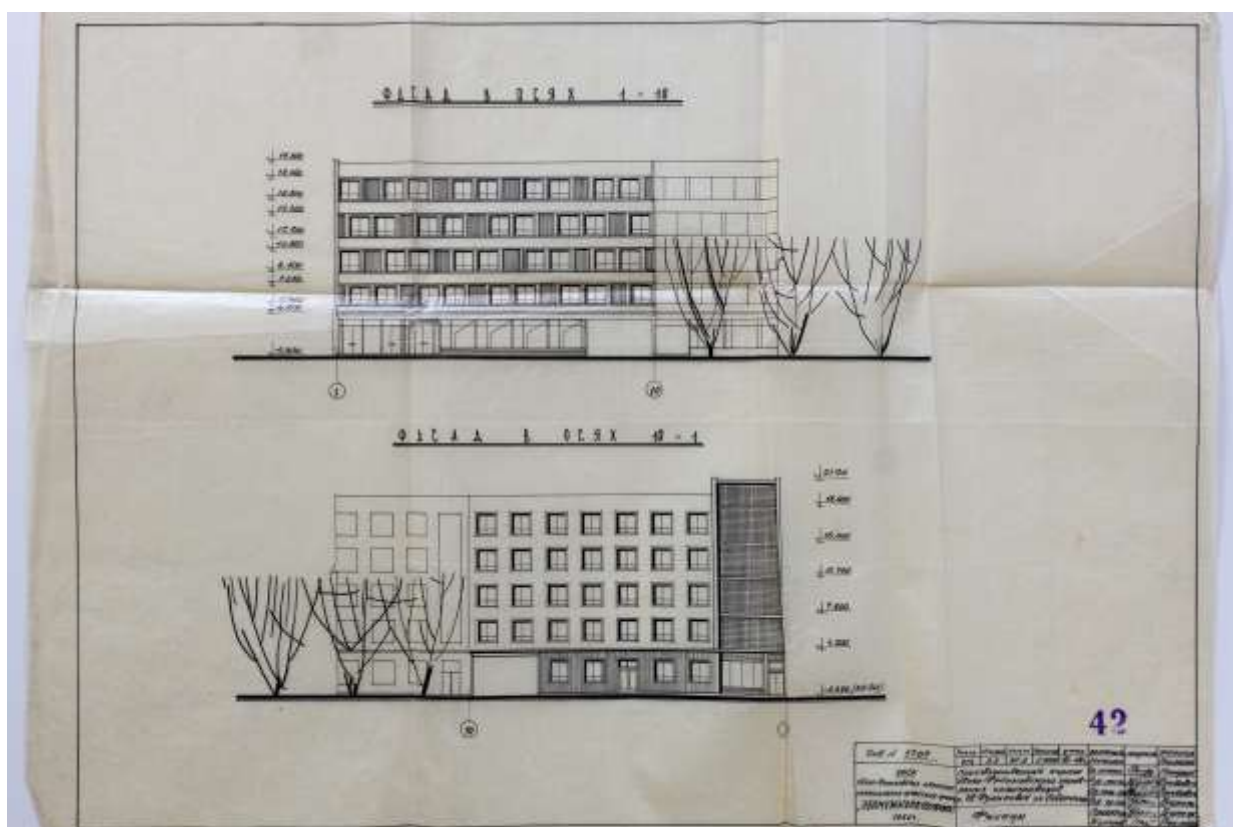
Ілюстрація 3.20 – ТРЦ Велес

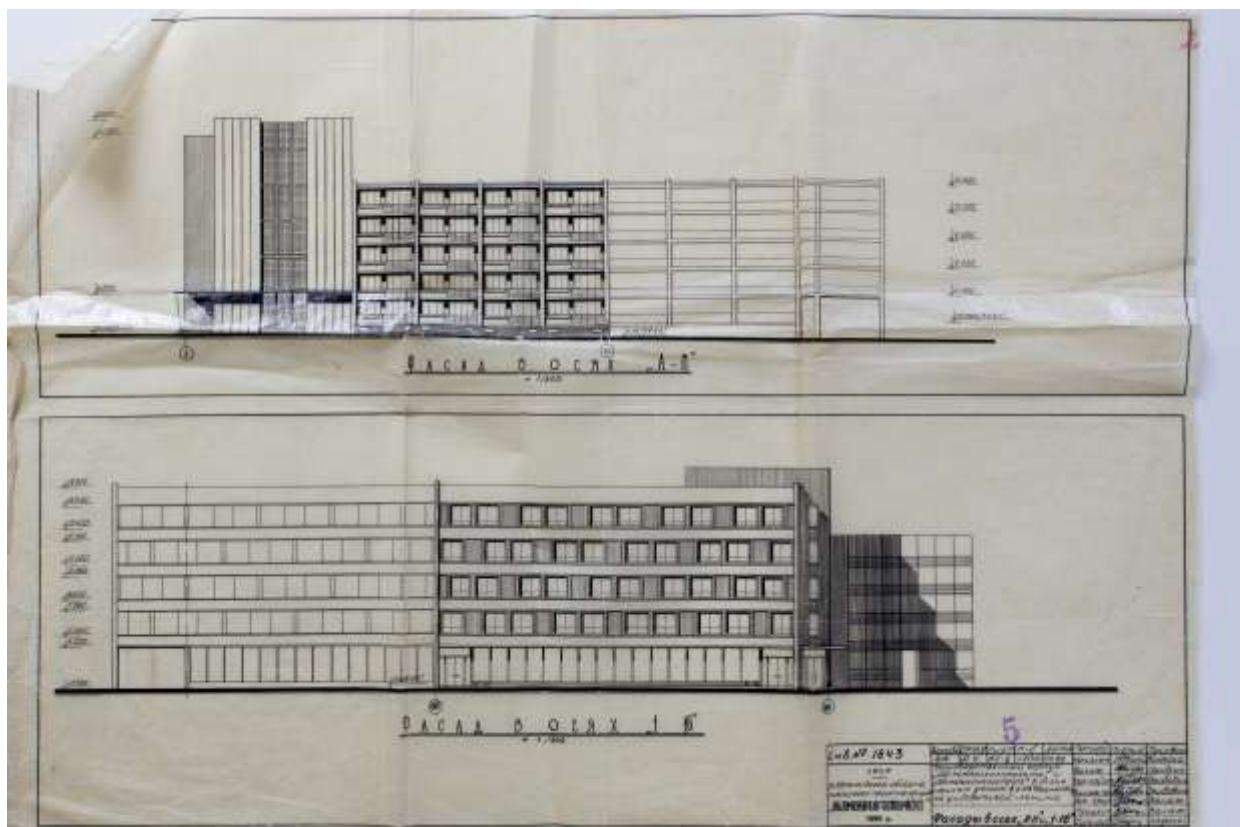
Ілюстрація 3.21 – Житловий будинок на вул. Незалежності, 67

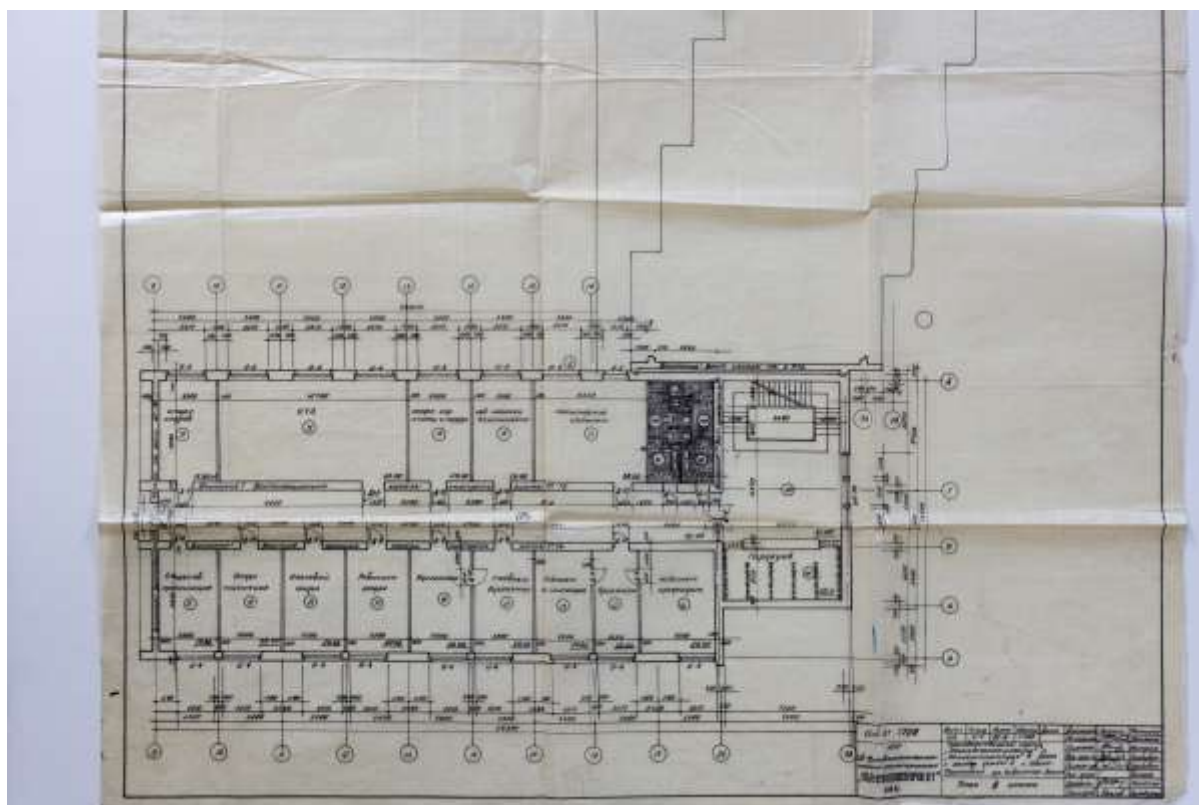
Ілюстрація 3.22 – Житловий будинок на вул. Незалежності, 67

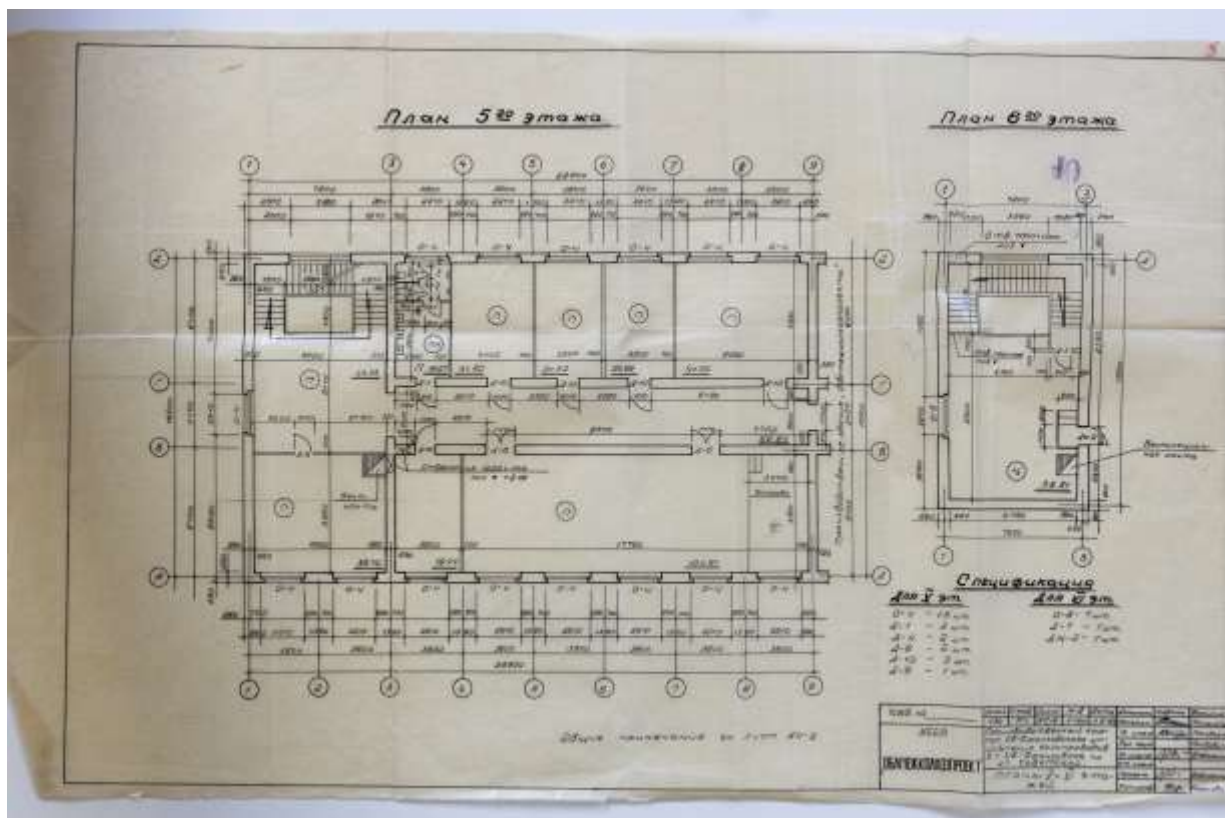
Ілюстрація 3.23 – Проект житлового будинку на вул. Незалежності, 67. 1970р.

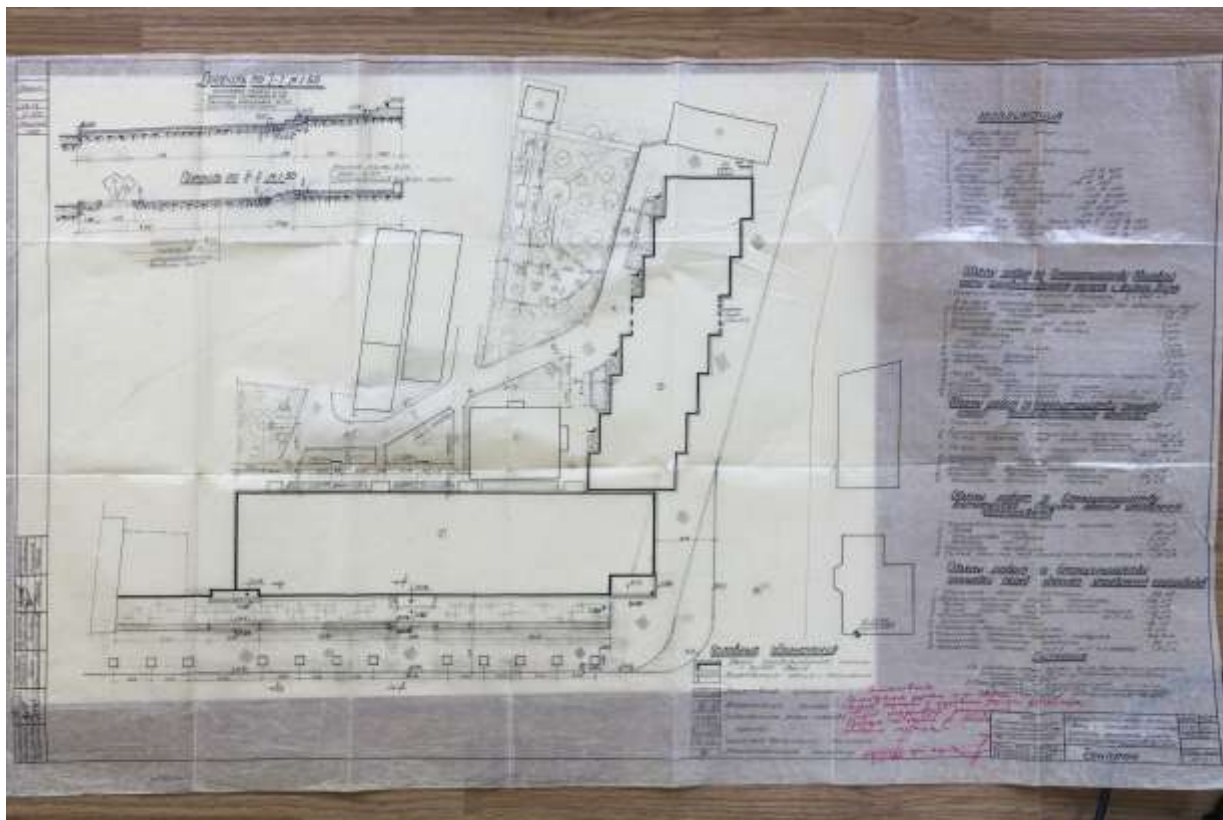
Ілюстрація 3.24 – Проект житлового будинку на вул. Незалежності, 67. 1970р.

Ілюстрація 3.25 – Проект житлового будинку на вул. Незалежності, 67. 1970р.

Ілюстрація 3.26 – Проект житлового будинку на вул. Незалежності, 67. 1970р.

Ілюстрація 3.27 – Проект генплану житлового будинку
по вул. Незалежності, 67. 1970р.

Ілюстрація 3.28 – Проект реновації виробничого корпусу житлового будинку
по вул. Незалежності, 67. «N+K Architectvra» 2020р.

Ілюстрація 3.29 – Проект реновації виробничого корпусу житлового будинку по вул. Незалежності, 67. «N+K Architectvra» 2020р.

Ілюстрація 3.30 – Проект реновації інтер'єру виробничого корпусу житлового будинку по вул. Незалежності, 67. «N+K Architectvra» 2020р.

Ілюстрація 3.31 – Івано-Франківський радіозавод
(фотоархів Степана Назаренка)

Ілюстрація 3.32 – Івано-Франківський радіозавод
(фотоархів Степана Назаренка)

Ілюстрація 3.33 – Корпус Івано-Франківського радіозаводу 2018р.
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio»)

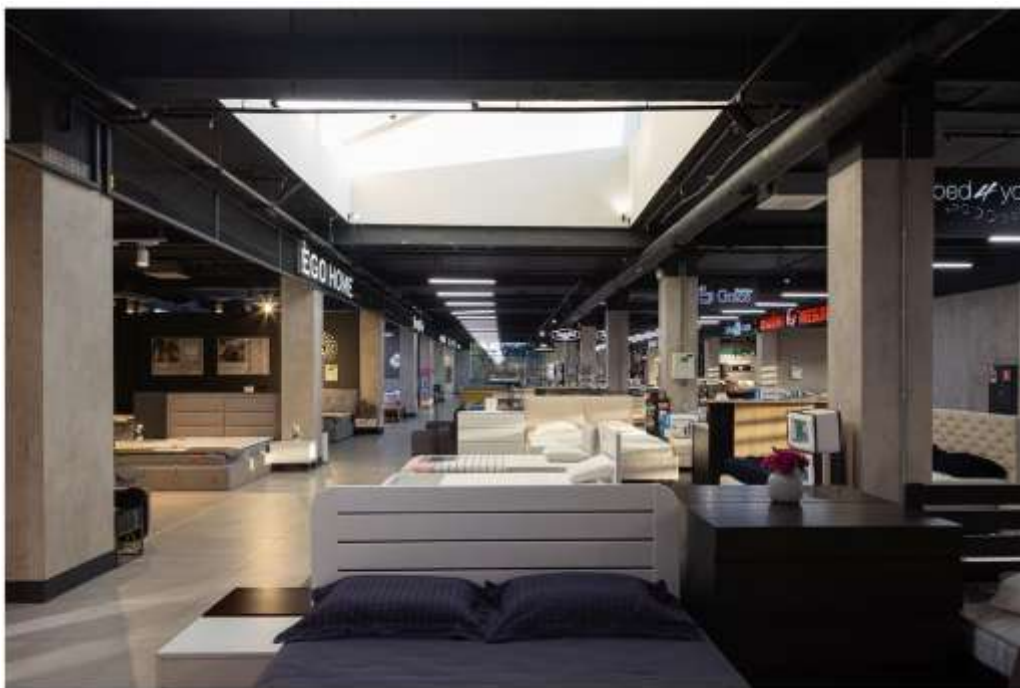
Ілюстрація 3.34 – Корпус Івано-Франківського радіозаводу 2018р.
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio»)

Ілюстрація 3.35 – Торговий центр Менс простір
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio» Архітектори проекту:
Руслан Лукащук, Володимир Следзь Фотограф: Андрій Шустикевич)

Ілюстрація 3.36 – Торговий центр Менс простір
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio» Архітектори проекту:
Руслан Лукащук, Володимир Следзь Фотограф: Андрій Шустикевич)

Ілюстрація 3.37 – Торговий центр «Менс простір»

(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio» Архітектори проекту:

Руслан Лукащук, Володимир Следзь Фотограф: Андрій Шустикевич)

Ілюстрація 3.38 – Торговий центр «Менс простір»

(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio» Архітектори проекту:

Руслан Лукащук, Володимир Следзь Фотограф: Андрій Шустикевич)

Ілюстрація 3.39 – Торговий центр «Менс простір»
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «lukashchuk.studio» Архітектори проекту:
Руслан Лукащук, Володимир Следзь Фотограф: Андрій Шустикевич)

Ілюстрація 3.40 – Промисловий комплекс вугільної шахти Zollverein, Німеччина © Jochen Tack / Zollverein Foundation

Ілюстрація 3.41 – Промисловий комплекс вугільної шахти Zollverein, Німеччина © Jochen Tack / Zollverein Foundation

Ілюстрація 3.42 Район Нова Гута у Кракові
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «uainkrakow.pl»)

Ілюстрація 3.43 – Церква Богоматері Ченстоховської в Кракові,
Нова Гута, Польща

Ілюстрація 3.44 – Телевізійна вежа Жижкова, Прага
(Ілюстративний матеріал з веб сайту «prague.fm»)

Ілюстрація 3.45 – Фурнітурний завод (побудований в 1964 р.).
Фотоархів Степана Назаренка.

Ілюстрація 3.46 – Проектні пропозиції ревітплізації фурнітурного заводу

Ілюстрація 3.47 – Проектні пропозиції ревітплізації фурнітурного заводу

«ЗАТВЕРДЖУЮ»

проректор з методичної роботи

т.в.о. проректора з навчальної роботи

ЗВО «Університет Короля Данила»

к.і.п. доц. Ярослав ШТАНЬКО

2025 р.

АКТ

впровадження результатів дисертації

зі спеціальності 191 Архітектура та містобудування

на здобуття ступеня доктора філософії

Гончарика Романа Петрович

на тему: «АРХІТЕКТУРНО-ПРОСТОРОВІ ЗМІНИ

ІВАНО-ФРАНКІВСЬКА В РАДЯНСЬКИЙ ПЕРІОД»

у навчальний процес Університету Короля Данила

Комісія у складі: голови – професора кафедри архітектури та будівництва, доктора технічних наук, професора Карпаша О.М.; членів комісії: доцента кафедри архітектури та будівництва, доктор філософії архітектури Огонька Ю.В., кандидата історичних наук, доцента Ілина Л.М., склала цей акт про те, що наукові публікації за результатами дисертації на здобуття ступеня доктора філософії зі спеціальності 191 Архітектура та містобудування Гончарика Романа Петровича на тему «Архітектурно-просторові зміни Івано-Франківська в радянський період» використовується у навчальному процесі Університету Короля Данила при викладанні курсів «Історія архітектури та містобудування», «Теоретичні та методичні основи архітектурного проектування», «Основи містобудування».

Теоретичні й практичні аспекти дослідження висвітлені у наукових фахових виданнях України, періодичних виданнях інших держав та у доповідях, тезах на наукових конференціях, круглих столах, семінарах, зокрема:

Список публікацій здобувача

у яких опубліковані основні наукові результати дисертації:

1. Гончарик Р.П. Соціальні наслідки та трансформації в міському середовищі Івано-Франківська під впливом радянської архітектури Науково-технічний збірник «Комунальне господарство міст». Харківський національний університет міського господарства імені О.М. Бекетова. 2024. № 6 (187). С.75–80.

DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2024-6-187-75-80>

2. Гончарик Р.П. Архітектурно-просторові зміни в Івано-Франківську в радянський період: основні риси та характеристики. Warszawa, Poland, POLISH JOURNAL OF SCIENCE 2023. № 69, С. 3–12.

DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10400183>

3. Гончарик Р.П. Особливості реконструкції «Стометрівки» як знаковий проект Івано-Франківська в період з 1960 по 1989 роки. Особливості та регіональний контекст. Науковий вісник національного авіаційного університету. «Теорія та практика дизайну» Київ, 2023 № 29-30 С. 44–54.

DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2023.29-30.5>

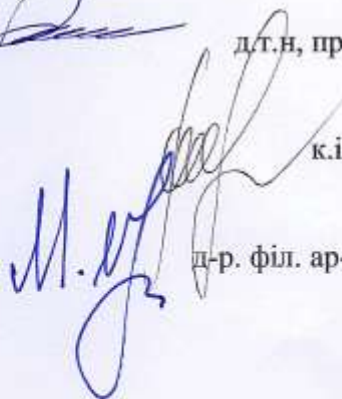
4. Гончарик Р.П. Архітектурно-планувальна організація формування розвитку житлової архітектури Івано-Франківська в період 1944-1989 років" Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: «Сучасні проблеми архітектури та містобудування». 2022. № 64. С. 169–178.

DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.169-178>

Голова комісії:

д.т.н, проф. Карпаш М.О.

к.і.н, доц. Лин Л.М.

д-р. філ. ар-ри Огоньок Ю.В. /

УНІВЕРСИТЕТ КОРОЛЯ ДАНИЛА
KING DANYLO UNIVERSITY

76018, м. Івано-Франківськ, вул. Є. Коновальця, 35. тел. +38(0342)77-18-45, факс +38(0342)77-62-82
35 Konovaltsia St., Ivano-Frankivsk 76018, Ukraine, tel. +38(0342)77-18-45
e-mail: university@ifut.edu.ua. Офіційна сторінка - www.ifut.edu.ua

НАУКОВО-ДОСЛІДНИЙ ІНСТИТУТ ІМЕНІ
АКАДЕМІКА І.М. ЛУЦЬКОГО

Довідка

Про впровадження

результатів дисертаційного дослідження Гончарика Р.П.

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертаційного дослідження Гончарика Романа Петровича «**Архітектурно-просторові зміни Івано-Франківська в радянський період**» присвячені комплексному вивченню трансформацій міського середовища під впливом радянської містобудівної політики впродовж 1944–1991 років. У роботі проаналізовано зміни в планувальній структурі, типології забудови, функціональному зонуванні та морфології міста з урахуванням історико-культурного контексту, соціально-економічних умов та ідеологічних чинників, що формували архітектурну практику зазначеного періоду.

Результати дослідження використовуються Інститутом в науково-дослідній і експертно-аналітичній роботі при виконанні наукових програм: «Виклики та вимоги життєстійкості в просторовій організації та розвитку урбанізованих систем і територій» (державний реєстраційний номер: 0124U003428), а також наукових досліджень, що стосуються комплексного дослідження скульптури та її місце в міському просторі, для відображення їх ціннісно-духовних та символіко-сміслових аспектів суспільної свідомості.

09.04.25

Директор
Науково-дослідного інституту
імені Академіка І.М. Луцького
доктор юридичних наук, професор

Р.П. ЛУЦЬКИЙ

Довідка

Про впровадження результатів дисертаційного дослідження Гончарика Р.П.

Повідомляємо спеціалізованій вченій раді, що результати дисертаційного дослідження Гончарика Романа Петровича «Архітектурно-просторові зміни Івано-Франківська в радянський період» стосуються комплексного аналізу трансформацій міського середовища Івано-Франківська у 1944–1991 роках в умовах впливу радянської містобудівної політики.

У дослідженні розглянуто питання формування планувальної структури, типології житлової та громадської забудови, функціонального зонування, а також просторових конфліктів у місті з урахуванням соціокультурного, ідеологічного й екологічного контекстів. Результати дисертації мають практичну значущість для розуміння спадщини модернізму, оцінки її впливу на сучасну забудову та формування політик сталого розвитку.

Окремі напрацювання автора були використані у процесі аналітичної роботи та обговорень, пов'язаних з актуалізацією містобудівної документації, зокрема в частині:

- оцінки просторової трансформації мікрорайонів радянського періоду;
- підготовки інформаційно-аналітичних матеріалів щодо ревіталізації промислових зон;
- розробки підходів до інтеграції радянської архітектурної спадщини в сучасну містобудівну політику м. Івано-Франківська.
- Матеріали дослідження є корисними для управління при реалізації заходів, передбачених Стратегією розвитку Івано-Франківської МТГ до 2030 року та Програмою охорони культурної спадщини на 2022–2027 роки.

03.04.2025

Директор Департаменту
містобудування та архітектури
Івано-Франківської міської ради

Орест КОШИК

Список публікацій здобувача за темою дисертації

1. Гончарик Р.П. До проблеми дослідження радянської архітектури в Україні. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2014. С. 80-87. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=MTP_2014_53_12.
2. Гончарик Р.П. Архітектурно-містобудівні перетворення Івано-Франківська 1956-1975 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Містобудування та територіальне планування*. Київ, 2015. С. 90-104. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=MTP_2015_55_16.
3. Гончарик Р.П. Післявоєнні роки в архітектурі Івано-Франківська 1944-1955 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2015. С. 213-218. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILE=&2_S21STR=Spam_2015_38_31
4. Гончарик Р.П. Радянська архітектура 70-х-80-х років Івано-Франківська аналіз та проблеми. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2015. С. 131-141. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=

10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA
=&2_S21STR=MTP_2015_58_20

5. Гончарик Р.П. Художньо-декоративні елементи в архітектурі радянського Івано-Франківська. Регіональні особливості. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. Київ, 2016. С. 324-333. URL: <https://repository.knuba.edu.ua/server/api/core/bitstreams/61ee1cab-a456-473a-b10c-d2d578ad4c09/content>.

6. Гончарик Р. П. Особливості архітектурно-просторових змін Івано-Франківська в радянський період. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури: Сучасні проблеми архітектури та містобудування*. 2017. Вип. 47. С. 249-264. URL: http://www.irbis-nbuv.gov.ua/cgi-bin/irbis_nbuv/cgiirbis_64.exe?I21DBN=LINK&P21DBN=UJRN&Z21ID=&S21REF=10&S21CNR=20&S21STN=1&S21FMT=ASP_meta&C21COM=S&2_S21P03=FILA=&2_S21STR=Spam_2017_47_36/

7. Гончарик Р. П. Архітектурно-планувальна організація формування розвитку житлової архітектури Івано-Франківська в період 1944–1989 років. *Науковий вісник Київського національного університету будівництва і архітектури*. 2022. № 64. С. 169–178. DOI: <https://doi.org/10.32347/2077-3455.2022.64.169-178>

8. Гончарик Р. П. Архітектурно-просторові зміни в Івано-Франківську в радянський період: основні риси та характеристики. *Polish Journal of Science*. 2023. № 69. С. 3–12. DOI: <https://doi.org/10.5281/zenodo.10400183>

9. Гончарик Р. П. Особливості реконструкції «Стометрівки» як знаковий проект Івано-Франківська в період з 1960 по 1989 роки. Особливості та регіональний контекст. *Науковий вісник національного авіаційного університету. «Теорія та практика дизайну»*. Київ, 2023. № 29–30. С. 44–54. DOI: <https://doi.org/10.32782/2415-8151.2023.29-30.5>

10. Гончарик Р. П. Соціальні наслідки та трансформації в міському середовищі Івано-Франківська під впливом радянської архітектури. *Науково-*

технічний збірник «Комунальне господарство міст». Харківський національний університет міського господарства імені О. М. Бекетова. 2024. № 6 (187). С. 75–80. DOI: <https://doi.org/10.33042/2522-1809-2024-6-187-75-80>

11. Гончарик Р.П. Потреби сучасних інструментів архітектурної візуалізації в специфікації матеріалів. *Сучасні виклики архітектуру та будівельнику*: матеріали круглого столу (м. Івано-Франківськ, 18 березня 2021 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2021. С. 17-20.

12. Гончарик Р.П. Цифрові інструменти проектування інтер'єрів майбутнього. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки*: матеріали VI Всеукраїнського науково-практичного симпозіуму. (м. Івано-Франківськ, 20 травня 2022 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2022. С. 126-130.

13. Гончарик Р.П. Вплив радянської архітектури на сучасне міське середовище: соціальні наслідки та перетворення. *Концептуальні проблеми розвитку сучасної гуманітарної та прикладної науки. Післявоєнна відбудова України*: матеріали VII Міжнародного науково-практичного симпозіуму (м. Івано-Франківськ, 25 травня 2023 року). Івано-Франківськ: Редакційно-видавничий відділ Університету Короля Данила, 2023. С. 58-60.